

N Á R O D O P I S N Á

Revue

2 / 99

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/99, ročník IX - 1999
(XXXVI. ročník Národopisných aktualit)
VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Jan Krist, Vlasta Ondrušová,
Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Miroslav Válka

Šéfredaktor: Jan Krist
Redaktorka: Martina Pavlicová
Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková
Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná
Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

N Á R O D O P I S N Á

revue

2/99

OBSAH

Studie a články

Folklorismus a komercializace lidové kultury (<i>Josef Jančář</i>)	67
Hontianska paráda - netradičný festival tradičnej kultúry (<i>Hana Kyseľová</i>)	73
Byznys je byznys! (<i>Běla Minaříková</i>)	77
Musí být vydávány pověstových sbírek jen komerce? (<i>Marta Šrámková</i>)	81
Lidová strava a muzea v přírodě (<i>Jaroslav Štika</i>)	85
Pojedeme na safari... (<i>Hana Dvořáková</i>)	87

Proměny tradice

Jak sme řepotali (<i>Jana Pospíšilová</i>)	91
Čtvrtstoletí souboru Bejatka (<i>Antonín Satke</i>)	94

Společenská kronika

Životní jubileum PhDr. Aleny Jeřábkové (<i>Miroslav Válka</i>)	95
Zaujetí tradicemi. Jiřina Langhammerová jubiluje (<i>Helena Šenfeldová</i>)	96
Na pobabě u Věry Šejvlové (<i>Zdeněk Tofel</i>)	96
Za docentem Karlem Fojtíkem (<i>Karel Altman</i>)	97
Odešel František Třetina (<i>Jitka Matuszková</i>)	98

Konference

Rozcestí evropské kultury 1998 (<i>Alena Schauerová</i>)	99
--	----

Diskuse

O folklórných festivaloch, teda o nás (<i>Juraj Hamar</i>)	100
Několik poznámek k folklorním festivalům současnosti (<i>Jan Krist</i>)	102
Folklorní festivaly - ano či ne? (<i>Daniela Stavělová</i>)	103
Tvary a dialogy aneb o věčné touze a hudebních úbytích folklorních souborů (<i>Lubomír Tyllner</i>)	104
Folklor v současném vysílání Českého rozhlasu Plzeň (<i>Michaela Benešová</i>)	106

Recenze

R. F. Murphy: Úvod do kulturní a sociální antropologie (<i>Josef Jančář</i>)	107
M. Stanonik: Štíri matere - ena ljubezen (<i>Miroslav Válka</i>)	108
M. M. Jokai: Szlovákiai magyar népviseleteky (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	109
M. Šrámková: Pod brněnskými věžemi (<i>Andrea Zobačová</i>)	110
Čejkovice 1248-1998 (<i>Jiří Pajer</i>)	110
Cargo. Časopis pro kulturní / sociální antropologii (<i>Sylvie Voláková</i>)	111

Ohlédnutí

Volodymyr Šucevyč (<i>Petr Kaleta</i>)	112
Co se skrývá za fejetony z roku 1912? (<i>Martina Pavlicová, Lucie Uhlíková</i>)	114

Errata 13

Mea culpa (<i>Richard Jeřábek</i>)	115
--------------------------------------	-----

Resumé

FOLKLORISMUS A KOMERCIALIZACE LIDOVÉ KULTURY

Josef Jančář

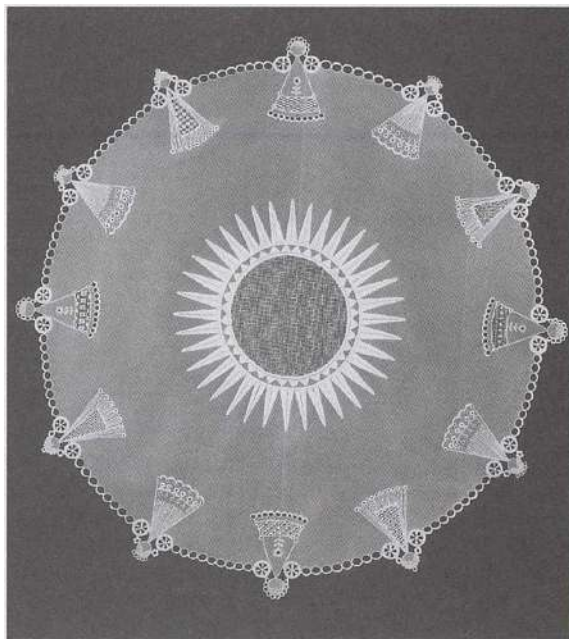
Industrializace, která si od 18. století podmaňovala města i vesnice, odmítala ekologické i ergologicko-technologické tradice. V honbě za ziskem se jí podařilo znečistit vody, zpusťošit lesy, barbarsky přestavět města a neurvale umísťovat průmyslové i zemědělské provozy bez ohledu na krajinu. Přinesla však s sebou školy, noviny, železnice i auta, povznesla vzdělanost, přispěla ke kultivaci života rychle se rozrůstající populace, a zmírnila rozdíly mezi městem a vesnicí. Proměny tradičního způsobu života a ideje romantismu v období formování novodobých národů vyvolaly snahy vědomě zachycovat zanikající prvky kultury rolnické vesnice, jež po uvolnění poddanských vazeb, s odchodem dětí na studia a do učení, a s odchodem částí obyvatel vesnic do nově vznikajících továren, pronikly do každodenního života obyvatelstva malých měst.

Z vědomého zachycování mizejících projevů postupně vznikaly sbírky písní, pohádek, přísloví, vyprávění nebo popisů zvyků a rituálů, i sbírky hmotných dokladů v muzeích. O národně uvědomovacím významu této činnosti, vrcholící v Národopisné výstavě československé v roce 1895 v Praze, bylo napsáno dostatek odborných prací (Frolec 1970, 1985, Vařeka 1971, Brouček 1979, Laudová 1978 aj.). Některé živé konsekvence působení této výstavy připomněly i oslavy jejího stého výročí (Tradice a současnost 1995, články v Národopisné revui 1995, č.3). Jak sběratelství 19. století, tak příprava a realizace NVČ, vytvořily základy zdrojů pro nové kulturní aktivity. Označujeme je dnes pojmem folklorismus, který však není tradiční lidovou kulturou, nýbrž je jejím derivátem, nebo spíše v nejširším smyslu její ideologicky formovanou interpretací. (Pérez 1994, Jeřábek 1999)

Nejde ovšem o jev nový. Ukázky způsobu života rolnické vesnice a hmotné doklady lidové rukodělné výroby, popřípadě i umělecké tvorby, přinášely už všechny světové průmyslové výstavy 19. století. Jan Neruda ve svých *Studiích výstavních* uvádí, že Světová výstava ve Vídni v roce 1873 představila dosud největší přehlídku vesnických staveb a krojů: "Poblíž hrdé hlavní budovy výstavní, za potokem Heustadlem, postavili celou osadu selských domů. Myšlenka to pikantní. Jak když při bohaté tabuli dají se na talíře také kousky sa-

možitého, černého chleba - každá ruka pak po nich sahá. Také zde ty selské domky těšily se návštěvě co nejhojnější..." V této pozoruhodné reportáži Neruda také kritizoval používání figurin na vystavené kroje: "Fantazii nepomáhají, spíš jí vadí. Hledí se dodat mrtvému materiálu klamu života, sahá se tím nad meze a účel, činí se něco, co je směšné" (Neruda 1873). Odhaluje tak bezděky obecný princip kýče, tj. hotovení či tvorby toho co je "nad meze a účel", a co provází komercializaci tradic všeho druhu už po dvě staletí.

Folklorismus jako proces vědomého přetváření a stylizace prvků tradiční lidové kultury, zejména folkloru, rozvíjející se dnes na bázi technické komunikace, je jev ambivalentní: může přispívat k výchově k toleranci nebo k vlastenectví, ale může být i zdrojem etnocentrismu a nacionalismu, nebo být zneužit k nevhodné komercializaci v souvislosti se soudobým turismem.

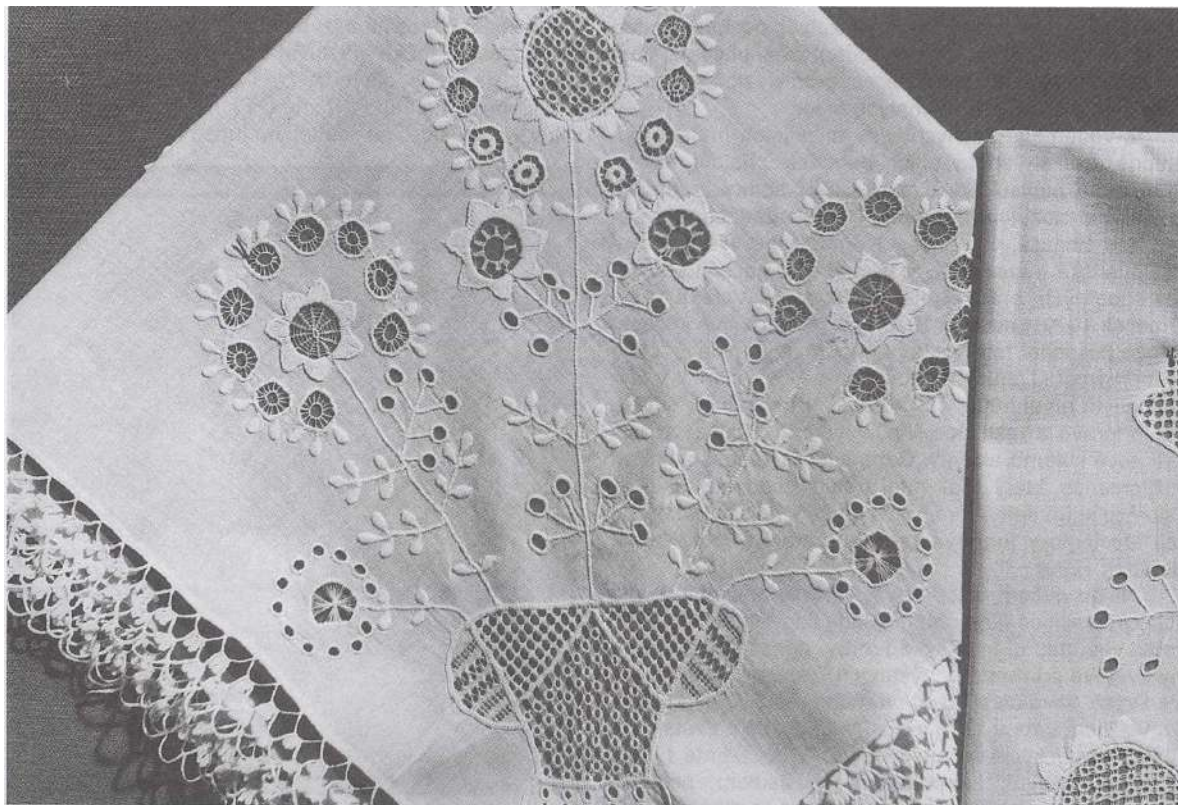
Prostírka výtvarnice ŮLUVU H. Vítové, inspirovaná tzv. bílým vyšíváním

Otázkám folklorismu v současné české společnosti věnoval významnou pozornost Oldřich Sirovátka (1989, 1992), z hlediska vývoje lidové výtvarnosti Richard Jeřábek (1977, 1978, 1990, 1998) a z hlediska kulturní praxe se tímto tématem velmi intenzívně zabýval a zabývá okruh spolupracovníků Ústavu lidové kultury ve Strážnici (vedle Sirovátky například Tomeš 1966, 1975; Frolec 1984, 1989, 1989; Jančář 1989, 1995, 1997; Holý 1964, 1985; Pavlicová 1992 ad.). V uvedených pracích se vyraňují dva krajní pohledy na využívání tradiční lidové kultury: kritický a apologetický, avšak jako vždy v lidském konání, většina aktivit se neodbývá v krajních dimenzích, nýbrž ve složité interferenci mezi nimi.

Po Národopisné výstavě československé, v dobách první republiky, se folklorismus ocitl na okraji zájmu veřejnosti. Jeho nejvýraznější projevy - zejména krojový svéráz - byly kritičtější veřejností chápány jako něco "nad meze a účel" (Chotek 1926). Ani český vědecký národopis té doby, především pro svou katedrovou výlučnost, nezískal významnější postavení v české společnosti. Teprve po druhé světové válce přitáhl zvýšený zájem o lidovou kulturu, zejména o folklor, k vysokoskolskému studiu dlouhou řadu mladých lidí (zvláště na nově zřízenou katedru etnografie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně).

Rozvoj folklorismu, ale i rozvoj vědeckého národopisu, byl ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století

Bílá výšivka na šátku na hlavu z Dražanské vysočiny

v českých zemích negativně ovlivněn nejdříve faštic-
kou a pak komunistickou totalitou: v době druhé světové
války podlely některé projevy folklorismu, či spíše jeho
propagátoři, ideologické deformaci, jež vedla až ke kola-
boraci s okupanty (Mezihorák 1996). Po nástupu komu-
nistického režimu se tyto deformace ještě prohloubily.
Představitelé komunistického státu brzy pochopili jak
mohou využít folklorismu a zvýšeného zájmu veřejnosti
o lidovou kulturu pro podporu svých cílů. Za tím účelem
zřídili jednak nové instituce jako byl například Ústřední
dům lidové tvořivosti, jednak pod svůj ideologický dozor
převedli velké kulturní akce, jako byly například Slav-
nosti lidového zpěvu a tance ve Strážnici.

Mladí národopisci se odbornými příspěvky alespoň
pokoušeli přispívat ke zmenšení ideologického tlaku na
různé aktivity folklorismu, avšak je třeba si přiznat, že
vědecká práce v tehdejším českém a slovenském náro-
dopise nebyla (a ani nemohla být) arbitrem kulturní pra-
xe padesátých let. K určité změně došlo teprve na po-
čátku šedesátých let, kdy mnozí etnografové a kulturní
pracovníci odsoudili nejhrubší deformace, zejména po-
kud šlo o předvádění folklorních prvků na jevišti (Holý
1964, Jančář 1964, Mináč 1958 aj.).

Zvláštním vývojem prošla oblast folklorismu, již
jsme si zvykli nazývat lidová umělecká výroba. Vzhle-
dem k její menší "ideologické využitelnosti" nebyla pod
takovým dohledem jako folklorní soubory a festivaly, a
pracovníkům Ústředí lidové umělecké výroby se podařilo
vytvořit dílo, jež výrazně ovlivnilo vkus značné části
obyvatelstva. S utužením ideologického působení totalit-
ního státu v sedmdesátých letech však došlo k proměně
ÚLUVu z organizace pro výzkum, vývoj a péči o lidové
výrobce ve výrobní podnik, v němž převážily zájmy ekono-
mické nad zájmy kulturními.

Po zrušení Ústavu pro kulturně-výchovnou čin-
nost v roce 1991 přešla většina aktivit do sféry pů-
sobnosti nově vzniklých občanských sdružení a péči
o tradice lidové kultury jako o součást národního kul-
turního dědictví byl pověřen Ústav lidové kultury ve
Strážnici. Pozoruhodná organizace lidových výrobců se
zrušením Ústředí lidové umělecké výroby v roce 1993
rozpadla.

***

O. Sirovátka upozornil na to, že moderní člověk na-
ší doby, ať ve městě či na vesnici, už větším dílem ztra-

til kontakt s lidovou tradicí, která k němu přichází nej-
různějšími cestami, v nejrůznějších podobách a v sub-
jektivním výběru, a že bychom neměli přijímat lidovou
kulturu a lidovou tvorbu minulosti jako kuriozitu, atrakci
nebo spotřební zboží, nýbrž k nim přistupovat jako ke
kulturnímu dědictví. Klademe-li si dnes, v době počítačů
a kosmických letů, otázky po smyslu péče o tradice lido-
vé kultury, vyplývá to nepochybně z potřeb integrujícího
se světa, který na jedné straně nechce a nemůže nechat
beze stopy zaniknout svědectví svého minulého života,
na druhé straně má zájem o projevy tradiční lidové kul-
tury jako o zdroj impulzů pro novou tvůrčí činnost a také
jako o faktor ekonomický jak z hledisek využívání mate-
riálů z obnovitelných zdrojů, tak z hlediska zájmů turis-
tického ruchu.

Proto je třeba přivítat iniciativu UNESCO, světové
organizace pro vědu, vzdělání a kulturu, která na své
25. generální konferenci v roce 1989 přijala dokument,
nazvaný Doporučení k ochraně tradiční lidové kultury
a folkloru (Národopisná revue 1992, č.1, s.3-7). Odbor
umění a kulturního života UNESCO věnuje trvalou po-
zornost tomu, jak je tento dokument využíván v člen-
ských státech UNESCO. V posledních pěti letech uspo-
řádal na toto téma semináře expertů národních komisí
členských států UNESCO v jednotlivých subregionech
(1995 Strážnice - pro střední a východní Evropu, 1997
Mexiko City - pro Latinskou Ameriku, 1998 Tokio - pro
Asii, 1998 Taškent - pro Centrální Asii, 1998 Joensuu -
pro západní Evropu, 1999 Akra - pro Afriku). Na základě
těchto seminářů se ve dnech 27.- 30.6.1999 uskuteč-
ňuje ve Washingtonu celosvětová konference, na níž
budou účastníci diskutovat, jak prohloubit účinnost toho-
to dokumentu v péči o tradiční lidovou kulturu, zejména
o folklor.

Ukázalo se, že většina členských států uvítala Do-
poručení jako podnět ke zvýšení péče o tuto křehkou
část kulturního dědictví, a experti národních komisí
UNESCO navrhli zpracovat některé zásady podrobněji.
Mezi takové náměty patří problém komercializace lido-
vých tradic, k jehož řešení se uskutečnil ve Strážnici se-
minář expertů zemí střední a východní Evropy, který při-
jal metodologický návod zásad ochrany tradiční lidové
kultury před nevhodnou komercializací (Zásady 1997).

Tyto Zásady vycházejí z předpokladu, že prvky lido-
vé kultury, využívané k soudobým kulturním nebo ko-
merčním aktivitám, jsou jednak tesaurovány objektivně

smyslově vnímatelnou formou (archivované či publikované sbírky folkloru, depozitáře hmotných dokladů v muzeích), popřípadě jsou ještě obsaženy autenticky u nositelů tradice. Nositeli tradice jsou podle přijatých Zásad tvůrci nebo interpreti, kteří přímo předávají osvojené prvky lidové kultury dalším subjektům.

Už od dob osvětlení bylo předvádění lidových tanců, písní a zvyků, nebo i lidová rukodělná výroba, předmětem různých forem komercializace: ať už se to týká úlev z pracovních povinností poddaných za účast na holdovacích a jiných slavnostech 19. století, cestovního a "krojového" za účast na slavnostech 20. století, či honorářů za scénické a hudební úpravy.

Využívání prvků lidové kultury má dvě základní formy: buď jsou v databázích tesaurované nebo nově zachycené prvky převáděny do výrazových prostředků soudobé scénické nebo technické komunikace, nebo jsou inspirací pro individuální autorský nebo interpretační počin (Leščák-Sirovátka 1982). Ještě do poloviny

20. století nebylo využívání prvků lidové kultury pro novodobé kulturní aktivity předmětem zvláštního zájmu nositelů tradic, interpretů, sběratelů a ani národopisců. Teprve s rozvojem globální komunikace, digitalizace nosičů informací, a s rozvojem mezinárodního turismu, vznikla nutnost všeobecné ochrany lidové kultury jednotlivých národů.

Protože projevy lidové kultury mají kromě svých vnitřních hodnot i hodnoty ekonomické, které z nich činí předmět tržních sil, musí jít také o ochranu před nevhodnou komercializací. Jedná se především o úsilí zabránit deformacím těchto projevů, chápaných jako tzv. díla volná, jak v hromadných sdělovacích prostředcích, tak při jejich předvádění na pódii divadel a amfiteátrů nebo při reprodukci technologií a vzorů lidové rukodělné výroby. Tyto specifické části kulturního dědictví lze nejlépe chránit jednak prostřednictvím právních nástrojů, jimiž se chrání ostatní hodnoty intelektuálního vlastnictví, jednak výchovou a vzděláváním.

Mezinárodní folklorní festival Strážnice 1996. Foto A. Vlk

Předpokladem pro efektivnost takové činnosti je jednak identifikace způsobů využívání prvků lidové kultury pro trh, jednak kontrola dodržování autorských práv a práv příbuzných, jež se dnes už týkají také ochrany databází. Podle nejnovějšího vydání autorského zákona, které zahrnuje i texty všech mezinárodních dohod a důležitých směrnic Evropské unie, jsou nositeli práv nejenom fyzické, ale i právnické osoby (například vědecké ústavy, vlastníci sbírky písní, nebo muzea, spravující hmotné doklady lidového umění (Knap 1996). Zákon sice stanovuje důležitou podmínku užití volného díla: může být využíváno jen způsobem, odpovídajícím jeho hodnotě, avšak posouzení této hodnoty ponechává na pořadateli a na odborné či umělecké kritice.

V tomto článku nelze postihnout všechny aspekty, jež s sebou přinášejí akulturační procesy, provádějící nové technologie. Je však třeba upozornit, že je nezbytné, aby každý stát vybudoval organizace pro hromadnou správu autorských práv pro využívání folkloru a

ostatních prvků lidové kultury, která by byla schopna zajistit efektivní dohled a kontrolu využívání databází, děl i výkonů v této oblasti kulturních aktivit, a to jak v národním, tak i v mezinárodním měřítku. Pro oblast lidové rukodělné výroby bylo takovou organizací Ústředí lidové umělecké výroby, zrušené v roce 1993, pro autory a interprety projevů, vycházejících z folklorních pramenů, supljuje v České republice takovou organizací Ochranný svaz autorský (OSA), který však nemá k efektivní kontrole této oblasti tvůrčí činnosti potřebné odborné základy, a je spíše jen výběřím poplatků.

Vhodnými organizacemi, jež by mohly přispívat k identifikaci způsobů využívání folklorních materiálů pro veřejná vystoupení, a popřípadě na tomto úseku spolupracovat s Ochranným svazem autorským, jsou občanská Folklorní sdružení, z odborných institucí pak především Ústav lidové kultury ve Strážnici se svými poradními sbory. Předpokládá to ovšem koordinaci odborných i organizačně správních databází na národní

Mezinárodní folklorní festival Strážnice 1996. Foto A. Vlk

úrovni, a úsilí o jejich mezinárodní kompatibilitu, jak se v oblasti folklorních festivalů projevuje např. v CIOFF.

Jsou to obrovské úkoly, na něž není odborné či organizačně připravena ani naše etnologie, ani odpovídající občanská sdružení, neboť zejména díky zneužívání některých prvků folkloru ke kýčovitým estrádám v minulých letech se u nás (ale ani v některých dalších postkomunistických zemích) nepodařilo vytvořit povědomí o skutečné hodnotě národních tradic, jež nabývají na významu v současných akulturačních procesech integrujícího se světa. Pohrdlivé výrazy novinářů a politiků o folkloru mají na svědomí nejenom tiho "tribuni lidu", ale i nedostatečné vědecko-osvětové působení národopisců, a někdy i jejich spoluúčast na degradaci lidové kultury při pokleslých aktivitách soudobého folklorismu. Z lidových etických a estetických tradic se prezentuje jen jejich nablýskaná slupka, nikoliv jejich vnitřní, obtížně postihnutelný život. "Tyto niterné tradice byly mnohem důležitějším a důsažnějším elementem komunikační infrastruktury lidové pospolitosti a formantem rodinných a společenských vztahů, než ony tradice, jež se staly základem pódiového nebo jevištního, rozhlasového, televizního nebo filmového folkloru" (Jeřábek 1990).

Použitá literatura

- Brouček, S.: *České národopisné hnutí na konci 19. století*. Praha 1979.
- Frolec, V.: *Prostá krása*. Praha 1984.
- Týž: *Odkaz Národopisné výstavy československé*. Národopisné aktuality 22, 1985, s. 145-157.
- Týž: *Národopisná utopie nebo kulturní perspektiva?* Národopisné aktuality 26, 1989, s. 145-158.
- Hayek, F. A.: *Osudná domýšlivost*. Praha 1995.
- Holý, D. - Sirovátka, O.: *O folkloru a folklorismu*. Národopisné aktuality 22, 1985, s. 73-83.
- Holý, D.: *Kritika, strážnické slavnosti a národopisci*. Národopisné aktuality 1, 1964, s. 27-42.
- Chotek, K.: *Národopisné slavnosti a národopis*. Národopisný věstník čsl. 19, 1, 1926, s. 17.
- Jančář, J.: *Využívání folkloru k novodobé kulturní aktivitě*. Národopisné aktuality 26, 1989, s. 217-228.
- Týž: *Lidová tradice a současnost*. Národopisné aktuality 1, 1964, s. 23-25.
- Týž: *Strážnická ohlédnutí*. Strážnice 1995.
- Týž: *Rukodělné výrobní tradice a současnost*. Umění a řemesla 4, 1998, s. 71.
- Jeřábek, R.: *Český výtvarný folklorismus slovem i obrazem*. In: *Lidové umění a dnešek*. Brno 1977, s. 87-91.
- Týž: *Lidové umění a výtvarná kultura lidu*. Slovenský národopis 26, 1978, s. 405-414.
- Týž: *Člověk a tradice*. Národopisná revue 1990, s. 1-4.
- Experti národních komisí UNESCO ze zemí střední a východní Evropy na semináři ve Strážnici v roce 1997 dospěli k závěru, že je třeba nejenom budovat identifikační systémy pro evidenci využívání lidové kultury a seznamovat odbornou veřejnost i nositele tradic a tvůrce inspirující se lidovou kulturou s jejich právy v oblasti intelektuálního vlastnictví, ale také usilovat o výchovu a vzdělávání dětí a mládeže v oboru lidové kultury vlastního národa či etnické pospolitosti a podporovat úsilí archivů a muzeí o monitoring využívání databází a sbírek lidové tvorby.
- Je to jistě výzva pro všechny dnešní, ale především pro budoucí národopisce. Avšak tím, že národopis či spíše etnologie nepatří mezi společensky atraktivní obory vědecké práce, musí zřejmě jak Ministerstvo kultury, tak Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy hledat cesty, jak tento vědecký, ale i vzdělávací a výchovný program - z hlediska národní identity doslova zachovný - učinit přitažlivou součástí naší současné vědy a kultury před vstupem České republiky do akulturačního kotle sjednocující se Evropy.

HONTIANSKA PARÁDA - NETRADIČNÝ FESTIVAL TRADIČNEJ KULTÚRY

Hana Kyseľová

V súčasnej dobe prudkého rozvoja trhového hospodárstva sa dostáva komercializácia na popredné miesto. Rozvíja sa v oblastiach, v ktorých v minulosti nemala až také silné zastúpenie. Rôznymi formami vstúpila aj do sveta ľudovej kultúry a folklóru. Komercializácia súvisí so súčasným životom folklórnych kolektívov, vplyva na ich existenciu, je využívaná pri organizácii folklórnych podujatí, v reklame, uplatňuje sa v cestovnom ruchu... Jej praktické prejavy v oblastiach súvisiacich s ľudovou kultúrou nie sú vždy odborníkmi - folkloristami, etnológmi, etnomuzikológmi, a pod. - prijímané kladne. Ich výhrady sú väčšinou oprávnené. Častokrát jednostranné podporovanie obchodu, snahy o uľahčenie odbytu bezohľadne valcujú po stáročia vytvorené hodnoty, poukazujúce na národnú identitu.

Na druhej strane je nevyvrátiteľné, že sprostredkované podoby ľudovej kultúry zohrávajú veľmi dôležitú úlohu pri vytváraní vzťahu súčasníka k tradícii a k tradickej kultúre. Nielen toho súčasníka, pre ktorého je tradícia živobytím, koníčkom alebo predmetom iného záujmu, ale najmä toho, ktorý sa o tradíciu bežne nezaujíma, pretože mu je ľahostajná alebo nenašiel k nej cestu, alebo preto, že ju považuje za neprijateľnú pre svoj životný štýl. Len málokedy si laik uvedomuje, že ak sleduje vystúpenie folklórneho súboru, počúva ľudovú hudbu v rozhlase, pozerá sa na kroje alebo črpkáky vo výklade obchodu, alebo sleduje televízny film z dedinského prostredia, že vlastne nevníma tradičnú ľudovú kultúru, ale jej sprostredkované podoby. V každom prípade atraktívne formy predvádzania ľudovej kultúry

pomáhajú vytvárať vzťah súčasníka k jej niekdajším podobám.

Táto myšlienka bola v roku 1996 motivujúca pri zrode dramaturgie podujatia Hontianska paráda. Jej tvorcovia, predstavitelia nadácie Prebudená pieseň a časť Obecného zastupiteľstva obce Hrušov, ležiacej na juhu stredného Slovenska, v okrese Veľký Krtíš, si pod slovom atraktívnosť predstavovali taký spôsob prezentovania ľudovej kultúry, ktorý bude odlišný od väčšiny podujatí, pohybujúcich sa v dramaturgickej oblasti po vychodených cestách. Pri tvorbe dramaturgie však k prídavnému menu "atraktívne" pridali aj príslovku "primerane". Atraktívnosť sama o sebe môže totiž vo vzťahu k histórii a osobitne k ľudovej kultúre predbehnúť slová etika a vkus. Je dôležité, aby forma nezvíťazila nad obsahom - bez rešpektovania zámeru, pre ktorý bola použitá.

Dôvodom vzniku podujatia bola aj snaha priblížiť Hont, tento neprávom kultúrne nedocenený región, širšej verejnosti. Základy agroturistiky už začalo stavať Združenie vidieckeho turizmu a agroturizmu Hont, hrušovskí aktivisti vystavali ďalšie poschodie. Hrušov a jeho priľahlé lazy sú totiž výbornou príležitosťou pre rodiny, ktoré chcú časť svojej dovolenky stráviť v pôvodnom lazníckom prostredí. Ďalšou snahou organizátorov bolo zaktivizovať hontianske obce a posvietiť im na tú cestu, ktorá vedie od tradície k súčasnosti, ktorá súčasnú kultúru robí atraktívnou, špecifickou, a tak jedinečnou prostredníctvom využívania hodnôt vytvorených predchádzajúcimi generáciami. V neposlednom rade sa snažili vytvoriť podujatie, na ktorom by sa mnohí mohli cítiť dobre. A tak vzniklo netradičné podujatie, ktoré predstavuje tradičnú kultúru hontianskeho regiónu.

Ťažiskom obsahu Hontianskej parády je predvedenie tradičného spôsobu obživy domáceho obyvateľstva - poľnohospodárskych prác a spracovania dreva. Návštevníci podujatia majú možnosť vidieť tradičnú ručnú žatvu od kosenia obilia, viazania do snopov, skladania, zväžania, cez ručné mlátenie cepami i mlátenie na starej mláčačke, až po pečenie chleba a koláčov "lepňokov" v kamenných peciach, ktoré v minulosti boli takmer v každej domácnosti. Druhou témou je spracovanie dreva - obyvatelia obce predvádzajú tradičné pálenie dreveného uhlia, pílenie, štiepanie a rúbanie dreva. Podujatie vytvára priestor pre aktívne zapojenie sa. Návštevníci nie sú len pasívni diváci, ale záujemcovia majú možnosť osobne si vyskúšať kosenie a mlátenie obilia i pílenie a rúbanie dreva. Od majstrov ľudovo-umeleckých výrobkov sa priamo vo voľnej prírode mô-

žu naučiť vyrábať slamené vianočné ozdoby, maľovať kraslice, zdobiť medovníky, ale aj obdivovať šikovné ruky čipkárok, či drotárov.

Jedným zo zámerov usporiadateľov je každoročne aj predstavenie kvalitných scénických programov. Hrušovčania postavili nový amfiteáter, ktorého scéna je voľnou napodobeninou hradného múra. Po hodinách strávených vo voľnej prírode majú možnosť návštevníci podujatia vzhliadnuť programy zostavené z bohatého tanečného a hudobného folklóru domácich kolektívov (hrušovských i v širšom zábere hontianskych), ale aj vystúpenia kvalitných folklórnych telies a sólistov z rôznych kútov Slovenska.

Turistický charakter nadobúda podujatie niekoľkými aktivitami. Hontianska paráda už po dva roky bola miestom stretnutia turistov, cykloturistov a značkárov a

návštevníci majú možnosť spolu s nimi absolvovať cyklotúry po značených cestách hontianskeho regiónu, alebo cyklistický zjazd na horských bicykloch. Jazda na koňoch a kónských bričkách, vyhlídkové túry a celodenný pobyt na lazoch a poliach v blízkosti obce i prechádzky po samotnej obci sú predpokladom aktívneho oddychu v čistom dedinskom prostredí.

Centrami pohody, občerstvenia, pobavenia, ale i poučenia sú niektoré dvory hrušovských domov, ktoré lákajú návštevníkov svojimi špecialitami i atraktívnou výzdobou. Pre tých, ktorí sa zaujímajú o tradičný život obyvateľov Hontu, sú asi najzaujímavejšie dvory (a domy) Ľudový a na poslednom ročníku aj Čelovský. Svojím vybavením pripomínajú izbičky z dávnejšej minulosti. Ožívajú krojovanými osôbkami, ktoré ochotne odpovedajú návštevníkom na ich zvedavé otázky, ale aj s vrodenu pohostinnosťou ponúkajú kuchárske špeciality regiónu.

Už tradične otvárajú svoje brány aj špeciálne dvory: Poľovnícky s gulášom z diviny, Rybársky s rybáckim perkeltom, Včelársky s medovými koláčikmi a zákuskami, Páleníčiarsky s domácimi pálenkami, či pálenkami z okolitých obcí, Družstevný so zeleninovými špecialitami a Krčmársky s pochútkami pána krčmára. Vybrať si môže každý. Za tri roky usporadúvania si už organizátori dvorov vedia odhadnúť počet porcií, naučili sa myslieť viac komerčne, dokážu si aj sami zabezpečiť "zábavu" v podobe ľudovej hudby. A tak chvíle strávené v niektorom z dvorov nie sú obyčajným posedením v tradičnej reštaurácii, ale vhodným doplnením atmosféry Hontianskej parády.

Kto sa chce s regiónom Hontu zoznámiť bližšie aj inou formou, príp. ak chce získať kontakty, môže navštíviť propagačnú výstavu Hont a jeho možnosti pre cestovný ruch predstavujúcu oblasť so všetkými jej prírodnými, kultúrnymi i turistickými zaujímavosťami. Druhá výstava v rámci podujatia je vždy tematicky zviazaná - na poslednom ročníku to bolo debnárstvo a výroba sudov.

Keď Hrušovčania a ich spoluorganizovatelia stavali na nohy nové, netradičné podujatie, iste netušili, že za tri roky si vybuduje postavenie na špičke kopca folklórnych podujatí na Slovensku. Možno to je tým, že "paráda" je aktivizujúca. Návštevník nie je len pasívny prijímateľ pripravených programov (ako je to na väčšine folklórnych festivaloch). Môže sa zapojiť do mnohých pracovných činností, môže si zaspievať, zatancovať, povozit' sa na koni, ale aj sa niečo naučiť od zručných remeselníkov, zabaviť i poučiť sa. A hlavne počas celého pobytu v Hrušove zo všetkých strán prijíma ochotu, priateľnosť a pohostinnosť domácich. Preto Hrušov každý rok posledný augustový víkend víta stále viac a viac návštevníkov, a tí vôbec nie sú len z radov priaznivcov folklóru. Nezanedbateľný je aj fakt, že Hontianska paráda pomohla oživiť a mnohým priblížiť atraktívne prostredie Hontu. Niektorí návštevníci už pravidelne trávia na hrušovských lazoch dlhšie dovolenkové pobyty mimo konania podujatia. A tak okrem hore uvedených zámerov organizátorov Hontianskej parády sa aj tento viac-menej komerčný cieľ - rozvoj turistiky, či agroturistiky - pomaly ale iste naplňa.

BYZNYS JE BYZNYS!

Běla Minaříková

Tento výrok jedné "krasličáčky" z regionu nedaleko od Brna často cituji, když se zúčastním debaty o současné lidové umělecké výrobě a dnešních výrobcích. Musím zdůraznit, že jde o tvůrkyni velmi schopnou, perfektně ovládající techniku zdobení i místní tradiční vzorování kraslic a navíc jako bývalou "úluvačku" vždy dobře obeznámenou s náročnými požadavky na kvalitu. Ale doba je jiná a přináší nové podmínky a vztahy; žádné přísné umělecké komise a etnografové dnes již nevnučují svůj názor, a tak zákazník může dostat, co si přeje. I oblíbené labuť a zajíčky, pestré barvy nebo umně zdobené pštrosí vejce. Mimochodem, s přihlédnutím ke schopnostem a zručnosti této výrobkyně, velmi precizní po stránce technické, a také z hlediska vzorové kompozice se nedá "pštrosí" kraslice nic vytknout.

Tato drobná poznámka nemá signalizovat všeodsužující kritiku, ale jen úvodní konstatování, že vzhledem ke změněným podmínkám a různým faktorům musíme i u lidové umělecké výroby počítat s určitým vývojem, který nebudeme přijímat vždy s nadšením. K faktorům zřejmě nejvýznamnějším patří komercializace s vlivným trhem přinášejícím nejrůznější požadavky, a tudíž více jejích podob, živelnost a především charakteristické kolísání hodnot řemeslných a estetických. Nejsou to jen osudy lidové umělecké výroby, které jsou dnes složitější, ale i její vlastní náplň, obsah pojmu. Obecně tak označujeme výrobní činnost, zaměřenou na doplňkové předměty z přírodních materiálů, s využitím tradičních rukodělných postupů, v úzké souvislosti či alespoň v částečné vazbě na lidovou kulturu, v každém období se zdůrazňováním aspektu výtvarného a upřednostněním funkčního. Termín byl pro nás vždy dostatečně výstižný a hlavně dlouhá léta užívaný, především pro výrobu organizovanou výrobními družstvy a kulturně výrobními organizacemi, k nimž především patřilo Ústředí lidové umělecké výroby. Jak se zdá, jeho obsah se mění, to co bylo charakteristickým rysem v jedné době, nemusí platit o několik let později.

Bezpochyby nejkonkrétnější náplň měla lidová umělecká výroba v poválečné době, kdy řada významných družstev jako Zádruha, Moravská ústředna a Slovač podporovala domácí práci a zabezpečovala různé obory lidové tradiční výroby. Určitým završením teh-

dejších snah bylo založení Ústředí lidové a umělecké výroby (ÚLUV), které si postupně ujasňovalo a posléze jasně konkretizovalo předmět své činnosti. Týkalo se to nejen počátečního období, ale i doby po roce 1957, kdy byl zformulován zákon o této oblasti kultury a Ústředí přešlo do resortu ministerstva kultury.

Mimo ÚLUV a jeho program, zahrnující tradiční obory a lidová řemesla, se však začal název lidová umělecká výroba používat i pro jiné druhy činností a výtvarné aktivity z oblasti nejen pouze profesionální, ale i zájmové, a zaměřoval se s označením lidová umělecká tvorba, tvořivost apod. Také současnost pojem ještě ví-

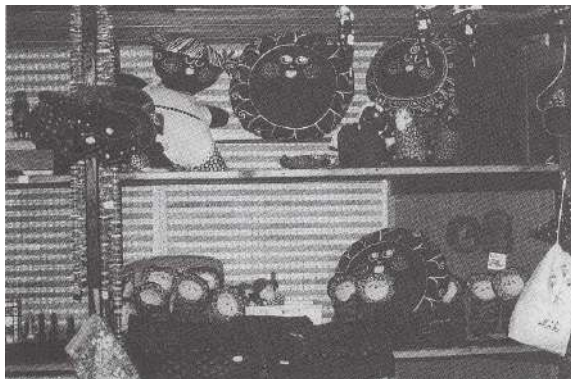

Keramiky je zastoupena širokým sortimentem vkusných i kýčovitých tvarů a vzorů

ce zaměřila, takže nyní se pod lidovou uměleckou výrobu zahrnují nejen typické tradiční obory a lidová řemesla, k nimž patří např. zpracování dřeva, přírodních pletiv, textilních vláken nebo výroba krojů či keramiky, ale i uměleckořemeslná produkce, a pochopitelně kromě typických ženských ručních prací i rozličné formy výtvarných dovedností, od zhotovování figurek z kukuřičného šustí až po nejružnější drobnosti a suvenýry.

At se ale jedná o jakékoli druhy činností, stále nejvýznamnější a nejtypičtější, s nejširším výrobním zázemím jsou zmíněné obory, které ještě nedávno tvořily i náplň výrobního programu ÚLUVu. A přestože od jeho zrušení a rozpadu výrobní základny i prodejní sítě uplynuly již tři roky, je stále aktuální otázka, jaké důsledky pro současný stav a další osudy lidové umělecké výroby přinesla likvidace instituce, již nelze upřít dlouholeté zásluhy. Vnímali jsme ji celá léta jako organizaci, která kromě základních úkolů, zajištění výrobního programu a péče o výrobce, včetně odbytu výrobků, sehrávala i roli osvěty, nabídkou zboží a výstavami vychovávala ke vkusu a reprezentovala lidovou kulturu v její nové podobě v zahraničí.

Osud ÚLUVu přinesl do současných výrobních oborů velmi podstatné změny. Postupný rozpad od začátku devadesátých let, kdy již prakticky Ministerstvo kultury ČR o jeho likvidaci rozhodlo, protože "se domnívalo, že pro zachování a další rozvoj umělecké lidové výroby není nutná existence jednotné organizace typu ÚLUVu (z dopisu ministra kultury J. Kabáta Společen-

V záplavě textilních hraček si výtvarnou úroveň udržely hračky modrotiskové z dílny ve Strážnici. Foto S. Doleželová

stvu výrobců), způsobil výrobcům mnoho potíží. Počáteční problémy vyvstaly již s privatizací, protože ne všichni s nadšením přecházeli na jiný způsob spolupráce. Mnohdy obtížné zajišťování materiálů, složitost zabezpečování výrobních úkonů u kooperujících podniků, nutnost podstatného zvýšení finančních nákladů a neradostné vyhlídky na rozptýlený odbyt, očekávaný po definitivním rozpadu prodejní sítě, to vše bylo průvodním jevem prvních kroků výrobců k samostatnosti. Protože však ještě několik let rozklad organizace probíhal a podstatná část obchodní sítě fungovala, mohl být odbyt výrobků ještě několik let zajišťován. Rozhodnutí zrušit ÚLUV a Krásnou jízbu vyvolalo sice mnoho rozhořčených protestů z řad příznivců i zákazníků prodejny včetně podpisových akcí, ale přes hledání různých způsobů záchrany přišlo definitivní rozhodnutí a tuto organizaci stihl stejný osud jako Ústředí uměleckých řemesel. Možnost zařadit se mezi kulturní evropské státy, které podporují rozvoj oborů lidových a uměleckých řemesel odpadla a zvolila se cesta jiná. Rozhodujícím faktorem se stal trh, nemilosrdný ukazatel zájmu, určující, zda obor či výrobce přežije, nebo přestane existovat.

Otázka, zda některé výrobní činnosti zaniknou, byla jednou z hlavních, které jsme si položili již v období rozpadu ÚLUVu a hlavně po jeho likvidaci. Předpokládali jsme, že to budou ty obory, které pro náročnost a tudíž drahou ruční práci nemohou prosperovat bez finanční dotace. Patřila k nim výšivka a krajka, ruční tkání, textilní techniky i výroba krojů. Zatímco drobné textilní techniky, jako pletení na rámu, tkání na destičce, "zápěstková" technika apod. neměly ze zmíněných důvodů pracnosti a tudíž navýšení ceny a nezájmu obchodu nadějí na přežití, a také se dodnes v obchodní nabídce neobjevují, poměrně dobře obstálo ruční tkání. Nehledějme však široký sortiment bytových doplňků, je zcela pochopitelné, že se ruční tkalci zaměřili na lukrativnější výrobu koberců, tvůrčí typy pak na vzorově náročnější polštáře nebo dekorativní nástěnný textil a jen ojediněle na interiérové doplňkové drobnosti. I přes rozdíly v kvalitě je úroveň tohoto textilu poměrně uspokojivá. Tradiční regionální textil, např. hornáckou činovať, však už můžeme objevit jen s maximálním štěstím; a také již jen málokdo ze zákazníků ocení náročnost zhotovení tohoto ojedinělého textilu. Z větší části zmizely typy textilu oděvního i interiérového, které tvořily náplň výrobního textilního programu ÚLUVu a byly vytvářeny

dílenskou formou. Tkalcovny byly zprivatizovány či zanikly; ty, které pokračují, si sice poměrně vedou dobře, ale často rovněž s nemalými problémy. Snahy po bohatší produkci brzdí vysoké finanční náklady na materiálovou zásobu přízí, která je předpokladem širokého sortimentu, i složitost zabezpečování prací přípravných a závěrečných, jako je úprava vlněných suken apod. I když jsou v obchodní nabídce citelné mezery, můžeme konstatovat, že některé z bývalých tkalcoven ÚLUVu se dobrému jménu nezpronevřily. Patří k nim strmilovská tkalcovna s výrobou bytového textilu, hlavně vynikajících vlněných plédů, i postřekovská, vyrábějící kanafas. Modrotisk, typický pro Krásnou jizbu, je stále oblíbený a žádaný, a tak obě modrotiskařské dílny v Olešnici a ve Strážnici úspěšně prosperují. Je to i díky tomu, že výrobu nerozšiřují a udržují si vyšší poptávku než nabídku, ohrožení však může přinést skutečnost, že by výrobce nenašel pokračovatele. Značně se zmenšil zájem o paličkovanou krajkou a výšivku, a přestože je obor výšivky (moravské) velmi příkladně zabezpečen firmou Marie Drgové z Uherského Hradiště, která úspěšně spolupracuje s výtvarnicí, je pokles zájmu o výšivku zřejmý. Oblíbenější jsou vyšívané bytové doplňky v současné moderní podobě, která zcela vytlačí výšivku tradiční. Ta se objevuje jen ojediněle, ale o to více je v nabídce nevkusných "deček". U zmíněné skupiny ohrožených oborů nejvíce překvapila výroba krojů, o níž jsme se domnívali, že se bez dotace rozpadne jako první. Díky zájmu obyvatel Podluží, snahám o reprezentaci regionu a o udržení tradic se uchovala dodnes. Patří ale také k oborům, které trpí nedostatkem potřebného materiálu; zajistit sukno vyhovující kvality a barvy a nejrůznější krojové stuhu a porty je pro jednotlivce opravdu velmi obtížné.

Je zajímavé, že složitějším zabezpečováním materiálu utrpěl i obor zpracování přírodních pletiv. Pletení košů z loubků je již ojedinělou raritou, tak jako výroba tašek z orobince nebo ošatek ze slámy. Je to nejen pro nedostatek materiálu, ale i pro zánik technik, které nemají pokračovatele. Pro úbytek kvalitního proutí mizí i kdysi tak početní a zruční pletaři košů a jiných doplňků, ty byly na trhu vytlačeny levným a méně kvalitním polským zbožím. Zpracování dalších pletařských materiálů, k nimž patří sláma a dovozové lýko, našlo pokračování v regionu, kde má tradici a kde se také dlouhé roky provozovalo. V Lipové na Prostějovsku se této čin-

nosti věnují firmy, které zaměstnávají výrobkyně nejčastěji podomáckou formou. I když si dobře vedou, vše závisí na momentální poptávce a je tudíž příznačné, že zájem kolísá, protože bohatá nabídka levného východního zboží znamená stále ohrožení.

Velmi různorodé jsou výtvarné i technologické kvality u keramiky, výrobků ze dřeva a dalších materiálů, které trh nabízí v pestrém sortimentu. Kromě hraček, jež jsou mnohdy příjemným osvěžením nabídky, se pochopitelně množí zbytečnosti a kýče.

Často až kritická situace, plynoucí z nedostupnosti materiálu, vede k nahrazování přírodních materiálů novými, případně i pracnějšími výrobními postupů jinými, takže se tak stírá původní charakter předmětu. Jiným problémem, zdánlivě nepodstatným, ale jak se ukazuje stále významnějším, je potřeba inovace výrobků. Zpočátku se zdálo, že výrobci pokračují s osvědčeným sortimentem, který není nutné měnit, případně tvůrčí typy úspěšně uplatňovaly vlastní nové návrhy. Nelze však přehlédnout, že pokud nabídka ustne, může to obor ohrozit. Výrobce lopat či košťat v minulosti nemusel nic pozměňovat a není to nutné ani u současné "slaměnkářky"; dokonce je prospěšné, když i "krasličářka" setrvá na původní tradiční podobě kraslic. Ale u výrobků s požadavkem nejen na funkční, ale zejména na estetickou stránku, které mají být přínosem k vytváření náročnějšího životního stylu, je vývoj nutný. Spolupráce výrobce s výtvarníkem, charakteristická pro ÚLUV, se přestala obecně praktikovat až na výjimky, jak je zřej-

Uspokojivá je nabídka dřevěných hraček

mé u zdařilých kolekcí hraček. Brzy se však může objevit, že pouhá podbízivost trhu a mnohdy problematickému obecnému vkusu, bez požadavku na výtvarnou kvalitu, může velmi záhy vést k úpadku jakéhokoli oboru či druhu činnosti.

Jednotlivé výrobce i firmy spojuje snaha zajistit pro své výrobky pravidelný odbyt na důstojné kulturní úrovni. I v tomto směru má stále ještě zrušení Krásné jizby významný dopad na výrobce, který dodnes pociťují. Otázku odbytu vyřešilo ze značné části množství obchodů s velmi slušnou úrovní výrobků včetně nápadité prezentace, ale Krásná jizba je v okruhu bývalých výrobců ÚLUVu a jeho příznivců stále ještě postrádána. Přinášela to, co se většině obchodů nepodařilo vytvořit, i když usilují o kvalitu řemeslnou i výtvarnou; sortiment ne náhodně shromážděný, ale vyjadřující propojení programu oborů i výrobců a zřetelný životní styl. Výrobky, které byly takto soustředěny do ucelené nabídky, jsou nyní rozptýlené v nejrůznějších typech obchodů, případně nechýbí na trzích a jarmarcích, kde jsou stále ví-

taným zpestřením. Jejich výběr však určuje zákon trhu, zákazník a majitel obchodu. Cílem je ke vkusu nevychovat, ale vyhovět přání zákazníka, at je v podstatě jakékoli.

A jaký je závěr? Nebudme skeptičti, a to zejména proto, že většina rukodělných oborů prokázala životaschopnost, a také výrobci měli dostatečný časový prostor, aby si uvědomili, jak pokračovat. Počítejme s tím, že mnohé řemeslné techniky a dovednosti budou zase předávány z generace na generaci, jak to bylo v minulosti, ale některé zřejmě nenávratně zmizí. Bohatá a různorodá obchodní nabídka charakterizující současný stav lidové umělecké výroby se bezpochyby příliš nezmění, vedle funkčních, řemeslně precizních výrobků budeme stále nacházet dekorativní zbytečnosti a nesignifikantní kýče. Je na nás, a nyní o to víc, abychom si uměli vybrat. Ale i když už zánik ÚLUVu se všemi důsledky není pro mnohé aktuální, není přece jen škoda toho, že to, co jsme dlouhá léta budovali, jsme tak lehce odhodili?

MUSÍ BÝT VYDÁVÁNÍ POVĚŠŤOVÝCH SBÍREK JEN KOMERCE?

Marta Šrámková

Vydávání pověstových sbírek v období po politických změnách v roce 1989 lze bez nadsázky označit jako explozi. Podobně jako v jiných oblastech kulturního života se aktuálním cílem stala snaha ukázat a v bohaté nabídce poskytnout to, co bylo po dlouhou dobu záměrně opomíjeno a zanedbáváno.

Pověstové sbírky před rokem 1989 sice v některých ústředních nakladatelstvích tu a tam vycházely, ale ve srovnání s rozsahem a pestrostí celkového pověstového repertoáru, známého jak z tradice, tak také ještě ze živého vyprávění, byl to skutečně jen zlomek, který nemohl uspokojit čtenářský zájem a ani nemohl mít pro studium našich pověstí reprezentativní charakter. Pokud existovala menší, tzv. krajská nakladatelství, jako např. v Havlíčkově Brodě, Blok v Brně nebo Profil v Ostravě, dostaly se občas do vydavatelských plánů i regionálně zaměřené sbírky; ale i těch vyšlo vlastně jen poskrovnu. Soubory vysloveně místních (lokálních) pověstí, pocházejících z jedné - dvou lokalit, šanci na vyjítí neměly téměř vůbec.

Důvodů tohoto stavu bylo několik. Pokusíme se ukázat jen na ty nejdůležitější. Zásadním způsobem ovlivnila vydávání pověstí (a nepřímo i slovesnou folkloristiku) oficiální kulturní politika tehdejšího režimu. Vedoucimi stranickými kruhy, které měly všude, a tedy i ve vydávání pověstových sbírek rozhodující slovo, byly lidové pověsti oceňovány jako nežádoucí přežitek minulých dob, který je v rozporu s tzv. vědeckým světovým názorem a s "vědeckou" (tj. marxistickou) interpretací dějinných událostí a úlohy lidu a mas.

Mnoho pověstí je tematicky orientováno na objekty, události nebo jevy, které byly terčem tehdejšího ideologického boje, totiž na vznik, původ a význam různých sakrálních staveb a bohoslužebných úkonů a obřadů; v pověstech vystupují nadpřirozené bytosti - a jejich svět a činy nelze sloučit s "vědeckým světovým názorem" ani s představou, že "lid - tvůrce dějin" něčemu takovému věřil.

A tak se dospělo k absurdně paradoxní situaci: ve jménu "lidu" bylo systematicky ochuzováno to, co lid sám vytvořil a rozvíjel a v tradici udržel.

Ve vydávání pověstí po roce 1989 můžeme - především z hlediska kvantitativního - mluvit o pravém

opaku. Na trhu se objevuje enormní množství pověstových sbírek od nejrůznějších autorů a nejrůznější kvality. Mnozí nakladatelé (vydavatelé) byli a stále jsou přesvědčeni, že literární druh lidová pověst, na trhu dříve tak nedostatkový, půjde dobře a lehce na odbyt a bude jistým zdrojem zisku. Této vidině se podířila i metoda: objevilo se značné množství přetisků známých starších sbírek (zvláště z doby první republiky, např. A. Wenig, R. F. Jura) i sbírek s regionálním zaměřením. Potíž je v tom, že přetisky jsou valnou většinou pořizovány moderní kopírovací technikou bez obvyklé, a proto očekávané ediční přípravy. Vydavatelé nemají obvykle příslušnou profesní erudici editorskou ani folkloristickou, takže se téměř nikde nesetkáme např. s poznámkou, že jde o přetisk toho a toho vydání, s tzv. edičními poznámkami nebo s folkloristicky relevantními rozborů. Rychlostí vydání a zisku je obětována pečlivost přípravy textu i publikace jako celek.

Jako krajně negativní příklad uveďme knihu *Věneček pražských pověstí. Vydavatel Rudlap Brno*. Zarazí tato fakta: na obalu knihy je sice reprodukována titulní strana originálu, která zní *Věneček pražských pověstí. Kreslí Mikoláš Aleš - Slowem provází Adolf Wenig*, ale vydavatel Rudlap Brno svévolně doplní Alšovu kresbu svým logem a na titulní straně zkrátí název publikace pouze na znění *Věneček pražských pověstí*. Navíc kniha neobsahuje rok vydání, tiráž ani žádné doprovodné informace, které jsou u vydání přetisků běžné a vlastně i nutné. - Podobnou editorskou chudobu vykazuje přetisk sbírky Adolfa Weniga *Blaník. Věneček pověstí a dějinných příběhů. Ilustroval Josef Wenig. Nakladatelství Amlyn 1992* (bez udání místa). Čtenář, popř. odborník se tak o autorovi, o pověstech, o způsobu vydání atd. nedozví vůbec nic. Tyto údaje lze zformulovat i jednoduchým způsobem třeba i na záložku přebalu, jak ukazuje vydání *Wenigových Českých pověstí v nakladatelství Olympia, Praha 1973*; čtenář je zde (a také ještě v úvodu) stručně, ale přitom výstižně informován o pověsti jako druhu, o sběrateli, o životě pověstí atd.

Uvedený typ pověstových sbírek nesnese žádné srovnání s vydavatelskou praxí opřenou rovněž o foto-technickou cestu a běžnou při přetiskování starších pověstových sbírek v Rakousku, Německu, Švýcarsku aj.

Tamní nakladatelství jsou si velmi dobře vědoma toho, že pověstová sbírka představuje společensky ceněnou kulturní hodnotu, že přetisk je druh moderního kulturního počínu, a proto mu věnují pečlivou pozornost. Např. v *Sagenbuch des Erzgebirges* od Dr. Joh. Aug. Ernsta Köhlera z roku 1886 je v přetisku z roku 1978 (Georg Olms Verlag, Hildesheim-New York) uvedena tato poznámka (v překladu): "Přetisk se opírá o exemplář z Bádenské zemské knihovny v Karlsruhe, signatura 67 A 3426. Formát přetisku je menší než formát předlohy." Každému je tak dána možnost porovnat editorovu práci s textem a uspořádání originálu a přetisku.

Další příklad editorsky nekvalitní přípravy přetisku starší sbírky představuje kniha: *R. F. Jura, Staré pověsti slezské. Ilustroval malíř O. Cihelka a J. Hora. Nakladatelství Karel Veselý. Plzeň 1993.* To, že není uveden redaktor nebo editor publikace, neudivuje, a zdá se, že žádný nebyl. Kdyby byl a kdyby byl sdostatek odborně připraven, musel by čtenáře i odborníky seznámit s následujícím problémem, který má pro vznik knihy zásadní význam:

Místo úvodu (popř. ediční poznámky) se otiskuje "Úvod k vydání z roku 1934". Jenže sbírka *Staré pověsti slezské* vyšla v roce 1934 dvakrát, a to vždy u téhož nakladatele (Nakladatelství V. Šeba, Praha), jak je v každém z obou vydání uvedeno. Vydání se však liší nejen počtem stran (1. vydání: 217, 2. vydání: 201), ale podstatným způsobem ve věci, která editorovi (redaktorovi) nesmí uniknout. Publikace obsahuje totiž věnování rodičům, které v 1. vydání podepisuje "autor", ve 2. vydání pak "autoři". Vydavatelsky významná je proto otázka jména a počtu autorů sbírky: v 1. vydání je uveden "R. F. Jura", avšak ve druhém už "Fr. a R. Jura". Znamená to, že autoři sbírky byli dva. V časopisu *Těšínsko* najdeme u pověsti *Pod Godulou* poznámku: "Z připravované knihy *Slezské pověsti* bratří Jurových". O "bratřích Jurových" se mluví v téže časopise rovněž na jiném místě.² Jmenovali se František a Richard. - Pokud nemá čtenář odbornější vzdělání, nedoví se z přetisku o těchto důležitých okolnostech nic, ba nedozví se ani nejzákladnější - že totiž jde o přetisk.

S podobnou situací se lze setkat, a to nikoli zřídka, u přetisku sbírek regionálních nebo lokálních, které jsou svým rozsahem obvykle ne příliš velké. Tak např. v novém přetisku *Šebetovských pověstí. Sebral Rudolf Wilhelm, ilustrovala Ctirada Lukášová*, které vydala původně v roce 1969 Osvětová beseda v Šebetově (78 s.) a které vyšly znovu péčí Obecního úřadu v Šebetově v roce 1997 (78 s.), se opominuly dvě důležité věci: 2. vydání má u jména R. Wilhelma vynecháno slovo "sebral" a vzadu v tiráži chybí, že J. Skutil napsal nejen doslov, ale že také rukopis redakčně a jazykově upravil. Ještě závažnější je však to, že vydavatelé nereprodukovali informace ze záložky 1. vydání, kde Wilhelm píše, jak vlastně texty připravil: "Povídky jsem zpracoval podle kusého vypravování nejstarších občanů a doplnil jsem je poznámkami z kronik, z historie a z vlastivědy. Vlastní jména osob, která jsem použil, pocházejí

z nejstarších šebetovských rodů." V dalším odstavci pak R. Wilhelm děkuje jmenovitě všem, kteří mu pověsti vyprávěli. Tento důležitý fakt se však čtenáři nového přetisku nedovědí.

Jiná sbírka, totiž drobná knížka Soni Paroukové *O bílé paní z borotínského zámku a další pověsti z Borotína a okolních obcí Malé Hané. Kreslil František Prosser. Vydal Obecní úřad Borotín. Borotín 1998, 65 s.*, nemá zase uvedeno žádné vročení doby vzniku, takže čtenář i odborník se může jen divit, že kniha, vydaná koncem devadesátých let, je slohově značně archaická. Z jiné publikace³ je známo, že v roce 1972 vydána ještě nebyla.

Na požadavky, které by bylo nutno klást na reedice (a přetisk je určitým typem reedice) pověstových sbírek, jsem podrobněji poukázala už na počátku 90. let v souvislosti s 3. vydáním sbírky Vladimíra Šachy *U vyhaslých milířů. Báje a pověsti ze Žďárska. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 1990, 111 s.* Dovolím si ocitovat ze závěru: "Není pochyb o tom, že vydávání regionálních sbírek pověstí je velmi potřebné, protože udržuje místní folklórní tradici, jejíž prostřednictvím se vytváří a prohlubuje pocit domova a vztah k celému regionu. Domnívám se však, že není vhodné, aby regionální sbírka, která v reedici vyjde po 35 letech, byla publikována bez jakéhokoli komentáře a ediční poznámky. Nehledíme-li na to, že vydavatelská praxe pověstových sbírek prošla za 35 let výrazným vývojem, mohli vydavatelé reedice upravit některé věcné nedostatky 1. vydání."

Najdou se však i pověstové sbírky, které jsou po stránce vydavatelské připraveny velmi dobře a splňují očekávání odborníků i náročnějších čtenářů a zájemců. Patří sem např. kniha nadšené sběratelky slovesného folklóru učitelky Heleny Mičkalové *O čem si vyprávějí Karlované. Pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*, která velmi citlivě pracuje s nářečním zněním zapsaného materiálu a která obsahuje dobře informovaný doslov (napsal PhDr. Dalibor Malina) i slovníček nářečních výrazů. Škoda jen, že není uvedeno nakladatelství a rok vydání 1997.

Zvláště pak vyniká sbírka *Z kraje od Pernštejna k Veverčí. Pověsti a příběhy. Uspořádal Karel Fic. Nakladatelství BOREK. Tišnov 1995, 81 s.* V předmluvě se podává zeměpisné vymezení⁴ a zmiňují se prameny, ze kterých bylo čerpáno. Základ tvoří sběr Josefa Fice,

kteří vyšel více než před 60 lety. Vznikl tehdy jako výsledek sběrné akce učitelů bývalého tišnovského okresu. Dále jsou zastoupeni sběratelé H. Jurman, L. Mazáč, E. Kiliánová, O. Sirovátka a najdeme zde i materiál z vlastního sběru K. Fice. Ten také text pověstí stylisticky upravil tak, aby byl čtivý i pro dnešního čtenáře. Sběrka je doplněna ediční poznámkou, slovníčkem méně obvyklých (nářečních) výrazů a výstižnými charakteristikami jednotlivých sběratelů. Dostane-li čtenář do rukou takovou publikaci, získá komplexní obraz o bohatství, tematickém zaměření i o životě pověstí uvedeného regionu, a odborníci ocení její spolehlivé a cenné informace.

Obchodní boom, který vydávání pověstí u nás prožívá, by ovšem neměl zastřít problém svým významem daleko cennější: bohatství české, moravské a slezské pověstové tradice (a také tradice menšin) by měla být pro publikování připravována systematicky, podle jednotného edičního projektu, a pokud možno v jednom vydavatelství a v péči jedné společné redakce. To však je pro naše poměry spíše ideální přání než naděje na realizaci v dohledné době. Přesto však neuškodí, upozorním-li na vzory takového počínu, které si získaly u odborníků doma i v zahraničí velkého uznání a které jsou vyhledávány kultivovaným a vzdělaným čtenářstvem a zejména pracovníky regionálních (místních) kulturních a školských institucí. Jde o dva projekty:

V Rakousku se pod vedením prof. Leandra Petzolda (Univerzita Innsbruck) realizuje projekt *Österreichische Sagen*, který v 12 plánovaných svazcích obsáhne pověstové bohatství všech spolkových zemí a Vídně.⁵ Jednotlivé svazky mají stejnou strukturu, folkloristicky i obecně kulturně jsou nejcenější zvláště předmluvy a bohaté seznamy literatury a pramenů.

Stejně kvalitní sérii vydává nakladatelství Eugen Diederichs, München, i pro Německo.⁶ Nakladatelství Diederichs kolem sebe shromáždilo špičkové odborníky a sběratele a podařilo se mu vytvořit vzorový model moderně pojaté sbírky textů lidové slovesnosti.⁷ Na knižním trhu v Německu a Rakousku mají takto orientované tituly z tohoto nakladatelství dobrý ohlas, i když komerční úspěch nestojí v tomto případě v ediční politice na prvním místě. Cílem totiž je uchovávat lidovou

slovesnost jako složku kulturních a národních dějin a tím přispívat ke zvyšování vzdělanosti, vědomí kulturních souvislostí a regionálních tradic. Výstižně to charakterizuje reklamní slogan na zadní straně přebalu pověstí z Pomořanska (v překladu): "Je to kniha, která chce být mostem mezi většinou již zapomenutým duchovním a kulturním dědictvím a lidmi, kteří dnes žijí v tomto kraji."

Pověsti, zejména historické a místní, mají, jak známo, zvláštní postavení a důležitou roli jak v lidové slovesnosti, tak i v psané literatuře. V ústním podání jsou vlastně nejrozšířenějším žánrem, se kterým se setkáváme po celém území naší národní kultury. Není místa ani nejmenšího regionu, kde by ve větším nebo menším rozsahu nežily místně rozšířené pověsti. V literatuře tvořily její nedílnou součást od samého začátku. Již ve 12. století byla bohatým pramenem Kosmova *Kronika česká*, ve 14. století zase kronika Dalimilova.⁸ Nezastupitelné místo i obecná a čtenářská oblíbenost pověstí by měly vést vydavatele k tomu, aby si uvědomili, že k vydávání sbírky pověstí je zapotřebí přistupovat odpovědně. Vždyť knížku vyprávění o tom, jak lidé dřív žili, v co věřili, co je trápilo i obveselovalo, bude-li napsána čtivě a ještě doplněna několika slovy o autorovi a pramenech, ze kterých čerpal, si jistě všichni, kteří se zajímají o místo, kde se narodili nebo žijí, a o svůj kraj, rádi koupí. Vydání takové sbírky bude pak nejen činem obchodním, ale - a to především - činem kulturním.

Poznámky:

1. Roč. 1959, č. 8, s. 5.

2. Roč. 1958, č. 3, s. 15

3. Viz F. Továrek: *Zašlými stezkami. Pověsti a skazky z Malé Hané*. Jevíčko 1972, s. 8: "Jiné sbírky (Tutsch, Paroulková, Stratil) jsou buď neukončeny nebo leží prozatím nevydány."

4. Na s. 76 je k tomu i příslušná mapa s lokalizacemi pověstí.

5. Srov. z této série např.: *Sagen aus Wien*. Hrsg. von L. Petzold. Diederichs München 1993, 273 s.; *Sagen aus dem alten Österreich*. Bd. 1, 2. Hrsg. von L. Petzold. Diederichs München 1994, 320 s.

6. Srov. např. jen dva svazky - Siegfried Neumann: *Sagen aus Pommern* (1991) a Hans-Jörg Uther: *Sächsische Sagen* (1992).

7. Friedrich von der Leyen zde založil dnes již obecně proslavenou řadu *Die Märchen der Weltliteratur*, kterou již několik let řídí Hans-Jörg Uther a v níž v roce 1969 se skvělou studií a komentářem vydal O. Sirovátka svazek *Tschechische Volksmärchen*.

8. Viz M. Šrámková: *Význam pověstí pro vytváření regionálního povědomí*. In: *Postavenie ľudovej kultúry vo výchovno vzdelávacom procese*. Vysoká škola pedagogická, Nitra 1993, s. 71-76.

LIDOVÁ STRAVA A MUZEA V PŘÍRODĚ

Jaroslav Štika

Lidová strava patří k těm složkám lidové kultury, jejichž popularizace je hodně problematická. Nikdy se jí nevěnovala taková pozornost jako krojům, stavbám nebo lidovému umění. Vyplývá to především z její specifčnosti: konzumací jídla mizí materiální doklad o něm. Umístění některých potravin, zejména pečiva, v muzejní expozici není časté. To platí i o zařízení kuchyně, topeništi, nářadí, nádobách na přípravu stravy, o zásobnících.

O dokumentaci a propagaci lidové stravy usilují některé vědní obory a různé instituce, propagující zdravou výživu nebo regionální tradice; nemůžeme opomenout ani kulinářskou komerci v jejích různých podobách. Zcela specifickou funkci a možnosti má mezi těmito aktivitami muzeum v přírodě, a to jak v dokumentaci lidové stravy, tak i v propagaci, již se v tomto příspěvku budeme věnovat šířeji.

Shodneme se asi na tom, že nejefektivnější formou propagace je skutečné předvedení přípravy jídla a jeho konzumace. O to se v oblíbených pořadech úspěšně pokouší televize; podobně je tomu i s videokazetami. Tato média však nemohou nahradit bezprostřední účast návštěvníka. Lidová jídla předkládají jako krajovou specialitu také restaurace, a někdy předvádějí i jejich přípravu. Hlavní motivací těchto akcí je však komerce a komerční reklamní funkci má často i zdůrazňování starobylosti receptu. Nespolehlivým zdrojem jsou též tzv. kuchařky, knihy receptů, tolik oblíbené na celém světě.

Spolehlivější pramen dokumentace představuje odborná literatura. Známe ji už od poloviny 19. století, je psána z různých hledisek a ve srovnání s jinými složkami lidové kultury je lidová strava zastoupena jen skromně. Až v posledních třiceti, čtyřiceti letech se jí dostává oprávněné pozornosti. Vznikla též velmi aktivní mezinárodní komise pro studium lidové stravy, po mnoho let vedená prof. N. A. Bringeem. V mém příspěvku se zaměříme na prezentaci těchto odborných znalostí, na ukázky přípravy stravy, na konzumaci hotových jídel a na popularizaci lidové stravy.

Muzea v přírodě se zaměřují především na lidové stavitelství. Jsou sestavena ze staveb přenesených z terénu či vystavených podle existujícího vzoru (kopie) nebo jen podle zachované dokumentace (rekonstruk-

ce). Velká část těchto muzeí (včetně prvního, Skansenu ve Stockholmu, který vznikl v roce 1891), využívá těchto staveb ke komplexní prezentaci života lidu, včetně lidové stravy. Připomínám jen, že v současnosti existuje kolem dvou tisíc muzeí v přírodě a že jejich počet a popularita stále roste.

Už po několik desítek let tato muzea usilují o pravdivou prezentaci lidové stravy - tu s větším, tu s menším úspěchem. Z těch neúspěchů vzpomeneme především hospodu, která nechybí ve většině muzeích v přírodě (v některých je hospod více). Starou hospodu se nikde nepodařilo pravdivě představit. Její původní inventář, tradiční hospodská strava (v minulosti velmi prostá) i její příprava je však v rozporu s přáním a chutí návštěvníků, s požadavky hygienika, ale především se zájmem hospodského, který před dokumentaci minulosti staví svůj zisk.

Mezi ty nejnehodnovnější patří dělnická hospoda v muzeu Black Country v anglickém hornickém městě Dudley. Návštěvníci u pultu dostanou talíř, lžíci, prosté jídlo a sklenici piva a vše si odnášejí ke stolům nebo před hospodu. Podobně je tomu i v Arbeit Museet v Kodani, kde uchovávají hospodu z roku 1890 i s původním vybavením. Na rozdíl od těchto dvou muzeí se jinde sice také nabízejí tradiční jídla, připravují se však moderním způsobem a servírují taktéž podle současných norem, i když na talířích a miskách ve starém stylu. Jinde se oběd či večeře v hospodě mění v bohatou hostinu doprovázenou ukázkami tanců a muziky (Irská republika); v norském muzeu v přírodě nad Sogn Fjordem stráví návštěvníci celou noc na hostině ve stylu Vikingů.

Všední, den hospodyně i s přípravou chudícké stravy rodiny rybáře znázorňují v holandském muzeu Enkhuisen. Např. v jednom domě je vše zasazeno do roku 1905 a představuje v životní situaci vdovu, jejíž muž, rybář, se nevrátil z rybolovu. Žena vaří na primitivním sporáku a pro naturalie odchází za zahrádku u domu a do spíže.

Častěji se v přírodě setkáváme s předváděním výroby speciálních poživatin. Obvyklý je sýr. Ve švédském Skansenu, ve švýcarském Ballenbergu i v rožnovském Valašském muzeu se sýr archaickým způsobem připravuje z kozího a ovčího mléka, v holandském Arnhemu představují v chodu středně kapa-

citní sýrárnu. Sýr se návštěvníkovi nabízí k ochutnání. Méně často je zastoupen chléb, zejména jeho příprava a pečení v domě. V německém Hagenu mají v provozu celou pekárnu a úspěšně chléb prodávají. V rumunském muzeu zeleniny a ovoce v Golesti se seznámíme s konzervací mnoha plodin a vše ochutnáme, až po destilát zvaný cujka. V německém Molfsee u Kielu i ve švýcarském Ballenbergu při řeznictví udí maso a návštěvníkovi nabídnou k ochutnání. S muzeem v holandském Enkhuizen spolupracují rybáři. Když se vrátí z moře s úlovkem ryb, udí je a pečou starodávným způsobem přímo nad ohněm a prodávají návštěvníkům. V dánském Odense vaří domácíým způsobem pivo, v několika muzeích v přírodě stavějí pivovar a palírnu ve starém stylu. V dánském Hjerl Heide voní po celý prosinec v několika domech muzea vanilka, peče se cukroví a nabízí návštěvníkům, v Odense mají cukrárnu se zákusky připravenými podle starých receptů. Za osm dánských korun si tam vybíráte bez omezení. Ve švédském Linköpingu můžete přes sklo sledovat i přípravu a pečení cukroví.

O všech těchto aktivitách muzeí vybraných jen námatkou je třeba říci, že zájem návštěvníků o ně stále stoupá, a proto se také muzea v přírodě snaží tyto ukázky rozhojnit. Různá doporučení, ale i kritika této činnosti, jsou předmětem jednání Svazu evropských muzeí v přírodě, který se už po čtyři desetiletí každý druhý rok schází, vždy v jiné zemi.

Na závěr alespoň něco málo o těchto aktivitách ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Začínáme v masopustu soutěží řezníků o nejlepší klobásu, připravenou tradičním způsobem. Výrobky posuzuje odborná porota a také návštěvníci, kteří ochutnávají a dají pak svůj hlas tomu nejlepšímu. Při masopustním průvodu se podává speciální smažené pečivo, koblihy. O Velikonocích se z muzea vynáší "smrt" a děti jsou pak obdarovávány nabobtnalým smaženým hrachem, "pučálkou". Prodává se speciální velikonoční pečivo, beránci, panáčci aj.; zdobí se kraslice a popíjí kořalka. V půli května se otevírá horská část muzea a přitom se oslavuje výhon ovcí na pastvu. Návštěvníci jsou pohoštěni ovčím sýrem a žinčící, uvařenou syrovátkou z ovčího mléka. O "Svatojánské noci" návštěvníci ochutnají čaje s léčivou a magickou účinností. Na "Pečářskou sobotu" soutěží pekaři podobně jako řezníci a návštěvníci rozhodují, který chléb a rohlík je nejlepší. Najdeme zde i účastníky ze zahraničí. "Lázeňská sobo-

ta" je laděna "po pansku"; v muzejních kavárničkách a cukrárně se nabízejí pochoutky, jak je znali lázeňští hosté před sto lety. S největší nabídkou tradičních jídel a nápojů se návštěvník setkává o letním a zimním muzejním jarmarku. A opět se soutěží. Tentokrát o nejlepší guláš uvařený v kotli. Největší akcí tohoto druhu jsou však "Vánoce na dědině". Do starých chalup v horské části muzea přicházejí tisíce dětí a podílejí se na přípravě a ochutnávání, od těch nejprostších jídel, kterými jsou brambory a tuřín, až po oplatky, vánoční pečivo a cukroví a vánoční polévku "štedračku" vařenou ze všech plodin, které se v hospodářství urodí; to aby v příštím roce z toho nic nechybělo.

V muzeu se již od roku 1925 koná velký folklorní festival. Jeho dramaturgie se pochopitelně stále vyvíjí, mění se a cílevědomě spěje ke kompletnosti, kterou spatřujeme v rozšíření programu o lidové řemeslo, výtvarné umění a také o stravu. (Opakem jsou folklorní festivaly estrádního typu, kdy na pódiu v půlhodinových intervalech vystoupí soubory z různých zemí světa bez jakékoliv tematické nebo územní vazby.) Předloni jsme do Rožnova pozvali jen soubory z jedné oblasti - ze země kolem Středozezemního moře, konkrétně z Řecka, Bulharska, Chorvatska, ze Sicílie a z Portugalska. Z každé země zároveň přijeli i lidoví řemeslníci a každá země se představila tradiční gastronomií. A tak se vařila řecká polévka čachlama, pojídal balkánský sýr, sušená šunka, špagety a olivy na několik způsobů a zapíjelo se speciálními víny a pálenkami.

Na závěr jen tolik, že v tomto směru snad nejdále došli v USA. Ve Washingtonu se každý rok koná American Folklife Festival, rozsáhlá dvouletá akce, návštěvou přesahující jeden milion osob. Organizátoři (Smithsonian Institution) sem zvou interprety lidové tradice ze dvou národů amerických a ze dvou národů z jiných částí světa. Na základě dokumentace, kterou si organizátoři v těchto zemích sami pořídí, přivítají nejen tanečníky a muzikanty, ale také lidové výrobce a znalce gastronomické tradice. Ti ve velkém stanu předvádějí přípravu speciálních jídel; postup práce je s patřičným zvětšením přenášán na velká zrcadla za stoly kuchařek. Ve vedlejším stanu se tato jídla prodávají. Organizátoři tvrdí, že lidová strava se v příštím tisíciletí stane neatraktivnější a nejperspektivnější složkou lidové kultury. Jejich tvrzení stojí za úvahu, a to nejen proto, že to říkají Američané.

POJEDEME NA SAFARI...

Hana Dvořáková

"Pojedeme na safari..." říkaly jsme si s maminkou při návratu ze hřbitova a myslely tím svažitou zahradu před jedním domkem na konci obce Biskupice u Znojma. V osmdesátých letech ji znali především místní obyvatelé a teprve pak zasvěcenci a zvědaví turisté toulající se po jevišovické přírodní rezervaci. Zásadou dvou televizních pořadů se stala místní atrakcí a dnes již patří ke stálým cílům výletů skautských táborníků i rodinek s dětmi ze širokého okolí. Středem pozornosti je v této jinak zcela všední malé vesnici s třemi sty obyvateli předzahrádka u domu č. 89, v níž se druzí jelen se lvem, krtek se žirafou, podnikatel s dragounem, to vše z cementu, v hojném počtu a v živých barvách. Sochy, s nimiž se zde setkáváme, nepředstavovaly obvyklé tuctové trpaslíky, i když ti se zde ve velmi osobitěm podání objevují rovněž, ale civilní postavy, známé z každodenního života. Obligátní květiny a ovocné zákrsky utlačují a vytěsňují desítky lidských i zvířecích plastik, jež by mohly být chloubou i renomovaných sbírek naivního umění.

Jejich autorkou je důchodkyně Františka Blechová (nar. 2.1.1911), která je vytvořila v průběhu uplynulých tří desítek let za aktivní pomoci své dcery Jaroslavy

Surovcové (nar. 15.12.1930). Výtvarný projev tohoto druhu, přesahující na všechny strany obvyklé kategorie a vyčnívající ze všech klasifikačních škatulek, zpravidla řadíme do okruhu naivního umění, tedy děl neprofesionálních, výtvarně neškolených, avšak zdatných tvůrců. Na konci Biskupic se s ním setkáváme v podobě, na níž se četné definice žánru v podstatě shodují.

Františka Blechová získala pouze základní vzdělání, není vyučená v žádném oboru, po celý život pracovala v zemědělské výrobě (u sedláka, pak v místním družstvu). Její obzor byl ohraničen rodinou a zaměstnáním a ničím se nevymykal zaběhlým konvencím. S výtvarným uměním se střetávala pouze náhodně na stránkách novin, v časopisech. Nepočítáme-li oblíbené hodiny kreslení na základní škole, neprošla žádným výtvarným školením, nikdy se neučila malovat ani ovládat jinou výtvarnou techniku. Její činnost je projekcí vlastních pocitů, vyvěrá z vnitřní potřeby realizovat své představy o světě. Tento stav výstižně charakterizoval v létě 1998 jeden z náhodných návštěvníků: "Baví ji to, má nějaký sen, tak to dělá".

Paní Blechová používá na ženu nepřilíh obvyklou techniku, neboť své sochy zhotovuje z betonu. Zpočát-

ku od manžela slyšovala výtku: "Za ten materiál bys už postavila barák." Dcera, bez jejíž pomoci by dnes stará paní fyzicky náročnou práci sama nezvládla, vzpomíná: "Děda nejdřív nadával, že utrácíme, ale pak se mu to zalíbilo a sám pomáhal."

Technologie není jednoduchá: do hloubky asi dvou metrů je zapotřebí nejdříve zapustit železný prut, pak rozmíchat beton a dopravit jej na místo, kde bude plastika stát. Při jednoduché konstrukci přistupuje paní Slechová k tvarování hmoty rovnou kolem drátu a drátěného pletiva, avšak při realizaci prostorově náročnějších představ si pomáhá vnitřní drátěnou kostrou, na níž pak beton vrší a tvaruje. Popisnost, která je jejím vyjadřovacím prostředkem, vede k robustní strnulosti. Tvůrkyně se soustřeďuje na vyjádření podstaty ztvárněvané skutečnosti, přičemž stranou nechává podružné detaily a upřednostňuje ty, které jsou pro zvolené téma charakteristické. Právě tato zkratkovitost vyvolává i u velké hmoty dojem lehkosti. To, co je jinde záparem, patří u paní Slechové k přednostem: neznalost zákonů umělecké tvorby jí pak umožňuje zcela volně přistupovat k námětu a zmocnit se jej po svém - vždyť co je to za zvíře, které leží na střeše podél okapu - kočka s kopyty, tygr nebo dalmatin? Nejistota provokuje a vytváří na-

pětí. V něm, v tomto kouzlu nechtěného, v rozporu mezi výtvarnými a technickými schopnostmi, spočívá hlavní účinek jejich prací. Robustní statické plastiky předvádějí jen velmi primitivní pohybovou škálu omezující se na základní pohyby, jednoduchá gesta ruky. Anatomické zákonitosti jsou podružné, důležité je jen uskutečnění představy. Přitom jsou však zdůrazněny a podtrženy primární rozlišovací znaky. Ženy tak mají úzký pas, široké boky a sošně se klenoucí hruď, muži široká ramena. Obsedantní důraz na tyto atributy je pro tvorbu paní Slechové charakteristický. Celek je pojednán barvami základního spektra s důrazem na jasné, živé tóny: "Do barev dáme celý důchod, pořád. Matka musí sochy převlékat (tj. opravovat barvy), každá musí být jiná, opakovat nic nebude...", stroze nás informovala dcera. Akcentováním barevných obličejových detailů podtrhuje svůdně sevřené rty svých krásků a jiskrný zrak seladonů. Mezi náměty převažují scény odpozorované z každodenního života - muž je představen především jako korektně oblečený úředník či podnikatel s pečlivě uvázanou kravatou nebo motýlkem, s aktovkou pod paží. Vedle něho se objevuje kominík, číšník, voják v dragounské uniformě, rybář a skupina muzikantů ne nepodobná oblíbené dechové kapele Moravance. Pro zobra-

zeni ženy našla autorka inspiraci u typu městské krásvavice, jejíž nezbytný doplněk tvoří široký šikmo nasažený klobouk. Ve společnosti různolících Středoevropanů upoutá pozornost černochoch v bílém saku nebo socha razantní černošky.

Mezi těmito různorodými postavami jsou rozmístěni zástupci fauny, a to bez jakéhokoliv ohledu na zeměpisnou šířku. Poblíž dobře známého krčka stojí slon, ježek nedaleko žirafy, jelen či srnec vedle lva. Potkáte se zde s klokanem, zebrou, krokodýlem, zajícem, stejně jako s labutěmi a čápy. Obraz ráje na zemi vytržený z geografických souvislostí se tak trochu blíží idyle dobře známé z lidových betlémů. Tento bizarní celek si u návštěvníků vysloužil přílehlavé pojmenování adekvátní našemu věku - safari.

Nereálný svět pohádky představuje Smolíček na jelenovi, a především pak skřítki, kteří vykukují z kuriózních skalek nebo sedí na domovní zídce, klátí nohama a pokušují. Dětský element je zastoupen pouze postavou malého děvčátka. Je to příznačné pro vnitřní svět autorky a můžeme se domnívat, že snad souvisí s předčasnou smrtí vnučky, které obě ženy na místním hřbitově postavily netradiční pomníky.

Vyjadřovací prostředky Františky Blechové se neomezují jen na plastický projev. Autorka totiž realizuje své představy i v podobě názední malby. V tom, co jsme měli možnost shlédnout, převažuje motiv jelena v krajině. Kresba je přesně rozvržena po ploše, je vedena s jistotou, která má daleko k diletantské bezradnosti. Ve výtvarné zkratce pak dosahuje překvapivého a maximálního účinku. Barevnost je teplá, pohybující se v okrově žlutých tónech se zelenými a modrými doplňky, tvar je vymezen černou konturou. Malby jsou rozmístěny po celé fasádě domu včetně dvorního traktu. Jsou-li použity i v interiéru, k naší velké lítosti nevíme.

Při prohlídce Biskupic se vnučuje srovnání s obdobnou tvorbou naivistického sochaře Františka Jaicha z Hynčic na Bruntálsku, který plastiky na své zahradě budoval rovněž z cementu. Oba tyto autory pojí nejen stejný materiál, ale i výrazové prostředky vycházející ze schematického obrysu. Navzájem se pak liší okruhem zvolených témat. Pan Jaich (zaznamenáno na sklonku sedmdesátých let) se soustředil především na náměty historické spolu s pohádkovými, zatímco civilní motivy ustupovaly do pozadí. Jeho zahrada zvaná "El-

dorádo" byla zabydlena předpotopními a předhistorickými zvířaty, neandrtálci, pro něž vytvářel přirozené cementové prostředí včetně palem. Na rozdíl od biskupické autorky nezanedbával ani komerční stránku včetně provázení turistických výprav, prodeje pohlednic a pokladničky na dobrovolné vstupné. Jeho aktivity výrazně podporovaly místní turistický ruch.

Život, jaký na své zahrádce představuje paní Blechová, je barevný a radostný. Je však v příkrém kontrastu s její povahou. Ani ona, ani dcera netouží po kontaktu s návštěvníky, obdiv je nezajímá, její sdělení končí na vnitřní straně oplocení předzahrádky. Adresátem všech činností je především ona sama. Branka do tohoto veselého světa je omotána řetězem a zajištěna velkým zámkem, vrchol růžově zeleného plotu je pečlivě opatřen ostnatým drátem, natřeným hráškově zelenou

barvou. Za plotem se tyčí výstražná tabule odrazující návštěvníky od nežádoucího přiblížení. Dům je tichý a působí neobydlené, i když je zřejmé, že majitelka je doma. I v nejbližším okolí platí obě ženy za podivínky, které se s přibývajícím věkem čím dál tím více stahují do svého soukromí. (Na posezení k sousedům zajde stará paní pouze tehdy, když ona sama cítí potřebu je navštívit a pohovořit si s nimi.)

Paní Blechová je nesporně osobnost s vysokou tvořivou aktivitou, řídící se vlastními vkusovými představami. V čase zahlcenosti obrazovými informacemi se řadí k ostrůvku hrabalovských pábitelů.

Pozn. Za upozornění děkuji kastelánce jevišovického zámku paní Janě Kampfové.

PROMĚNY TRADICE

JAK SME ŘEPOTALI

Při zmínce o Valašskokloboucku se mnohým vybaví příkladná vědecká edice Lidové písně a tance z Valašskokloboucka (1/1955, 2/1960) nebo vzpomínky na výzkumy a pobyty v této malebné oblasti Bílých Karpat, kde se dodnes udržely mnohé zvyky a obyčeje, a kde se navíc stávají tradicí příležitosti nové a aktuální, jakou bude například letošní osmý Valašský mikulášský jarmek ve Valašských Kloboukách anebo obnovené kosení luk související s péčí místních nadšenců o kulturní hodnotu krajiny a kulturu předků.

Výroční občůzky, jako např. létání čertů před Mikulášem, zůstávají dosud živé a nezjednodušené - spíš naopak. Na rozdíl od mnoha jiných regionů v českých zemích si zachovaly kontinuitu s minulostí a tedy tradičnost někdy až nečekanou, překvapivou.

Součástí Valašskokloboucka je nedašovské Závří ležící v těsné blízkosti moravsko-slovenské hranice nedaleko Vlárského průsmyku. Vesnice Návojná, Nedašov a Nedašova Lhota už zaujaly mnohé návštěvníky, národopisce i místní znalce. Dodnes se v Nedašově v rodině Holbů vzpomíná na pracovní i odpočinkové pobyty Karla Chotka a v jedné místní kronice najdeme zápis básníka Josefa Hory, který se zde ukrýval za druhé světové války:

Není to věru lid hloupý,
jenž neděle tu světlí.
Jinde dští nebesa kroupy
a na Valašsku děti.

V Nedašově u p. Ivánka v červenci 1943.

Tak jako v jiných obcích na Moravě jsou zdejší děti-školáci organizátory a aktéry vlastních zábav a některých tradičních zvyků. Jedním z nich je každoroční velikonoční občůzka tzv. tragačnicků, klapačů a řepotáčů obcházejících obce s různými typy dřevěných nástrojů: *Zvony jakože odletíja do Říma, s nima sa nezvoní, tož my místo toho ideme klepa-*

čovat. Na nedašovském Závří se podle používaných nástrojů říká této velikonoční občůzce *řepotání, tragačování i klepačování.* Jeden chlapec z Nedašovy Lhoty o občůzce napsal: *U nás sa řepoce na Zelený čtvrtek v 6 hodin večer, potom o půlnoci a v pět hodin ráno. V pátek v poledne, ve tři a v šest večer, potom o půlnoci - a v pět hodin ráno sme vybírali - a naposledy sme řepotali v poledne v sobotu. Ve čtvrtek v 18 hodin jsme se všichni sešli na výpuste - páni (8. třída), polopáni (7. třída) a ostatní ogaři. Rozdělili jsme se na dvě skupiny, jedna šla vrchem a jedna spodem. V osm hodin sme sa sešli na chatě 4 páni, 2 polopáni a jeden ogar. Byla tam velká sranda. Měli sme tam velké zásoby jídla, např. brambůrky, pítí aj. ... Ráno sme zaspali (v sobotu), tak sme šli o půl šesté vybírat a při tom sme zpívali:*

*Daj matičko, daj vajíčko,
za to naše klepání,
co jsme sa my naklepali
od rána až do svítání.*

A to sme zpívali u každého baráku a dostali sme vajíčko nebo peníze. S vybiráním sme skončili o půl deváté. Vy-

dělali sme si každý nejaké peníze, řepotali sme ešte v sobotu ve 12 hodin, malým děckám sme dali každém 20.- Kč. Bylo to moje poslední řepotání. Na řepotání nikdy nezapomenu, je to krásný zážitek ... (I.P.)

O řepotání v Návojně nebo v Nedašově vypovídají chlapci podobně. Jeho průběh a organizace se zde od sebe příliš neliší. Občůzky se mohou účastnit jen chlapci, a to pouze do 14 let, pány se mohou stát chlapci, kteří chodí nepřetržitě sedmým rokem, páni mají autoritu a ostatní je musí poslouchat, páni mohou trestat a za prohřešky odebírat podíl na vysloužených vejcích, u pánů se spává, aby se chlapci snadněji vzbudili na noční a ranní občůzku, a při společném spávání v domě u rodičů nebo nověji na chatě se provádějí neplechy, které k řepotání patří a na které se dlouho vzpomíná. Podle pamětníků má občůzka takový průběh a pravidla bez větších proměn od nepaměti. V roce 1974 vzpomínal Josef Káňa (nar. 1929) z Návojně: *Když sa chodilo řepotat, spávalo sa u pána. Tak u Vaců, v kuchyni ve starej, tož jeden si lehl na šporák, je-*

V Návojně u kapličky, 1967.

PROMĚNY TRADICE

den na pec, jeden na stole spal, jeden na lavici a tak. Tož takéj, kdo chtěl vydržat do rána prostě - nebo sa bál, aby sa mu neco nestalo - tož byl hore a kdo to nevydržal, tak spal. A kdo spal, ten na to doplatil...

V Nedašově, který je největší a má kostel, bývá - alespoň v posledních letech - obchůzka nejmohutnější. Důležité informace o místním řepotání, včetně některých podrobností a osobních poznámek, můžeme číst v ojedinelém prameni - deníčku, který jsme prostudovali a citujeme z něj jen díky dobrým vztahům s posledními nedašovskými pány, Jožkou Šerým a Martinem Vaňkem. Deníček páni starostlivě opatrují a půjčují opravdu jen výjimečně. Je to do jisté míry tajný a dobře strážný materiál. Je vedený od roku 1981 a jsou v něm zapisovány tyto údaje: jména všech chlapců, kteří v jednotlivých letech chodili,

kolikátým rokem, jaký měli nástroj, kterou obchůzku vynechali, kolik dostali peněz a kolik vajec. Například základem pro rozdělování vybraných peněz jsou tyto údaje z roku 1997:

Za noc: 3 Kč

Za den: 2 Kč

Za vybírání 10 Kč

Vzkaz pro příští pány: žádné strhávání peněz a vajec. Základ vždy stejný!

Hlavně je nebite!! Nebudte přisní!

1998

Pravidla tragačování

Na kostel.....100 Kč

Za noc.....5Kč

Za den.....3Kč

Za vybírání.....15 Kč

Netrhat lístky z deníku. Zákaz přepisování a odepisování otragačovaných let.

Podle tohoto pramene chodilo letos v Nedašově celkem 33 chlapců, z toho

7 mělo vrkače, 14 mělo tragače a 12 lepače. Co se z deníčku nedozvíme je to, že při sobotním ranním vybírání, které začíná třeba už ve čtyři ráno, vybrali chlapci letos přibližně 6 000,- Kč a 400 vajec. U rozdělování se nehádají, není prý proč. Vybrané peníze a vajíčka přidělují páni jednotlivě pod podmínkou, že každý jednotlivec musí pány před tím zřetelně pozdravit a říct, jak chodil. Údaje se kontrolují podle deníčku a kdo zapomene pozdravit, nedostane nic. *Letos byli páni hodní. Loni byli hajzli. Bili nás.* V letošním roce prý byla finanční částka určená pro kostel věnována Matce Tereze, tzn. do kasičky, která je umístěna u vchodu kostela.

O letošním řepotání v Nedašově Lhotě vypovídají některé vybrané pasáže z písemných projevů školáků:

Začínali sme na Zelený čtvrtek v šest večer u křížku na Podelhoťi. My, páni a polopáni, bylo nás sedm, sme šli spat podle tradice, aby sme sa nemoseli ve 12 a v 5 scházaz, tak sme šli spat všeci na Fajkároj chatu... Vzal jsem si tam petrolejku, protože tam nebylo žádné topení, potom sem tam vzal můj kazeták a ze třicet metalových a punkových kazet, vzal sem si tam také spacák a nějakú žranicu pro potlačení hladu a na opékání. Potom sme šli ven k ohni, který už předem aj s roštama nachystal Radek s Lukášem. Já sem měl domluvené s Petrem, že za těsto na ryby mně donese balíček Startek a 2l Kofolu, který sem po předání těsta ihned obdržel. Zapil sme kazoš a začli sme si dělat pečeňáky a opékat špekáčky. Vlastík donesl ve sklence od kečupu slivovicu a nechali sme kolovat ... pomalu ale jistě se blížila 12 hodina. To sme měli jít řepotat po Lhotě. Bylo to tehdá nejlepší, protože nesvítily už žádné neony. Tak sme šli řepotat. Za deset minut dvanáct šli sme horú po lesní cestě, z toho každý aspoň raz spadnul, protože sme měli pouze jednu baterku. Došli sme na chatu a chtěli sme zkúšet jít spat, ale nemohli sme sa kvúli vtípom a kecom utíšiť a tak aj usnúť. Nakonec sme ale usli. Ráno na nás

Skupina nedašovských chlapců s letošními "pány"

PROMĚNY TRADICE

čekala velká zima a nikomu sa moc nechťelo vstávat, ale všeci sme sa dohodli, že je to tradica a že mosíme jít ... tyto dny na chatě znamenají hodně moc, protože tolik srandy, volnosti, zábavy a odvazu si nikdy normálně neužiju. Letos sem tu spal po páté, ale vždycky je to ten nej zážitek. (Z.V.)

... V noci to byla velká sranda. Na chatu za nama došlo dost kámošů, kteří šli nakonec s nama dolů a to bylo ve 12 hodin a to už sme šli všichni řepotat. Šli sme od hranic Nedašova ze Lhotů. Nekteří eště nespali a chtěli si ověřit, jestli túto tradicu dodrzuje a to my sme dodržovali. Šli sme jenom po hlavní cestě, tři šli do jedné půlky vesnice a 4 do druhé, mezi kterýma sem byl aj já. Tam zme sa potkali s druhou skupinou z pasek. Pak sme si vypnuli péro z tragačů a šli naprázno do chaty a to sme šli asi tak půl hodiny a z toho aj horů, takže někteří polopáni měli v gačách. Když jsme došli na chatu, obživilí jsme oheň a všichni se ohřáli a dali jsme si brambůrky.

...Na řepotání se budu vždycky těšit, protože je to zážitek na celý život, no vlastně už jenom jednou. Pak už budu moc starý na to, ale nikdy na to nezapomenem. (LP.)

Při rozhovorech s chlapci a vedle toho také v nedašovském deníčku pánů se objevují zmínky o nesrovnalostech s místním panem farářem polského původu, který vystupoval proti mikulášské a velikonoční obchůzce - měl blbě kecy. Jeden z rodičů se k tomu vyjádřil: ... je to pravda, že takovéto názory sa tu objevily třeba aj od tých kněží ... ono třeba, tady byla tradice, že sa řepoce o šestí ráno, o polední, o šestí večer a o půlnoci. A oni udělali třeba farářů obřady o šestí hodinách - velikonoční - a včil jako kritizovali to, že ogaři chodíja řepotat, že neidů do kostela. A najít v tom vlastně, najít v tom nějakú tu jednotu, aby sa ta tradice udržala, protože taky má cosi náboženského v sobě, aby vlastně ti kněží to nebrali tak, že neposíláme děcka do kostela. Nebo že to berem na lehkú váhu. To samé na ty váno-

ce, že oni prostě prosazovali to, že čerti by neměli chodit, protože čert je čert a nemá to s křesťanstvím nic společného. ... Asi je poznat, že prostě sú to lidi, keří sem přišli, a vlastně ty naše tradice jim až tak nepravíja. Že nemajú k tom ten vzťah. A ty děcka si toho všimali... byla dětská mša v nedělu před Mikulášem a farář kritizoval ty čerty ...a chtěl tam po ogaroch, říká: tož co, budete chodit nebo nebudete!? ...Že jako adventní závazek si dat, že nebudů chodit za čerta. Že bude chodit za anděla.

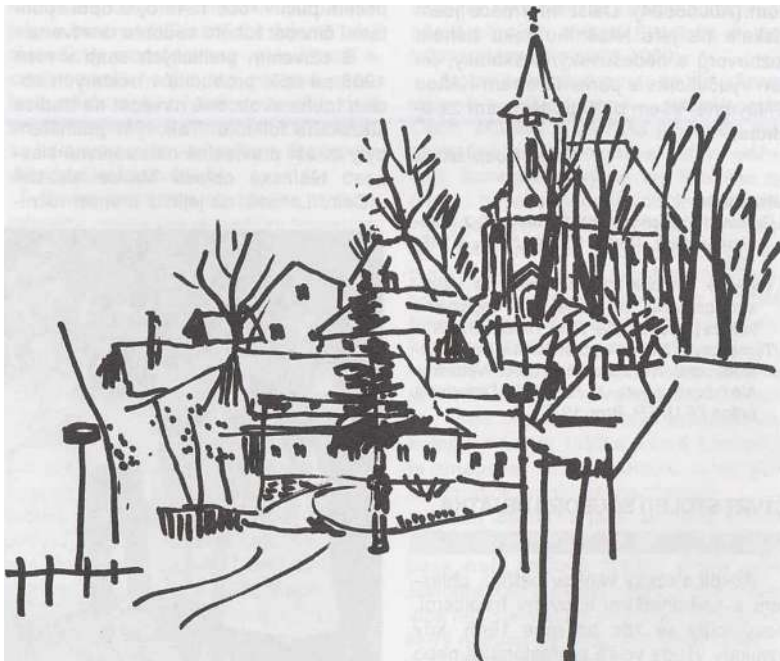
V kostele to šumělo, lidi prostě, no co ten farář vlastně tady chce, šak co - nikdo v tom neviděl nic špatného ... No a to samé s tým řepotáním. Ty problémy v tomto směru nastaly: co je tradice, co je užitečná tradice.

Potom vlastně aj lidi, kteří chodíja do krůžka, do toho valašského krůžku, kteří by měli ty tradice snažit sa dodržat

nebo co, tak potom vlastně to kritizovali - no když to pověděl pan farář, tak asi fakt by sa nemělo chodit. Jako bylo to tu trochu nalomené v tom smyslu, no.

Ale ty tradice - opravdu, bylo potřeba nebo je potřeba hledat tú cestu, jak jich dneska postavít nebo jaký v tom najít ten smysl, protože ono opravdu dřív třeba - co si pamatuju anebo co aj ně vykládali tatínek nebo tak, to co vykládali ti staří lidi, že třeba opravdu sa nelétalo za čerty, když byla mša. Že sa šlo na mšu a potom sa létalo. Enomže včil - třeba jako ti lidi chladnú v té víře, tak tým pádem - no tak už co, tak pújdu lélat třeba přede mšů.

Ale pamatuju si já, když sem byl malý ogara, eště sem ministroval, takže jak bývalo dycky to Sláva na výsostech Bohu na Zelený čtvrtek v kostele, kdy varhaník zahrál naposledy na varhany, zazvonilo sa zvonama a ztichlo to, a po-

Nedašovský kostel a hospoda U Ivánka. Perokresba Z. Vanovičové, 1998.

PROMĚNY TRADICE

tom sa do Bilej soboty zpívalo bez varhan a používaly se klepače místo zvonků v kostele, tak v ten moment, kdy ty zvony dozněly, tak parta ogarů objela třikrát kostel sa řepotákama a vydali sa do dědiny prostě na znamení, že včil jako zvony odletěly a včil sa začíná řepotat! A ono sa začínalo potom před Ivnkem anebo sa začínalo tam - že už sa k tomu kostelu nechodilo, takže už to sklúzalo kdesi - dřív to bylo, tá návaznost ... Tak potom sa to udělo tak: no tak ogarí, půjdete do kostela a po kostele začnete řepotat. Aby sa ten kompromis jakýsi našel a tá tradice sa nedostala pryč ... To je jak ze všeckým. (P.K., nar. 1959)

Příspěvek čerpá z výzkumů, které byly provedeny v Nedašově a okolí v roce 1998 v rámci grantového projektu Kultura dnešních dětí a mládeže se zvláštním zřetelem k folklorním projevům (A0058604). Další informace jsem získala na jaře letošního roku během rozhovorů s nedašovskými školáky, jejich vyučujícími a panem Petrem Káňou z Návojné. Všem patří poděkování za ochotu.

Jana Pospíšilová

Literatura:

- J. Grycová: Velikonoční hrkání chlapců z Miroslavi a okolí. Český lid 84, 1997, s. 149-156.
- J. Vojtková: Obnova tradice kosení na Valašskokloboucku. In: Lokální a regionální kultura po roku 1989. Nitra 1998, s. 37-39.
- J. Tomancová: Lidové vyprávění na Valašskokloboucku. Na materiálu z obcí Nedašov, Nedašova Lhota a Návojná. Diplomová práce FF UJEP, Brno 1975.

ČTVRT STOLETÍ SOUBORU BEJATKA

Ačkoli slezský venkov patřil k oblastem s nejbohatšími lidovými tradicemi, nevytvořily se zde po roce 1945, kdy vznikaly všude velké profesionální nebo poloprofesionální soubory při závodech,

četnější amatérské venkovské soubory. A přece už v polovině dvacátých let bylo např. v Kravařích na Hlučínsku a v sousední víscé Dvořisku u Štítiny volně zájmové sdružení, které téměř pravidelně - zpočátku spíš jen pro sebe - nacvičovalo lidové tance a písně. Jeho duší byla Marie Šindelářová, pozdější spisovatelka Ludmila Hořká, nevyčerpatelná studnice živých lidových tradic. V této práci je povzbuzoval Joža Vochala, zanícený milovník folkloru z Frýdecka, jenž organizoval pro ně i pro další zájemce ze svého kraje zájezdy do Brna a jiných míst, jak nám o tom zanechala svědectví L. Hořká v knize *Dolina*.

Po 2. světové válce (za okupace nebylo pomyšlení na jakýkoli projev kulturního života v zabraném slezském území) L. Hořká už jen příležitostně několikrát nacvičila program pro vystoupení už s mladšími děvčaty, ale po komunistickém puči v roce 1948 byla opět spontánní činnost tohoto souboru umrtvena.

S oživením politických snah v roce 1968 se opět probudila v některých obcích touha svobodně navázat na tradice slezského folkloru. Takovým podnětem byly zvláště pravidelné národopisné slavnosti těšínské oblasti Matice slezské v Dolní Lomné, na jejichž prvním roční-

ku účinkovalo v pořadu Klenotnice i trio zpěvaček ze Štítiny u Opavy, které do svého repertoáru přeneslo některé písně souboru - tehdy již zemřelé - L. Hořké. O něco později se rozrostlo štítilnské trio na více než desítku členek a jejich repertoár se rozšířil o další slezské písně u Opavska. Soubor se dále rozrůstal, určitou dobu s ním spolupůčinkovala i skupina opavských hudců a v pozdější době při něm vznikl i dětský soubor Malá Bejatka (název Bejatka převzal soubor podle názvu povídky L. Hořké). V některých programech vystupovali i mužští interpreti, ovšem jen jednotlivě, jako např. v neúspěšnějším čísle "Švec", dynamickém pásmu ševcovských písní a škádlivek, nebo s originálním zednickým folklorem "Glajchová", vytvořeným šťastně L. Hořkou před padesáti lety.

Na loňském slavnostním pořadu k 25. výročí založení Bejaty se konstatovalo, že soubor má za sebou na dvě stě pódiových vystoupení na nejrůznějších slavnostech, festivalech a soutěžích u nás i v zahraničí a další v rozhlasu a televizi. Svá představení zpestřuje i vypravěčskými čísly, která mají charakter lidového, nikdy však vulgárního humoru a satiry. Nezapomínají ve své činnosti ani na staré a opuštěné lidi v domovech

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

důchodců, kteří patří rovněž mezi vděčné posluchače Bejaty. Práci souboru je třeba nejen ocenit, ale i obdivovat jejich obětavost, neboť veškerou práci vykonávají bez cizí pomoci (kroje si členky pořídily samy a samy si také jejich součástky vyšíly).

Antonín Satke

ŽIVOTNÍ JUBILEUM PhDr. ALENY JEŘÁBKOVÉ

Když před pěti lety Národopisná revue oslovila tehdejší jubilanty, aby se vyslovili k aktuálnímu problému etnologie a k zaměření časopisu, uvedla A. Jeřábková ve své odpovědi, že se považuje v oboru za doživotní externistku. Domníváme se, že toto metaforické vyjádření není zcela na místě, protože letošní jubilantka (23.3.1934) obohatila český národopis jak svými bibliografickými soupisy, tak řadou seriózních prací o lidovém oděvu. Tomuto tématu se věnovala celoživotně a přispěla k objasnění lidové oděvní kultury českých zemí z hlediska ikonografického, terminologického i typologicko srovnávacího.

Souhra životních okolností způsobila, že jako absolventka národopisu a dějin umění na brněnské univerzitě nenášla v oboru patřičné uplatnění, a tak pracovníě zakotvila v knihovnictví. Nicméně dokázala novou profesí, v níž získala další vysokoškolskou kvalifikaci, skloubit s původním školením při sestavování národopisných bibliografií. Ve spolupráci s R. Jeřábekem vytvořila pro ediční řadu Národopisné společnosti čl. bibliografické soupisy národopisných příspěvků v periodících Moravského zemského muzea (1962) a v Časopise Matice moravské (1964). Svůj vklad do oborové bibliografické práce završila v české produkci ojedinělým *Soupisem bibliografií české a slovenské etnografie a folkloristiky vydaných v letech 1945-1963* (Brno 1965).

Badatelské zaměření na lidový oděv souvisí s skutečností, že jubilantka toto téma externě přednáší sedmatřicet let na brněnské Filozofické fakultě. Její metodicky propracovaný výklad musí ocenit i posluchači z řad mužské populace; některé její bývalé studentky, které pracují zejména v muzejních zařízeních, se lidovému oděvu a textilu s úspěchem dále badatelsky věnují.

Sama jubilantka se snažila výzkum lidového oděvu zbavit tradiční popisnosti a úzce regionálního zaměření a zasadit jej do širšího historického, interetnického a kulturně společenského rámce. Protože její publikované práce souhrnně obsáhne personální heslo v připravěném slovníku českých národopisců, zmíníme se jen o těch nejvýznamnějších.

Pramennou základnu bádání rozšířila (často spolu s R. Jeřábekem) rozbohem ikonografických dokladů z 18. a 19. století, a to litografií F. Kalivody (*Moravský lid v díle Františka Kalivody*, Uherké Hradiště 1965, s F. Dostálem) nebo Döringových dokladů z Plzeňska, Hané a jihoslovenského Kraňska (Český lid 1996), Kíningerových z moravsko-slovenského pomezí (Folia Ethnographica 1998) a ze Slovinska a z Charvátska

(Ethnologia Slavica 1990), ale též anonymních z rumunských Karpat (Český lid 1969). Alšovy kresby z hanáckého Slovácka, které vznikly na základě fotografií z osmdesátých let 19. století (Národopisná revue 1996), jí posloužily jako pramen při objasnění jedné z vývojových fází tradičního kroje v oblasti, již se zabývala dříve v lokální monografii Brumovic (*Proměny jihomoravské vesnice*, Brno 1981).

Nedostatky v oborové terminologii a snaha po jejím ustálení spolu s otázkami typologickými vyústily v příspěvek o mužských pokrývkách hlavy na Valašsku (Věstník NSČ 1965). Problémům typologie se věnuje i ve studii o východomoravských šubách a mentýcích, kde jsou tyto svrchní oděvní součástky zařazeny do širšího středoevropského kontextu (Národopisná revue 1998). Regionální typologii lidového oděvu zpracovala na východní Moravě, na rozhraní národopisných oblastí Slovácka a Valašska (Slovácko 1968-1969).

Nelze nepoznamenat, že do připravované *Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* jubilantka napsala řadu obecných hesel (lidový oděv, kraj, ikonografie, vývoj, typ lidového oděvu) i hesel o jednotlivých druzích oděvu, oděvních součástkách (huňa, mentýk, šuba, župice) a o regionálních typech lidového kroje na Moravě (valašský, zálesský kraj). Autorsky se podílela také na připravovaném slovníku českých národopisců. Pravidelně se s jejími referáty o lidovém oděvu setkáváme na seminářích *Profil národopisného regionu*, které organizuje Ústav evropské etnologie od roku 1992 a jejichž posláním je zmapovat tradiční kulturu výrazných etnografických oblastí na Moravě.

Paní doktorka jako zkušená bibliografka nám jistě nebude mít za zlé, že jsme naši jubilejní zprávu pojali suše faktograficky a dějiny oboru jí ocenil jistě více než slavnostní paján v řeči vázané, který nemusí být vždy neobjektivnější.

Ad multos annos.

Miroslav Válka

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

ZAUJETÍ TRADICEMI JIŘINA LANGHAMMEROVÁ JUBILUJE

Když jsem před lety nastoupila do výzkumného oddělení Ústředí lidové umělecké výroby, setkala jsem se tam s veselou, všemi oblíbenou dívkou, která už v té době vedla oddělení výroby krojů. Tenkrát se na tomto pracovišti zhotovovalo mnoho krojových rekonstrukcí pro četné soubory lidových tanců zejména z Čech. Vést oddělení bylo poměrně náročné a tato dívka to hravě zvládala. Nepředstavovalo to totiž jen administrativní práci, ale i práci odbornou a tvůrčí: prostudovat tradiční materiál, rozhodnout se pro formu a míru stylizace, rozkreslit střihy, vzory výšivek, vyhledat vhodné tkaniny a doplňky. Onou šikovnou dívkou byla letošní jubilantka, vedoucí národopisného oddělení Národního muzea PhDr. Jiřina Langhammerová, tehdy ještě Böhmová (nar. 25.5.1939). Byla velmi činorodá - vedle zaměstnání studovala ještě dálkově vysokou školu, sólově zpívala a tancovala v souboru Blatán a vše dělala s plným nasazením a dobřou. Přirozené vytříbené výtvarné citění způsobovalo, že ji přitahovaly zejména takové formy lidových tradic, které v sobě nesly určitý estetický náboj. Proto se hned po studiu mohla postavit vedle ostatních výtvarníků ÚLUVU a úspěšně navrhovat vzory pro pracoviště tradičních technik a zvykoslovných předmětů, jehož základy vypracovávala i organizačně, a později stanout v čele výtvarné komise ÚLUVU, která nové vzory schvalovala. Členství v komisi a různé formy odborné spolupráce ji s Ústředím lidové umělecké výroby neustále spojovaly, i když jejím hlavním celoživotním působištěm se brzy stalo národopisné oddělení Národního muzea. Za jedenáct let práce v této instituci se přeměnila ve váženou odborníci střežící - pro velké zaujetí někdy až žárlivě - bohaté sbírky textilního oddělení. A opět s plným nasazením se věnuje tvůrčí přípravě výstav, různých

barvitých pořadů na půdě muzea i na folklorních festivalech, přednáší, spolupracuje s rozhlasem a televizí, samozřejmě je badatelská a literárně-odborná činnost.

A i kdyby nic z toho, o čem jsem se zmínila, neudělala (ale ona udělala a asi ještě o mnoho víc), zůstane jí trvalá zásluha na tom, že jako současná vedoucí národopisného oddělení vybojovala možnost vrátit národopisné muzeum v Praze do Letohrádku Kinských. Jen nejbližší spolupracovníci vědí, kolik materiálů bylo nutno vypracovat, kolik jednání a na kolika stranách bylo nutno znovu a znovu vést, aby příslušní rozhodující činitelé muzejní záměr podpořili. Mnohokrát se zdálo, že už je kladný výsledek nadosah a mnohokrát jsme prožívali zklamání z dalšího nezdaru. Dr. Langhammerová přesto hledala další možnosti, až byl letohrádek převeden do majetku muzea.

Teď je nutno přát hodně sil a zdraví, aby se po opravě objektu jí a jejím spolupracovníkům podařilo vybudovat nejen novou expozici, ale i živoucí muzeum, jak je v projektu připravila.

Helena Šenfeldová

NA POBABĚ S VĚROU ŠEJVLOVOU

V. Šejvlová a Z. Tofel

Věra Šejvlová (rozená Pešková) se narodila 15.6.1919 ve Frydku-Místku. Životní jubileum svádí často k různým vykrášeným pohledům zpět. V našem příspěvku nechme tedy sběratelku, choreografku, autorku pořadů a také bývalou rozhlasovou redaktorku vzpomínat i hovořit o současnosti. Neboť jak jsme si mohli všimnout na poslední Pobabě (7. května 1999) na Ostravici, vypadala báječně a spokojeně mezi tanečníky i hudci.

"Jako mladá holka jsem hodně pěstovala turistiku, jezdili jsme hlavně na Slovensko. A tam jsem TO zažila v plné síle a živosti, jednak v lštvanové a pak Terchovské. Zážitky na celý život. Vždy, jak jsem se vrátila, bylo mi smutno, že tady (Ostravice a severní podhůří Beskyd) je ticho, že tu není nic a tam to pulsuje silným životním tepem. Začala jsem archeologii - kopat špendlíčkem a hrabat prstíčkem. A tak jsem začala po vdávkách roku 1938 s prvními sběry a zápisy. Nebylo to jednoduché, lidé se považovali za něco méněcenného, dalo dost práce, aby nějakou tu "halabáčku" zazpívali. Do té doby sbíral v okolí Vincenc Socha, ale především v podhůří. Směřem nahoru ke slovenským hranicím bylo pole neorané.

Z mého dětství si vzpomínám, že na Ostravici tak pusto nebylo, když třeba padla na hory mlha, dolina hučela halekačkami. Když jsme s děckama páslí krávy a hráli si na pasinku, to vše ve mně zůstalo velice silně zakořeněno. Toto rozvíjím u dětí dodnes. Tu jejich mentalitu, kdy byly s krávama od rána do večera a musely si hry a říkanky vymýšlet samy. A dodnes nepostrádáme muziku, což většina současných souborů nemůže říci. Proto je náš soubor trošinku jiný - jsme odkázáni na to, co si zazpíváme, zaříkáme a zahrajeme, ale na druhou stranu se říká, že s Gruníkem přijde na pódium pravda.

Co se týká písniček a tanců, o hledání nositelů tradic by se dalo povídat hodiny. Byly zpěvačky, které měly prvotřídní repertoár, byly to osobnosti s estetickým citěním a nepodléhaly žádným

SOPEČENSKÁ KRONIKA

módní vlně. Např. Barbara Balážová z Těšíňku nebo Veronika Šamajová z Baránského Beskydu. Naproti tomu taková Mária Bajáková měla širokou paletu od písni nejmladší kysucké vrstvy, silně ovlivněných cikánskými muzikami, až k těm archaickým goralským nutám. Co se týká chlapů, tam jsem měla štěstí hlavně v tancích. V Makově, kde se jich vyrojilo nejvíce, už sbírala Věrka Šimková. Ale myslím, že tě bude zajímat, jak se chodilo za skokem a zvrtekem. Celý proces byl v tom, že při zápisu písni jsme zjistili, že celá řada těch dvoudobých má vložené taneční charakter, vyzývá k duvajovým kontrám, že to jsou písni s chlapským textem, které samy navádějí k pohybu. A tak jsme našli různé skoky. Do té doby o tom nikdo nic nevěděl - byly známy odzemky, hajduchy, verbuňky a skok byl pojem neznámý. I když chlapům bylo mnohdy přes 70 let, měli horší paměť na písničky, dokázali pohybově hodně předvést. Společně mně i Františkovi Bonušovi předváděli to, co znali, a tak jsme poskládali skok. Vedle skoku byla spousta písniček rychlých, duvajových. Jednou jsme seděli u Balášů a Barbara najednou říká: 'To byl takový zvrtek, no vitě takový tanec, oni se tak zrtali hrozně rychle'. Od té chvíle pátrali po zvrtku. Marně. Např. paní Mužná z Huckule-Hutí nám ukázala zvrtek - spíše novouherský čardáš s ohromným nachramováním, prostě nebylo to tu doma. Až jednou u Veroniky Švrčinové to bylo prostě ono. Zvrtek jsme zachytili asi okolo roku 1953 a přes 40 roků jsem se k tomu nevracela. Až v poslední době, kdy se ukázalo, že jsou soubory přímo lačné po točivém tanci, který skýtá možnost improvizace oproti ustáleným figurálním tancům. Lidé měli najednou tvůrčí pocit. Ano, je to však rekonstrukce, když ti tanec zatančí jeden člověk, nemáš možnost to vidět v nějaké reprodukční šíři, ale jsem přesvědčena, že Veronika Švrčinová to opravdu zamla-da tancovala, že to v ní bylo!

A co současnost? Děcka z malého kroužku, ta co sdílela mé zážitky z toho

pasinku, rostla a rostla. To, co jsme s Františkem Bonušem sesbírali, jsem je začala učit tancovat. Opět mě to táhlo na Kysuce, na zadní hřeben Beskyd, kde to přeshlouchává přes tu hranici na obě strany (Konečná, Beskyd). Tam se našly obrovské věci - krátké goralské nuty, kysucké zvrtyky nebo obtřasy, což je velice archaická forma točivého tance. Díky Františkovi Bonušovi byl natočen němý film i zvukový záznam s tanci ze všech kysuckých oblastí. Později jsme s Mirkem Dadákem a Jankem Rokytou ještě dodatečně pořizovali v Serafinové zvukové nahrávky starých hudců. To jen krátká vzpomínka. S Grunikem jsme pak začali rekonstruovat lašské zvrtyky, samozřejmě skoky a tance z přilehlých Kysuc. Ta děcka to dělají s obrovskou chutí.

Jaký je můj vztah k tomu, co dělám? Já ti řeknu upřímně - asi ta děcka pod mým vlivem vyrostla. Vystoupení je pro ně kupodivu vedlejší věc, mají radost z toho, když si zatančí a zazpívají pro sebe. Např. v malé hospodě U Ivánka se sejdou na tancovače s muzikantama a tam se vyžijou. Já mám pocit, že by se soubory neměly vyžívat pouze na pódiu, tanec a píseň by měli vracet do života. O to se snažíme v Gruniku a částečně se nám to daří. Naše holky (už to jsou vlastně ženy) chodí o Vánocích po dědině "po zpivačkach" a kluci jako "betlehemci". Dokonce jednou nezaváhali zajet do Ostravy ke Zdeně Kyselé. Jakou z toho měla radost, nemusím asi zdůrazňovat. Oni TO prostě zase udělali funkční. A já si myslím, že toto přežije i ta pódia. Tam se jednou vyčerpáš. Především venkovské soubory by si to měly uvědomit. Tvrdím, že je nutno poznat pořádně jednu oblast, ale do hloubky, poznat nářečí, způsob života - to je nekonečné, protože sám život je mnohotvářý."

"V ostravském rozhlase jsi působila plných 22 let od roku 1950 do roku 1972 jako redaktorka a vedle cenných záznamů ses podílela na řadě pořadů."

"My jsme v té době měli široký záber. Od Klobúk, až po Žilinu nebo Čadcu. V té době hrála prim vsetínská Jasénka, starý Ledňa Sušil dělal v Klobúkách Dúbravu. Tyto muziky stály nohama pevně na zemi. Samotné pořady se nesly rytmem ročního období. Byly i doby těžké, kdy jsme předělávali koledy. Místo Ježíška jsme říkali dětátko, místo při betlémské salaši jsme říkali při beskydské salaši, atd.

Co se týká publikační činnosti - vyšly dva zpěvníky Ostravica zpívá, v Našem Těšínsku vyšel popis starodávného a v Radostné zemi popis skoku. Zvrtyky a hajduchy jsem nepopisovala, myslím, že viděné řekne více. K tomu slouží i práce Gruniku na rozsáhlé strážnické videodokumentaci tanců Moravy. Ale mohu prozradit, že připravuji studii zvrtků a skoků, aby se vědělo, jak se mají tančit.

Jak je vidět, nenudím se a vždy se těším na práci s mladými lidmi i v rámci Sochových národopisných slavností ve Lhotce pod Ondřejníkem, kde se nám podařilo dostat do dramaturgie pořadů hodně z toho, co já vyznávám."

Zpracoval Zdeněk Tofel

ZA DOCENTEM KARLEM FOJTÍKEM

V pondělí 8. února letošního roku zemřel po dlouhé a těžké nemoci ve

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

věku nedožitých jedenaosmdesáti let doc. PhDr. Karel Fojtík, CSc. Odešla v něm jedna z nejvýznamnějších osobností českého národopisu, všestranně vzdělaný odborník, vědec s obrovským přehledem po mnoha oblastech bádání a nesmírně činnorodá bytost. Jeho etnografická práce nebyla jednosměrná, nezabýval se jedním tématem, jako jiní autoři, ale jeho články, úvahy a knihy se týkaly více národopisných okruhů. Jméno Karla Fojtíka je spjato s rozvojem zvláště těch dílčích etnologických disciplín, které do té doby byly poněkud opomíjeny. Vyjadřoval se k problematice etnografie současnosti, zaměřil se na studium kultury a každodenního života dělnictva, obyvatel hornických revírů a průmyslových oblastí. Nemůžeme zde nezpomenout obširnou a velmi důkladnou montánně etnografickou monografii *Rosicko-Oslavansko*, kterou vydal na začátku šedesátých let společně s kolegou a přítelem Oldřichem Sirovátkou.

Od počátku padesátých let se zabýval urbánně etnologickými výzkumy v současném městě, což bylo v té době v moravském národopisu něčím zcela novým. Tato bádání rozvíjel nejvíce v Brně - ve městě, které znal nejlépe, kde studoval a pak sám učil jako středoškolský a později univerzitní pedagog, kde vědecky pracoval ať už přímo v terénu, nebo v bohatě zásobených archívech a knihovnách.

Stejně fundovaně a podnětně se však vyslovil k otázkám, které jsou od těchto okruhů poněkud vzdáleny, zabýval se tradičními obyčejí, v zásadních studiích vylíčil společenský a rodinný život venkovského lidu, jak dokládá i bibliografie jeho prací, otištěná roku 1988 v Národopisných aktualitách. Měl neuvěřitelný rozhled po mnoha společenských vědních oborech, byl sečtělý v domácím i cizí literatuře, a proto také pohotový a přesvědčující řečník a polemik. Po léta stál v čele brněnského pracoviště Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd a později zde působil jako vědecký konzultant.

Poznal jsem docenta Fojtíka až v osmdesátých letech, kdy jsem se jako historik zabýval dějinami Brna, což jej vedlo k mému přijetí do Ústavu pro etnografii a folkloristiku. Pracoviště, které řídil, tehdy začínalo kolektivně studovat město z národopisného hlediska a pracovat na komplexní monografii, věnované moravské metropoli. Tak jsem se ocitl v kolektivu chytrých a šikovných lidí, jak o nich pan docent někdy říkal, které sám měl rád a jichž si velmi vážil. Uvedl mne do řady dalších badatelských institucí, seznámil s mnohými odborníky a pomohl mi tak vytvořit společenské zázemí pro mou práci.

Stal jsem se posledním žákem docenta Fojtíka, a to žákem přímo prominentním, neboť během oněch deseti let, kdy jsme se setkávali na ústavu, mi věnoval stovky hodin konzultací, jako asi málokomu přede mnou. Pod jeho vedením jsem zpracovával problematiku společenského života širokých vrstev obyvatel našeho města a způsobů jejich sdružování, tedy téma, které odedávna poutalo pozornost i jeho samého a do jehož tajů mne zasvěcoval.

Sedávali jsme takto spolu dlouhá léta několikrát týdně, rozebírali mé první stati. Bylo typické pro pana docenta, že dokázal hloubat třeba hodinu nad jednou stránkou mého textu a přitom uvádět na pravou míru nejen mé myšlenkové konstrukce, ale probrat při tom vše, co s tématem souviselo, anebo z něj volně vyplynulo. A také mne vždy udivovala, ale především zahanbovala jeho pečlivost, když on - vynikající vědec s téměř bezbřehými znalostmi z mnohých oborů - neváhal přerušit sezení a vyrazit do knihovny, aby se přesvědčil o správnosti významu třeba jediného slůvka nebo jen jeho vedlejší nuance.

Býval jsem často v rozpacích nad naprostou nezištností, s jakou mi Karel Fojtík věnoval tolik času a energie, které přece mohl využít úplně jinak, především pro rozvíjení vlastní tvůrčí práce. Místo toho doslova daroval tyto hodnoty mně. Snad v tom bylo něco osobního

zklamání z vývoje národopisné vědy i společnosti v nelehké době sedmdesátých a osmdesátých let, kdy se ani on sám nevyhnul nepřízni mocných. Jeho opora, všechny ty poučné a současně milé rozhovory a tolikeré podněty pro další etnologická bádání mi už několik let velmi chybí a vím, že je budu postrádat vždycky. Ale hlavně mně, a jistě nejen mně, navždy bude chybět dobrý člověk.

Karel Altman

ODEŠEL FRANTIŠEK TŘETINA

"Tá kostická dědina je jak malovaná", neslo se za mrazivého dne 16. března kostickým hřbitovem. To se místní mužský sbor loučil s autorem nejen této písně. František Třetina se narodil 27. září 1920 v Koticích (okr. Břeclav) jako první syn v rodině místního koláře a jako šestý ze sedmi dětí. Rodina se vyznačovala velkou soudržností a láskyplnými vztahy mezi sourozenci. Však se také museli s maminkou spoléhat jen sami na sebe, neboť tatínek se vrátil z 1. světové války s podlomeným zdravím a předčas-

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

ně zemřel. František tím byl donucen zanechat studii na břeclavském gymnáziu, protože se musel starat o hospodářství. Teprve v roce 1945 nastoupil u pošty v Břeclavi, následujícího roku byl přeložen do Zlína a Okresní správě spojů ve Zlíně zůstal věrný až do důchodu. Díky tomuto zaměstnání také získal v roce 1961 maturitu na Střední ekonomické škole ve Zlíně.

Umělecké sklony a obdivuhodný tvůrčí potenciál podědil František nejspíš po mamince, která sama byla typem tvůrčí a vtipné vypravěčky, ráda zpívala a také šila a vyšivala krojové oděvní součástky. Tvorba strýčka Franty, jak jsme mu říkali, se vyznačovala obdivuhodným rozsahem. Lze ji rozdělit na činnost slovesnou a výtvarnou, přičemž v obou oborech osciluje od lidovosti k individuálnímu umění. Zdrojem inspirace v oblasti lidové tvorby mu bylo jeho rodné Podluží, které nezapřel ani po desetiletích prožitých ve Zlíně.

Slovesnou tvorbu začínal psaním poezie. Svě první rýmovačky složil jako šestiletý. Zralé verše, jež publikoval v regionálním tisku, jsou lyrickou i baladickou reflexí vlastních prožitků a autor se v nich hlásí ke svému literárnímu vzoru Jiřímu Wolkerovi. Ochotnické hraní divadla ho přivedlo k psaní scének pro rozhlas i scénářů celovečerních programů o lidové písni. Jako interpret působil ve Slovákém krúžku v Kosticích a později jako sólový zpěvák Slovákého krúžku (dnes Vonica) ve Zlíně. Dlouhá léta byl čestným střešinou Cyklistického sportovního klubu z Kostic, pro který složil klubovou hymnu. Těžiště jeho slovesné tvorby spočívá v "pěsničkách". Složil na šedesát ohlasů lidových písní, které vyšly tiskem naposledy v roce 1998. Některé z nich jsou na zvukových nosičích, upravené pro dechové i cimbálové muziky, a zazněly i na několika autorských večerech. Tato skladatelská tvorba vyústila ve spolupráci s dechovými hudbami, zejména s Mistřňankou, díky níž se jeho valčíky *Odbila jedna a U tej boží muky* dostaly do repertoáru řady slovác-

kých dechových muzik. Kromě písní psal i humorné vypointovaná vzpomínková vyprávění, kterým on sám říkal "plkačky". Od slovesné a hudební tvorby se odvíjela jeho spolupráce s rozhlasem ve Zlíně, v Brně, Praze a v Plzni, kde ho posluchači pořadů Trefa, Dobré jitro z Prahy, Kolotoč a Dechovková hitparáda znali jako "strýčka Třetinu z Kostic a ze Zlína", jak se podepisoval ve svých dopisech. Humorky, anekdoty o Lanžhořanech i rodinné historky vyprávěl nejen při rodinných a přátelských setkáních, ale také při veřejných vystoupeních, kdy je dramaticky přímo před očima posluchačů, využívaje modulace hlasu, dramatických zámků, gestikulace rukou i výrazné mimiky obličje.

Výtvarné vlohy zaměřil na návrhy ex libris, předkreslování motivů pro vyšívání a na přelomu šedesátých a sedmdesátých let podlehl tehdy módní vlně přehášení ornamentálních motivů názední malby na porcelánové talíře, hrníčky a džbánky. Spojení jeho slovesné i výtvarné tvorby představují mnohaslokové veršované vinše k nejruznějším životním událostem a jubileím, které vyzdoboval vlastními kolážemi. Vyrobil jich několik tisíc.

Přestože ho celý dospělý život sužovaly choroby, snášel své zdravotní problémy trpělivě. Vždyť všechny jeho aktivity ho natolik zaměstnávaly, že na sebelibost mu nezbyval čas. Byl duší každé společnosti a lidé si ho vážili a měli ho rádi nejen pro radost, kterou jim svou tvorbou přinášel, ale především pro jeho skromnost, pokoru, laskavost, upřímnost a smysl pro humor. Dlouho vzdoroval zákeřné chorobě, až ho smrt dostihla a 10. března 1999 se jeho dílo uzavřelo. Zůstane po něm mnohem víc než jen heslo ve slovníku *Od folkloru k folklorismu* (Strážnice 1997). Kdo jste ho měli rádi, neplačte a přejte mu, že spočinul po boku své milované, předčasně zesnulé ženy na kostickém "cintoríně", jak si to přál v jedné ze svých písní.

Jitka Matusková

KONFERENCE

ROZCESTÍ EVROPSKÉ KULTURY 1998

Na přelomu září a října 1998 (ve dnech 30.9.-4.10.) si Brno připomnělo 70. výročí konání Výstavy soudobé kultury. Nejen kulaté výročí, ale především význam a ideový odkaz Výstavy v roce 1928 byly důvodem obracet se do minulosti. Z mnoha plánů, které se v uvedené souvislosti rozvíjely v porevoluční euforii již od roku 1990, dovolily současné ekonomické podmínky realizovat pouze jediné (nepočítáme-li ovšem aktivity Brněnských výstavních veletrhů): mezinárodní vědeckou konferenci Rozcestí evropské kultury 1998 - zodpovědnost a naděje. Organizátorem a hlavním pořadatelem byla Masarykova univerzita s pořadatelskou a ekonomickou podporou Města Brna a Brněnských výstavních veletrhů. Se svojí spoluúčastí vstoupilo postupně rovněž Vysoké učení technické v Brně.

Jestliže Výstava soudobé kultury ideově vyzněla v přesvědčení, že prudec se rozvíjející technika, jakožto nová a významná součást kultury je nadějí pro lidstvo, pak současní organizátoři chtěli, aby konference v roce 1998 dala této premise pomyslnou odpověď. Konference tedy vycházela z duchovního odkazu Výstavy soudobé kultury v roce 1928, ale jejím úkolem nebylo dívat se především zpět a "stavět pomníky". Bližící se přelom století i postmoderní skepse se staly výzvou hledat odpověď, jaké je místo evropské kultury dnes i v budoucnu. K řešení těchto otázek se do Brna sjeli významní vědci nejen z Evropy.

Ideový východiska i cíl konference zazněly při slavnostním zahájení z referátů čelných představitelů pořádajících institucí. Za město Brno promluvila primátorka Dagmar Lastovecká, Masarykovu univerzitu zastupovali exrektor a čestný předseda přípravného výboru konference E. Šmíd a J. Fukač, prorektor a prezident konference. Vysoké učení technické zastupoval rektor P. Vavřín a Brněnské veletrhy ředitel

A. Surka. Součástí slavnostního zahájení byla také audiální expozice o Janáčkově hudbě pro Výstavu soudobé kultury, kterou uváděl M. Štěrbohák.

V dalších dnech pracovala konference v několika sekcích. V první z nich s názvem Evropa mezi modernismem a koncem století zazněl např. referát kanadského profesora, rodáka z moravských Dambořic V. M. Fice o tom, proč zapadla vize roku 1928 a co to znamená pro budoucnost. Rovněž referát M. Richelle z Belgie o kulturní identitě, či R. Scrutonova úvaha o nebezpečí internacionalismu byly natolik zajímavé a podnětné, že vyvolaly neméně zajímavou diskusi. V ní např. M. Jelínek zdůraznil potřebu plurality i svébytnosti kultury, jak ukázal na jazyce a jeho roli pro determinaci kultury i na významu jazyka pro zakotvení člověka v domově. V sekci Politická moc a tolerance jako nástroje evropské integrace zaznělo sedm referátů. Alespoň názvy chceme upozornit na některá zajímavá i aktuální témata. O významu tradice v posttradiční společnosti promluvil Z. Bauman z Velké Británie, referát o generačních rozdílech v postojích k integračním procesům uvedl přednášející z Litvy. Svoji neobvyklou tematikou rovněž zaujal referát o mužském principu organizace průmyslové výroby, tedy problematika feministická. Tento referát vyprovokoval spíše sled otázek než diskusi především z řad mužských účastníků. Další sekce si všimaly národní a jazykové identity, umění a kultury, urbanistiky a evropské kultury v éře akulturace. Z názorů, jež zazněly v diskusi, chceme upozornit na opakovaně vyjádření myšlenky, že pro identitu je vždy nezbytné zakotvení nejprve v místě, pak regionu, teprve pak vzniká identita národní či dokonce evropská.

Činnost každé sekce zahajoval impulsní referát, v každé sekci se počítalo s diskusí, na základě níž, a ovšem i na základě přednesených referátů, předsedající sekce formuloval několik klíčových myšlenek pro závěrečnou prokla-

maci. Ta zdůraznila specifičnost evropské kultury a potřebu její ochrany ve všech jejích dimenzích s vědomím nezbytné soutěživosti mezi národními, etnickými a lokálními kulturami. Zásadně odmítla postmoderní skepsi o "bezdejnosti" příštího století.

Slavnostním předělem konference se stalo udělení čestných doktorátů R. Scrutonovi a J. P. Vernantovi. Oba jmenovaní byli významnými lektory pozemní univerzity v Brně v době totality. Srdečný a spontánní ohlas sklídila zejména slavnostní přednáška R. Scrutona proslavená bezvadnou češtinou. Poukázal na humánnost naší kultury, v níž "hrdinou je obyčejný člověk, jehož obyčejnost je reálná a zároveň transcendentní...". Rovněž jeho srovnání Pražáka a Brňáka a zdůraznění, že nelze českou kulturu a společnost posuzovat jen podle Prahy, sklídilo velké porozumění a ohlas.

Na závěr chci ještě uvést, že k příležitosti zahájení konference, ale zejména k připomenutí Výstavy soudobé kultury v roce 1928, vydali organizátoři za redigování Ludvíka Kundery bibliofilský tisk s názvem *Duše Brna*. Kniha obsahuje nejen věčné texty z různých oblastí kultury (mimo jiné s textem R. Jeřábka o roli Brna jakožto strážce lidových hudebních tradic), ale rovněž básně o Brně a reprodukce významných brněnských výtvarníků.

Alena Schauerová

DISKUSE O CHARAKTERU A POSLÁNÍ FOLKLORNÍCH FESTIVALŮ

"O folklórných festivaloch, teda o nás"

So záujemom som si prečítal výzvu Národopisnej revue (č. 1/1999) k verejnej diskusii o folklórných festivaloch. Veľmi rád by som sa do nej zapojil rozsiahlejším príspevkom, ale bohužiaľ, pracovná zaneprázdnenosť mi zatiaľ neumožňuje koncipovať k tejto téme rozsiahlejší materiál. Dovoľm si preto v na

sledujúcich riadkoch prostredníctvom marginálnych poznámok prezentovať aspoň niekoľko mojich postrehov a názorov k problematike smerovania folklórných festivalov a slávností tematicky zameraných na scénickú prezentáciu tradičnej ľudovej kultúry a folklóru. Konám tak v dobrej viere, že aj tento môj príspevok pomôže rozobehnúť spomínanú diskusiu v Národopisnej revue, bez ohľadu na tú skutočnosť, že je prinajmenšom povrchný a improvizovaný.

Hneď v úvode by som chcel formulovať niekoľko základných pravidiel, ktoré limitujú môj pohľad na daný problém. Bez terminologicko - metodologických špekulácií o folklóre, folklorizme, tradičnej kultúre, festivale, slávnosti a pod., budem jednotne používať termín "folklórny festival". Pod týmto pojmom budem rozumieť cyklické kultúrno-spoločenské podujatia širšieho medzinárodného, národného, regionálneho a mikroregionálneho významu, ktoré majú v názve "folklórny festival", "folklórne slávnosti", alebo ktorých dominantu tvoria scénické programy zamerané na nesúťažnú, vo všeobecnosti divákovo prístupnú prezentáciu záujmovo umeleckej činnosti folklórných súborov a skupín, resp. iných kolektívov a jednotlivcov, ktorí rôznymi umeleckými formami prezentujú jednotlivé prvky tradičnej ľudovej kultúry a folklóru na scéne.

O folklórných festivaloch budem hovoriť na pozadí vlastných skúseností, ktoré som získal zároveň ako dlhoročný divák, účinkujúci i autor niekoľkých programov a dramaturgických koncepcií. Folklórne festivaly sú od mojich siedmych rokov neoddeliteľnou súčasťou môjho života (nielen kultúrno-spoločenského). Napriek tomu nepatrím k tým "súborákom", ktorý odtrhnutím prvého listu z kalendára folklórných podujatí berú ruksak, súborové tričko, fľašku pálenky a klobúčik s nespočetným množstvom trofejí: festivalových a súborových odznakov a starých keramických, textilných a kožených vstupeniek, goralských piekro a krpčiekov, a vyberú sa v ústrety 6-8

DISKUSE

vikendovému maratónu folklórnych festivalov. Nevnímam si však, že je to len mojou zásluhou. Kedysi som totiž skutočne čas folklórnych festivalov (minimálne obdobie po sebe nasledujúcich júnových a júlových vikendov - Myjava - Strážnice - Východná - Detva) vnímal so značnou dávkou sakrálnosti. Dnes som už po absolvovaní jedného až dvoch festivalov unavený a presýtený - ani nie tak folklórom ako tou festivalovou atmosférou o ktorej chcem hovoriť.

Som presvedčený, že folklórny festival by mal byť skutočne slávnosťou pre všetkých. Pre organizátorov, účinkujúcich, tvorivých pracovníkov i divákov. Ak zlyhá čo i len na jedna časť takto jednoducho sociálne štruktúrovanej skupiny účastníkov festivalu, festival nemôže vyníeť dobre.

Organizátori musia festival pripravovať s nadšením a v dobrej viere, že konajú pre blaho svojho mesta, regiónu, hlavného organizátora a pod. Musia mať dostatočný čas na prípravu, jasný marketingový záměr, musia vedieť "za koľko peňazí koľko muziky", musia mať štátne, regionálne, sponzorské a iné garancie v dostatočne dlhom predstihu pred realizáciou festivalu. Musia byť dobrí hospodári, ktorí počítajú aj s tou najkrižovejšou a najnepriaznivejšou variantou, financiami počnúc a počasím končiac. V každej situácii musia byť veselí, priateľskí a dobre naladení, pretože počítajú vopred aj s tou najhoršou variantou. Ich prístup musí byť profesionálny a snaha o všeobecný prospech a dobre vykonanú prácu úprimná. Musia rešpektovať účinkujúcich, tvorivých pracovníkov i divákov. Im slúžia.

Účinkujúci sa musia na festival pripravovať s nadšením a v dobrej viere, že budú dôstojne reprezentovať svoj súbor, obec, mesto, sponzora atď. Popri iných povinnostiach a aktivitách musia časť svojej prípravy zamerať výlučne na účinkovanie na danom festivale. Festival musí výrazne prispievať k motivácii k ich činnosti. Musí to byť pre nich veľká česť i ocenenie ich práce. Ak to tak nepocitujú,

nech sa festivalu radšej nezúčastnia. Napriek dohodnutým podmienkam a podpísaným zmluvám musia počítat' aj s tou najkrižovejšou variantou - počasím, zlyhaním organizátorov, náročnými, resp. nečakanými podmienkami tvorivých pracovníkov, autorov programu, alebo organizátorov festivalu, samozrejme, ak cítia, že je to na prospech kolektívu i festivalu a že nedôjde k materiál- nemu, ani morálnemu poškodeniu kolektívu. V každej situácii musia byť veselí, priateľskí a dobre naladení, pretože počítajú vopred aj s tou najhoršou variantou. Ich prístup musí byť profesionálny a snaha o všeobecný prospech a dobre vykonanú prácu úprimná. Musia byť disciplinovaní, aby boli nielen vzorom v umeleckej práci, ale i v správaní. Musia rešpektovať organizátorov, tvorivých pracovníkov i divákov. Im slúžia.

Tvoriví pracovníci - autori programov, režiséri, scenáristi, dramaturgovia, odborní spolupracovníci, členovia programových rád a hodnotiacich komisií musia festival pripravovať s nadšením a v dobrej viere, že sú zárukou jeho kvality, pretože ich práca ovplyvňuje nielen smerovanie samotného festivalu, ale následne sa odráža i v práci jednotlivých aktívne i pasívne zúčastnených zá-

stupcov kolektívov. Tí vnímajú festival ako istú kvalitu, ako estetický ideál ku ktorému by mala smerovať aj ich vlastná scénická práca. Vždy musia počítat' aj s tou najkrižovejšou variantou (nepriestuje súbor, zlyhajú účinkujúci, konferencie, počasie, resp. technika. V každej situácii musia byť veselí, priateľskí a dobre naladení, pretože počítajú vopred aj s tou najhoršou variantou. Ich prístup musí byť profesionálny a snaha o všeobecný prospech a dobre vykonanú prácu úprimná. Nikdy nesmú podceňit' divákov a tak ako pri účinkujúcich je dôležitá ich správanie a disciplína, pre tvorivých pracovníkov je okrem tvorivých a odborných schopností, intelektu a talentu dôležitá disciplína kultúra správania a všeobecná mravnosť. Musia byť vzorom nielen v umeleckej práci, ale i v správaní. Musia rešpektovať organizátorov, účinkujúcich i divákov. Im slúžia.

Diváci by mali prichádzať na festival predovšetkým kvôli festivalu a jeho sprievodným podujatiam. Vypit' si môžu aj doma, kúpiť tričko tiež. Na festival by mali odchádzať s nadšením a v dobrej viere, že odchádzajú za kultúrou, za pozdvihnutím ducha, za relaxom a celkovou psychohygienou. A k nie sú pravidelnými návštevníkmi folklórneho fes-

DISKUSE

tivalu, je dobré, ak o festivale vedia niečo vopred a ich predstava i očakávania sú primerane konkrétne. Musia počítať aj s tou najhoršou variantou - zlé počasie, slabý program, zlé sociálne zázemie a infraštruktúra. Mali by mať pripravený náhradný program. Mali by byť veselí, priateľskí a dobre naladení, pretože počítajú vopred aj s tou najhoršou variantou. Mali by byť tolerantní k usporiadateľom, účinkujúcim i tvorivým pracovníkom, ale zároveň by mali byť nároční a mali by sa primerane a kultúrne dožadovať toho, za čo si zaplatili, resp. čo im festival sľuboval a nesplnil. Musia byť kultúrni a disciplinovaní, pretože ich kultúrnosť je predovšetkým kultúrnosťou festivalu a bez frázy i vizitkou kultúrnosti národa. Oni sa nezastupiteľne podieľajú na celkovom imidži festivalu a napríklad počas skúšok programu, resp. mimo akýchkoľvek aktivít účinkujúcich v areáli festivalu oni samotní sa stávajú kvázi účinkujúcimi. Mali by s porozumením rešpektovať organizátorov, tvorivých pracovníkov i účinkujúcich, ktorí sú tu najmä pre nich, pretože ich potlesk je najčastejšie to najkrajšie a najdôležitejšie ocenenie. Navyše: všetci im slúžia.

Napriek nepriaznivej politickej klíme sa po celé desaťročia tradovalo, že úroveň folklórnych festivalov v Čechách a na Slovensku patrí k najvyšším v našom európskom kultúrnom priestore, možno k najvyšším na svete. Samozrejme, že išlo predovšetkým o scénickú stránku programov, ale tá je napokon tá najdôležitejšia, lebo sa najdlhšie a najživšie uchováva v pamäti. Ani nepriaznivé politický, resp. ekonomický tlak nepriniesol týmto podujatiam vážnejšiu krízu. Vyprofilovali sa jedinečné typy scénických programov, spôsob ich prezentácie a napokon uplatnil sa aj ich druhý život pri "rozmieňaní na drobné" vo folklórnych kolektívoch, najmä v dedinských folklórnych skupinách, detských folklórnych súboroch a amatérskych folklórnych súboroch.

Ideová príprava každého ročníka festivalu podliehala prísnemu dramaturgickému výberu nad ktorým bdeli početné štáby "dobrovoľníkov". V programových radách, ktoré boli zostavené z tých najvýraznejších osobností etnografov, folkloristov, etnomuzikológov a etnocholeológov, ale aj filmárov, architektov, výtvarníkov, kunsthistorikov, hudobných skladateľov, spisovateľov a v neposlednom rade i výkonných umelcov, sa paralelne diskutovalo nielen o dramaturgii festivalu v danom roku, ale vo všeobecnosti aj o smerovaní celého folklórneho hnutia v krajine. S väčšími, alebo menšími úspechmi, ale v podľa môjho názoru v zásade s úspechmi, sa odolávalo rôznym nečistým ideologickým tlakom. Za všetky spomeniem aspoň vládne a stranické (ale vtedy to bolo vlastne jedno) "tlaky" proti uvedeniu veľkolepého programu Viliama Grusku "Ludia z rodu Rómov" v roku 1986 na festivale vo Východnej. Pán Boh je však spravodlivý: režim sa pominul a folklórne festivaly nám tu zostali aj naďalej. Dokonca, ako huby po daždi, vznikajú nové - "folklórne" a "medzinárodné". Niekedy viac "folklórne", inokedy zasa "medzinárodné". Tak teda aké sú a kam smerujú? (Pokračovanie v ďalšom čísle)

Juraj Hamar

Několik poznámek k folklorním festivalům současnosti

V průběhu posledních zhruba sto let obohatily kulturní život v naší zemi akce, jejichž zárodky se tu však objevovaly bezmála další století dříve. Dnes jim říkáme folklorní festivaly. Ty se v několika závěrečných desetiletích 20. století vyvinuly do specifického tvaru a formy. Z mnoha stran se jimi zabývají nejen specialisté, ale stále více též různí organizátoři, manažeři a jim podobní nadšenci. Často je ale pořádají ze zcela odlišných důvodů než jejich předchůdci. Lze to dokumentovat poměrně přesně na příkladech některých regionálních festivalů, jež na sebe vzaly v poslední době tzv. "mezinárodní háv".

Protože pořádání velkých folklorních festivalů si žádá každoročně velké finanční náklady i množství organizační práce, stojí jistě za úvahu, co s nimi dál, jak k nim přistupovat. Připomeňme si, že většina festivalů na území bývalého Československa byla založena a vyvíjela se po vzoru "Strážnice", kde s výjimkou 50. let měl vždy své místo tzv. autentický folklor, kde pracovaly týmy předních odborníků. Řada z nich pak stála u zrodu a tvorby koncepcí jiných, zejména regionálních festivalů. Můžeme říci, že většina regionálních slavností vytvářela - podobně jako "Strážnice" - své programové struktury a jednotlivé pořady pod vlivem odborníků. Pořady byly koncepčně, dramaturgicky formovány a velká část byla tematicky zaměřena. Příprava pořadů "o něčem" si vyžaduje velké množství odborné práce přímo v terénu, v souborech a vesnických skupinách. V programech festivalů proto dominovaly ukázky regionálního a lokálního folkloru. A samozřejmě, naproti většina účinkujících byla tudíž z domácího regionu. Soubory tak byly de facto nuceny stále přemýšlet a pracovat s místním folklorem a nahližet na něj z různých úhlů pohledu. Přispívalo to k prohloubení jejich znalostí a vědomostí o kulturních tradicích kraje.

Po společenských změnách v letech 1989-1990 se situace změnila. Část festivalů a jim podobných akcí zanikla bez státní podpory, na druhou stranu se zase část udržela a pokračuje ve své tradiční formě. A další festivaly dokonce nově vznikly. U docela značného počtu festivalů však došlo k větší změně - některé se přestaly zabývat regionálním a místním folklorem a staly se z nich mezinárodní folklorní festivaly, jiné přestaly pracovat hlouběji s folklorem a změnily se v jakési přehlídky souborů, často se značným podílem účinkujících z jiných regionů. V důsledku to znamená odklon od využívání a prezentace místních a regionálních folklorních tradic a příklon k tomu, co tak důvěrně známe z mnoha zahraničních festivalů, tedy k pouhému využití (něbky i zneužití) folkloru v jakési

DISKUSE

rádoby folklorní show. K tomu se připojí různé propagační akce, ohňostroje a podobné atrakce. Výsledek? Bohužel, i část místního publika si myslí, že tak jejich festival získal světovost.

Jednou z příčin tohoto neblahého vývoje je snaha nalákat na takovouto akci sponzory s patřičným balíkem peněz. Tou horší příčinou je však dle mého soudu to, že festivaly pořádají někdy lidé bez jakéhokoliv povědomí o tradicích lidové kultury. Tedy dá se říci "obchodníci s folklorem bez akreditace". Z festivalů se vytrácí zasvěcený a odborný přístup k tradicím. Je jistě výhodnější a snazší, časově, finančně i jinak, svolat pár souborů, i ze zahraničí, dát jim jen prostor a čas, nestarat se o to, co předvádějí a jak, udělat kolem nich reklamní humbuk a stát se tak "světovým". Proč tratit v dnešní uspěchané době čas, peníze atd. objížděním vesnických skupin a souborů, často se k nim vracet, pracovat s nimi a v potu tváře vytvářet nějaký dramaturgicky náročný a nějak i tematicky pojetý scénický tvar, když to jde i jinak, snáze!

Když do Strážnice na festival a též na některé jiné festivaly přijedou pořadatelé a ředitelé velkých folklorních festivalů ze zahraničí, vždy jsou překvapeni tím, jak se též dá pracovat s folklorem a čeho se tím v některých pořadatelích docílí. V diskusích nezastírají, že nám tento přístup závidí. U nás však obecně začínají nabývat vrchu právě jejich festivalové manýry. A to není dobře. Povrchní znalosti, neodpovědný a někdy až kořistnický přístup k folklorním tradicím a festivalům škodí.

Naštěstí se některé "tradiční" regionální folklorní festivaly dosud drží své koncepce a lopotí se, aby tyto akce žily dále. Když už je navštíví náhodou pořadatelé "show festivalů", obdivují je sice, ale tvrdí, že u nich už by to tak nešlo. Mýlí se. A hluboce. Šlo. Jen to chce ochotné a nadšené lidi, vyrazit do terénu a třeba rok poctivě pracovat. Výsledek se určitě dostaví. Můžeme se o tom přesvědčovat každoročně znovu a znovu. A v tomto já vidím smysl existence folklor-

ních festivalů. Jen tak napomohou dalšímu udržení folklorních tradic naší země.

Jan Krist

Folklorní festivaly - ano či ne?

Mezi mnohé "lisy" tohoto století patří také folklorismus. Tak jako ostatní kultur-ní a umělecké proudy, tendence a styly zaujal své místo ve společnosti a má své ctitele i odpůrce, své vzestupy i ústupy, svá dogmata a inovace, své přehlídky a festivaly. A tak jako festivaly duchovní hudby mají své místo v chrámech, filmové přehlídky v kinech, konají se folklorní festivaly pod širým nebem, tedy v "přírodě". Tam je totiž pravlast lidového umění a tam je mu dobře. Něco na tom bude. Písňe žnecké skutečně nejlépe znějí podepřené ozvěnou protilehlých kopců, milostné písňe zase v zapadajícím slunci ztichlé návisi a taneční v sevřeném kruhu rytmem pulzujících tanečníků. Ale co naplat, když jsme dnes tuto produkci pod širým nebem vyzvedli na pódia, kdy aktér a divák jsou striktně odděleni a ze vzdálenosti několika metrů už se pomalu nevidí, natož slyší, přestože ozvučovací technika v našem století dokáže dělat divy. Ale zdá se, že na projevy lidových tvůrců je krátká. Jakoby chtěl zachytit ptáka v letu, zůstane však jenom zdeformovaný klikyhák (tak nějak přirovnává touhu fixovat lidovou píseň Leoš Janáček). A tak už zbývá jen to nebe nad hlavou. Ale ouvej, i z toho někdy prší do sluncem a senem prvoněných písni, jindy zase polední slunce praží do lyrického dostaveníčka, které tak dostává žár tropické krajiny. Snažíme se proto nepřiznáním otevřeného pódia čelit. Čím více tanečníků na scéně, tím lépe bude vidět, že se něco děje, čím pestřejší kroje, hlasitější písňe... Dynamika, detail tu jaksi nemají místo. Lidový projev se redukuje na pár estetických znaků, které převládou: vždy usměvavá děvčata, vždy rozšafní muži, stejně vysoké skoky, roztočené sukně. Jen ve zmoženém a naprosto stejném provedení máme šanci

upoutat pozornost diváka. A tak skáče-me co nejvýše, točíme se co nejrychleji, dupeme a vřskáme ostošest, předvádíme taneční prvky a ukazujeme, jak hezky to umíme! Kde je individualita, kde je prožitek jako smutek, stesk, vzdor, bolest, touha, sny? Že by o tom lidové umění vůbec nebylo?

Velké amfiteátry pod širým nebem s masovou folklorní produkcí a masovou účastí diváků si vytvořila určitá doba, odpovídaly určitému pojetí a chápání folkloru, a nadále vyžadují určitý typ produkce, jinak se chovají nepřátelsky. Vnímání lidového umění se však proměňuje a s postupem času s překvapivým zjišťujeme, že to dědictví po předcích, které je nám stále blízké, nepotřebuje monumentální glorifikaci, ale že nás uspokojí mnohdy víc v nenápadné, nevtíravé podobě. Že se rádi sejdem a společně si zazpíváme, a že je to jako očistná lázeň, propojíme své pocity v tanci a dá nám to vědomí pospolitosti. Že soudobé scénické obrazy vytvořené v jazyce lidové kultury se raději uchýlí do intimity uzavřené divadelní scény, jejíž poetika umocní jeho původní znaky a funkce. Člověk se mění, pódia zůstávají.

Folklorní festivaly se staly místem jak pro setkávání různých kultur, tak i prostředím pro uchovávání lidové tradice formou jejího pěstování a rozvíjení. Pro tyto způsoby jak, které jsou předem dané možnostmi kde, nabízejí však mnohdy jednostranná řešení. A bude záležet opět jenom na ctitelích folkloru (tj. pořadatelích festivalů, jejich aktérech a návštěvnících), zda svá festivalová setkání budou proměňovat v efektní show na jedné straně a pasivní konzumaci na straně druhé, či zda se budou chtít dostat do větší blízkosti tvořivého aktu komornějších produkcí (zábavních, divadelních, naučných aj.). Za sebe říkám: folklorní festivaly ano, ale jako prostor pro setkávání rozmanitých přístupů, pojetí a námětů v podmínkách, které nejsou jednostranné a svazující.

Daniela Stavělová

DISKUSE

TVARY A DIALOGY ANEB O VĚČNĚ TOUZE A O HUDEBNÍCH ÚBYTÍCH FOLKLORNÍCH SOUBORŮ

Folklor, v našem případě hudba a tanec (použil jsem ustálené pořadí obou slov odedávna vyslovovaných obvykle jedním dechem takto pospolu a v tomto pořadí), se ve značné míře přestěhoval na pódium. Ponechám pro tuto chvíli stranou fakt, že tu či tam stále ještě žije i "tradiční kultura" v onom "tradičně" chápaném slova smyslu, a především, že řetězec tradiční kultury zůstává nepřerušen, jenom se proměňuje a pouze tradičně zahleděnému oku a uchu v této podobě často uniká.

Do mozaiky více než stoleté historie folklorního pódia přispěl i večer nazvaný *Tvary a dialogy* v pražském Divadle Bez zábradlí. Již název pořadu dal večeru nálepku uměleckého pohledu na tradiční kulturu a kvalitní souborové obsazení - Soubor písní a tanců Josefa Vycpálka z Prahy (choreografie D. Stavělová, hudba M. Rychta), Rokytka z Rokycan

(choreografie D. Stavělová, hudba J. Fišer), Mladina z Plzně (choreografie L. Hynková, hudba Jos. Krček) - znamenalo dobrý předpoklad naplnění této vize. Divadlo bylo vyprodáno do posledního místa. Foyer se hemžilo přáteli folkloru, tanečnickými, choreografy či spíše choreografkami i novou branží - obchodníky s folklorem. Stěží jste však hledali hudební kritiky (stačí otevřít starší ročníky Hudebních rozhledů, abychom se ujistili, že tam také chodívali), skladatele (vždyť vše, co se odehrálo, bylo na pozadí ad hoc komponované hudby a posuzovat by bylo co), hudebníky, kteří by přišli za tím, co ve spojení slov hudba a tanec stojí na místě prvním. Řekněme, že divadlo bylo vyprodáno a vstupenky pro ně nezbyly. Právě proto se náš pohled více soustřeďuje především na "odvrácenou tvář" souborů, o které se dnes v Čechách v recenzích již téměř nedočtete.

Představení zahájila svíta v provedení Vycpálkova souboru *Jak se kdysi v Čechách tancovalo* o částech - tanec slavnostní, kratochvilný, svatební a ma-

sopustní. Do líbezné menuetové melodie se sice hned po úvodním předtakti vloužil akord z jiné hudební galaxie (napadá mne, jako by tanečník při prvním kroku na pódiu upadl), nicméně krystalická hudba českých lidových menuetů hodných Mozarta zaujala sama o sobě. Šla jí bezezbytku na ruku i choreografie. Tanec - jakkoli stylizovaný - si podával ruce s původními menuetovými melodiemi. Zdálo se, že idea dialogu, tak jak byla autory zamýšlena, se naplňuje. Půvab hudby i tance nakonec překryl určitou tempovou labilitu (hustá instrumentace ve forte sváděla k rychlejší hře a naopak).

Tanec kratochvilný - nepochybně výborný nápad a zajímavá choreografie - již nesl stopu určitého interpretačního zápolení. V hantýrce se tomu říká "přesné nohy", tedy soulad rytmu hudebního a tanečního. Týkalo se to ale i některých jiných čísel večera. U zpívaného vstupu šlo o soubor nevzpívaných hlasů mladších tanečnicků s akustikou sálu. Ovšem "tanec" tohoto typu mladé generaci samozřejmě sluší.

Ztvárnění svatby vábí snad všechny folklorní soubory a verze Vycpálkovců je sympatickým příspěvkem do tvůrčí dílny na toto téma. Nebyla to ona strnule důstojná svatba, jak jsme ji již bezpočtykrát museli absolvovat. Svatební obřad, jenž se v reálné skutečnosti výrazně opíral o obřadní proslov, píseň a asistenci muziky (muzikanta), nabízel možnost dalších originálních řešení ve smyslu tolikrát skloňovaného folklorního "gesamtkunstwerku". Nakonec se však opět stal především tanečním rejmem. Je škoda, že ve ztvárnění, které tak pečlivě řeší problémy pohybové a prostorové, zůstanou v jednom okamžiku sóloví zpěváci skryti za houfem hudebníků a tanečnicků, tedy nejen neviditelní, ale také neslyšitelní. Rovněž zpěv tanečnicků při plném tanečním nasazení mizí. Jestliže zde ale má zpěv plnit úlohu koloritu tanečního projevu, pak samozřejmě výraz a srozumitelnost zpěvu nejsou tím nejpodstatnějším.

DISKUSE

Masopust je souborovým číslem špičkovým. Prolíná tanec, zpěv, slovo, nadsázku, humor, do děje je zapojeno vše, co je na pódiu. Masopust má v pochovávání basy přirozený dramatický vrchol, ten, který nemá svatba. Divák se baví a účinkující rovněž. Co se zde tančí i zpívá většinou nenaleznete ve sbírkách lidových písní a tanců a nevadí to. Masopustnímu veselí s radostí padne za obět' vše. Překryje i ne vždy přesnou muziku a těžko zvládnutelný zpěv vložený před závěrem do tanečního presta.

Sevřený cyklus tří balad na slova lidové poezie v podání Rokytky zaujal ve všech svých třech podobách. Zpracování tématu má základní výhodu ve výpravném, mnohastrofovém textu balad, které v pevné dějové osnově poskytují oporu příběhu s příznačnou katarzí a závěrečným ponaučením. Tvůrce nemusi vytvářet dějovou konstrukci, pracně sestavovat a vymýšlet děj. Ten je dán a je sugestivní. Autorka choreografie se ocitá v roli jakéhosi (v nejlepší slova smyslu) tvůrčího ilustrátora příběhu. To se D. Stavělová zdařilo znamenitě. Pěvecká sóla ovšem kolísala. Nejspolehlivější byl zvládnut part' ženský. Škoda, že souborový zpěv - ve výhodné statické pozici čelem k publiku - se "rozbihal" pozvolna, tempa doprovodné muziky byla nepfesná a souhra nejistá, zpěvní deklamační až rušivě civilní.

Druhá polovina programu nabídla jen dvě, zato rozměrná čísla. Husaří L. Hynkové v podání plzeňské Mladiny poskytli efektní podívanou předvedenou v plném nasazení. Choreografie užívající kontrastů ploch lyrických i bujných by asi uvítala větší prostor, ale i tak vyzněla ve svých vrcholech tempových i dynamických přesvědčivě. Vytvoření velkého čísla z písní a tanečních melodií se však nevyhne známým problémům. Choreograf nemá např. k dispozici recitativ operního skladatale, kterým by posunoval děj dopředu, a prostředky folklorního tance nejsou nevyčerpatelné. Architektura rozměrnější plochy se proto někdy nevyhne pleonasmu a tím i ztrátě dějového tahu. Oříšek

se řeší těžko. Vložení sólové písně v přednesu M. Vršeckého bylo šťastným nápadem. Vnímavý divák, v okamžiku, kdy se na pódiu nic podstatného neděje, zůstal přikován. Záruk lidové písně v hudbě i poezii byl mimoděk odhalen. Na druhé straně ožehavost sólového pěveckého projevu si vyzkoušela dívčí sólistka. Hudební ansámbl zde byl nejvyváženější a ne náhodou i nejpočetnější. Sama hudební kompozice nejinspirovanější. Tolik pro srovnání. Nicméně nových velkých tvůrců tzv. folklorní hudby dnes zřejmě ani v Plzni není na rozdávání.

Nemenší úkol, i když v rovině komornější a s pomocí snad ještě důmyslnějšího výběru písní, řeší i choreografka Chodničků lásky. Také ona podléhá vábení velkého příběhu utkaného z tance a písně a také ona se nemůže vyhnout nastraženému léčce. Nelze chtít od folkloru něco, čeho není schopen. Již Bedřichu Smetanovi, vládnoucímu ovšem všemi tvůrčími prostředky operní kompozice, podsouvali způsob tvorby založený na utkání uměleckého díla z melodií a tanců národních. To se psala zhruba polovina 19. století a Smetana, jakkoli uchvácen kouzlem rytmů a melodií národní hudby, tuto cestu v jevištním díle odmítl. Ostatně ani pozdější pokusy jiných ne vždy vyšly (např. Janáčkův folklorní balet Rákóc Rákoczy). Sama choreografie je ovšem pozoruhodná, volná inspirace prvky lidového tance avantgardní, provedení Vycpálkových v ansámblu, mužském i ženském sólu výborné. Hudební součást však především zde byla poznamenána řadou interpretačních nedostatků a špatnou akustikou. Ta se postavila jak proti zpěvákům sólistům (jejich úloha byla navíc ztížena zbytečně volnými tempy nebo umístěním pěveckého sóla po předcházejících náročných tanečních partiích), tak i zpěvákům ansámblových scén. Hudební projev bez ozvučeného jeviště a muziky má řadu výhod, ale takto utlučené prostředí těžko překoná i zkušený interpret. Avšak hlavně a především:

uvít z prostých osmitaktových melodií a dvou či trojstrofových písní folklorní osudovou nebo devátou je sice věčnou touhou, nicméně chimerou dramaturgů, resp. choreografů. I proto u mne první polovina večera přesvědčivě vyhrála.

Kdo však v Čechách prohrává již delší dobu, je hudební součást folklorních jevištních kompozic. Ve velké většině se nedostává z role dekorativního doprovodu, jakkoli zejména u Vycpálkovců a Rokytky režijně využitého a vtaženého do děje. Poslední skladba večera odhalila bolavé místo nejnápadnější. Je zbytečně vypočítavě všechny interpretační prohršky hudebního ansámblu, když především nůžky role hudby a tance či vzájemně míry stylizace zely nápadně rozevřeny. Na pódiu, kde se lidový tanec v tradiční podobě již téměř neobjevuje, má divák právo i potřebu stejné míry stylizace hudební. Dnes je již zřejmé, že legendární Choreo Bohemika a éra A. Skálové byla současně érou Jar. Krčka. Nebo jinak řečeno, již hudba byla tak přitažlivá, že sama o sobě přitahovala návštěvníky. I Stravinskij a Ďagilev, odhlédneme-li od rodné hroudy a máme-li vytáhnout trumfy nejvyšší, stáli svým vkladem do uměleckého díla kdysi vedle sebe. Jenže při premiéře Petrušky se psal rok 1911, sáhnete-li mimoděk k jiným folklorně inspirovaným dílům, Slovácká svita Nováková se zakrátko dožije sta let, Kytice B. Martinů již hodně přetahuje půlstoletí existence a Burianova Vojna nebo Lidové svity rovněž. V naše folklorní hnutí se jednou zastavil čas v polovině 19. století a principem sprádní dějů z lidových písní a tanců i hudebními prostředky se vrací před Smetanu, jindy v choreografii nápadně předbíhá "hudební dobu", resp. možnosti dnešní hudební nabídky a její kvalitní interpretace. Nesoulad je zjevný. Burian ovlivněn Janáčkem a Stravinským užil ve Vojně vedle voicebandu dokonce orchestr složený pouze z dechových a bicích nástrojů a klavíru, neboť představě moderního syntetického divadla musely být podřízeny všechny

DISKUSE

jeho součástí. A což mohl lidový tvůrce vytvořit text, nápěv a tanec v trojím stylu současně? Ba mohl. Ale sáhl-li pro inspiraci tu či onde o několik století jina, vše znovu a znovu jedno druhému podřizoval. Jedině v této jednotě folklorní produkt přežíval. Dnes je to právě hudební stránka souborového folklorismu, která nápadně hyne na úbytě. Souborové hnutí se hrdě hlásí k tezi, že tradiční hudba a tanec dostaly svou pódiovou podobu a staly se uměním. Říkají si ale současně o nejpřísnější metr posouzení. Strejčům venkovské funuspartie s falešným es klarinetem, nepřesnými nástupy a uspěchanými rytmy by mne nikdy nenapadlo něco podobného vyčítat. Jenže: kdo si chce užít venkovské muziky, pojede na čtyři dny na masopust do Postřekova, aby se jí nabažil, a nepůjde na divadelní scénu v centru Prahy, dýchající ještě dnes duchem dokonalosti krejčovských inscenací. Kdo ví, možná že v některých případech se lékem hudebních ubytí pro účely jevištních vystupení stane hudba reprodukováná. Ledacos by se změnilo, něco dobrého vytratilo, mnohé ovšem získalo. Dobré folklorně inspirované hudby máme z dob minulých k máni dostatek. A některé pokusy s jejím využitím u nás i v zahraničí dopadly znamenitě. Nejvíce by však určitě pomohla hudební invence, interpretační erudice, sál s dobrou akustikou nebo, což rovněž není snadné, dobré ozvučení jeviště i muziky.

Úspěch večera byl nepochybný. A však ani ten by nepřemohl rozpaky, se kterými by odcházeli hudebníci, kdyby zde nějací byli. Ti zase nemají dost důvodů chodit se dívat na hudební kompars, který jim folklorní scéna vykazuje. Dobré kapely se proto postupně vymaňují z této nelichotivé role. Nedivím se jim. Podle jiných si však důstojnější roli nezaslouží. A současným skladatelům (čest výjimkám) se dnes možná už tato oblast nezdá přitažlivá. Doby, kdy ideově relativně neutrální folklorní prostředí pomáhale skladatelům nacházet slušné uplatnění i v této oblasti, jsou už asi

pryč. Tvůrčí pole dané schématem folklorní písňově-taneční osnovy dnes tolik tvůrčího prostoru nenabízí. Choreografie je totiž ve velké většině předem dána a skladatel je oproti choreografovi v rozvinutí invence handicapován hned na startovní čáře.

Čtenář si jistě povšimnul, že hovoříme téměř výlučně o situaci v Čechách a o souborech, kde míra stylizace a uměleckého výkladu tradiční hudební a taneční kultury je výrazná. Většina ostatních českých souborů zápolí s problémy jiného řádu a s protagonisty večera se zpravidla měřit nedá. Jsou to ale současně soubory s menšími jevištními ambicemi a s odlišným přístupem ke zpracování látky. Nenesí-li však muzický projev pel jedinečnosti autentické folklorní situace, v pozici jevištně předváděného umění se ocitá v situaci o to náročnější. Úvaha nad rámcem recenze i v rámci kritických slov patřících ponejvíce hudbě nechce poptačit úspěch Tvarů a dialogů a mimořádnost mnohých jeho součástí. Právě na jejich pozadí mohly vystoupit zmíněné nedostatky zřetelněji. Jakkoli je však náruč problémů do široka otevřena, jejich řešení může posunout žánr s výjimečnou domácí tradicí na úroveň ojedinělé. To je také smyslem a přáním předešlých řádků.

Lubomír Tyllner

FOLKLOR V SOUČASNÉM VYSÍLÁNÍ ČESKÉHO ROZHLASU PLZEŇ

V poslední době stále častěji diskutovanou otázkou je zařazování folkloru do současných programů veřejnoprávních médií - televize a rozhlasu. Zdá se, že problém nastává ve střetu existující tradice folkloru ve vysílání a povinnosti daných ze zákona na straně jedné, a výsledků moderních sociologických výzkumů a průzkumů sledovanosti a posluchačských (diváckých) preferencí na straně druhé. Jednou ze stanic, která pravidelně vysílá folklorní pořad a která

byla nucena na tuto situaci reagovat, je i plzeňské studio Českého rozhlasu (dále jen Čro Plzeň).

Čro Plzeň dnes jako jediné z regionálních studií vysílá 19 hodin denně (5,00-24,00). Jako veřejnoprávní médium musí plnit zásady a úkoly plynoucí ze zákona, tedy mj. "rozvíjet hodnoty občanské, jakož i kulturní identitu českého národa a národnostních menšin v České republice". V rámci zvýšení atraktivnosti dochází v současné době k modernizaci programu, což přináší řadu změn, které se nevyhnují ani folklornímu vysílání.

Lidová hudba má v plzeňském studiu Českého rozhlasu bezesporu svoji tradici. Nedávno byl bohužel zrušen jeden z oblíbených pořadů *Hrají a zpívají Plzeňáci* (díky kterému se písně českého jihozápadu dostávaly k posluchačům celých Čech), a tak dnes jediným vysíláním s folklorní tematikou zůstal pořad s názvem *Špalíček* (dříve *Špalíček lidových písní*). I ten ovšem prošel jistou změnou. Tricetiminutový *Špalíček* vysíláný každý všední den měl své původní místo v dopoledním programu - přesněji od 9,00-9,30 hod. Od 1.1.1999 byl však z hlavního vysílacího času (6,00-19,00 hod.) přesunut až do vysílání večerního - mezi ostatní minoritní hudební žánry (tj. hudba klasická, rocková).

V současnosti Čro Plzeň tedy vysílá folklorní *Špalíček* od pondělí do pátku v době od 19,00 do 19,30, přičemž v jeho původním dopoledním čase zaznívá jedna vybraná lidová píseň jako pozvánka k poslechu večerního pořadu. Zda se tato změna ve vysílacím čase projeví jako užitečná, nejspíš ukáže budoucnost. Prozatím je skutečností, že se ozývá množství hlasů ze strany věrných posluchačů dopoledního *Špalíčku*, kteří projevíli a projevují s tímto přesunem jednoznačně nesouhlas. Konkurence televize ve večerních hodinách bude navíc pro folklorní pořady možná znamenat další ztrátu posluchačů, na druhé straně má však každý právo volby a posluchači folklorně "naladěni" si svůj pořad mezi jinými "lákadly" snad najdou.

Folklorní vysílání v Čro Plzeň je spjato s osobností Zdeňka Bláhy, který dnes působí jako externista. Jeho osoba by si bezesporu zasloužila samostatnou studii, neboť jako hudební redaktor, folklorista, umělecký vedoucí folklorního souboru Úsměv z Horní Břízy, skladatel, upravovatel, dudák, basista a vůbec muzikant nemá v celých západních Čechách srovnání a jeho zásluhy o zachycení, zmapování a šíření folkloru jihozápadních Čech jsou obrovské, a ne vždy doceněné. Kromě Z. Bláhy se na přípravách Špalíčku podílil ještě Miroslav Šimandl (mimo jiné umělecký vedoucí Souboru písní a tanců Jiskra z Plzně).

Folklorní pořad Špalíček má hudební a textovou část. Čerpá z rozsáhlého archivu snímků, vzniklých především zásluhou Z. Bláhy. Jednotlivé nahrávky mapují hlavně region západních Čech, v přízeňském studiu však vznikaly i písně z Čech jižních (Doudlebsko, Blata, Prácheňsko, Táborsko), neboť v jižních Čechách žádný hudební redaktor pro folklor nepracoval. V rozsáhlé kartotéce písní lze číst jména těch, kteří se podíleli na jednotlivých úpravách - kromě Z. Bláhy to byli Vladimír Baier, Jar. Krček, Josef Krček, Zdeněk Lukáš, Jan Slimáček, Jiří Teml, Josef Režný, Vojtěch Hrubý, Dalibor Bárta, Václav Zeman; několik úprav pochází i od Vladimíra Štěpána, Jana Málka, Tomáše Svobody, Zdeňka Vimra, Miroslava Šimandla, Ilji Šmída, Antonína Brejchy či Jaroslava Kubáta.

Většina snímků byla natočena studiovým tělesem - Plzeňským lidovým souborem a Malou muzikou, k dispozici jsou ale i snímky jednotlivých amatérských souborů či muzik. Zde se nabízí otázka srovnání produkce stylizovaného folkloru oproti folkloru autentickému. Stylizovaný folklor v interpretaci profesionálních hráčů se nechce (a ani nemůže) vydávat za jedinou a tradiční, nezměnnou podobu lidové muziky. V rozhlase však jistě má své opodstatnění, neboť vyhovuje kvalitativním požadavkům posluchačů. Ti by dnes (jako neoborníci) asi stěží vydrželi třicet minut sledovat

záznam folkloru autentického - pořízeného přímo v terénu, se všemi intonačními i jinými nedostatky. Naopak krátké ukázky autentického folkloru zařazované do vysílání mají podle mého názoru ve folklorním pořadu své opodstatnění a jako srovnávací, ukázkový a dokumentační materiál by jistě byly posluchači přijaty a oceněny. To se ovšem v současném vysílání bohužel neděje, přestože terénní nahrávky v archivu existují.

Tvůrci folklorních pořadů tedy využívají stávající rozhlasový archiv. Ten je sice dostatečně rozsáhlý, ale při tvorbě pořadů se bohužel často přistupuje k opakování stále týž (byť posluchačsky oblíbených) písní. Domnívám se, že by prospělo i občasně zapátrání do hlubších vrstev archivu, které jistě ukrývají ne jeden folklorní poklad.

Co se týká amatérských těles (muzik, sdružení, souborů písní a tanců apod.), i jim je pravidelně věnován čas vyhrazený pro folklorní Špalíček. Pořady o nich se objevují hlavně při výročních souborů jako pozvánky či vzpomínání na vystoupení, koncerty atd.

V textové části, která pořad Špalíček dotváří, se odrážejí především životní zkušenosti a postřehy obou tvůrců (Z. Bláhy a M. Šimandla). Výjimečně se objeví i odbornější téma (Špalíčky věnované sběratelům, výročním a rodným obyčejům atd.). Myslím si, že by bylo zajímavé věnovat se komplexněji tématům, která by posluchačům přiblížila dědicví lidové kultury také z širšího pohledu. Samozřejmě i zde záleží především na koncepci pořadu, formě zpracování a hlavně interpretaci, která by měla být nenásilná, nevtíravá, nepoučující.

I přes provedené změny můžeme doufat, že folklorní pořad Čro Plzeň si i v novém čase najde své příznivce a nezbývá než věřit, že folklor a vůbec lidová kultura bude mít i nadále své důstojné místo ve vysílání a nebude zcela zatlačena a překryta jinými žánry a programy moderního vysílání.

Michaela Benešová

ROBERT F. MURPHY: ÚVOD DO KULTURNÍ A SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha 1998, 267 stran.

Značka slona s nákladem knih na hřbetě je už dost známá mezi sociology, filozofy, etnology a badateli dalších společenskovevědních oborů. DAL se zařadilo mezi významná specializovaná nakladatelství, jeho vydavatelé a redaktori A. Miltová a J. Ryba mají šťastnou ruku při výběru publikací zásadního významu. Připomeňme jen *Sociální a kulturní antropologie* (viz *Národop. revue* 1993, s.58), Friedrich A. Hayek: *Osudná domýšlivost* (1995), nebo G. Simmel: *Peníze v moderní kultuře* (1997) s objeveným rozbořením Simmelova díla z pera M. Petruska.

Nejnovější publikací SLONU je *Úvod do kulturní a sociální antropologie* od R. F. Murphyho ve čtivém překladu socioložky H. Červinkové. Na 267 stranách objasňuje Murphy široké spektrum všech hlavních problémů, kterými se zabývají antropologové při studiu lidské společnosti. Nad knihou z pera profesora Kolumbijské university je třeba si uvědomit, že v USA se pod obor antropologie zahrnuje archeologie, lingvistika, fyzická i kulturní antropologie, zatímco v Evropě jsou tyto disciplíny chápány jako samostatné vědní obory, přičemž americké kulturní antropologii odpovídá evropská etnologie.

Autor v deseti kapitolách podává více formou eseje než strohým vědeckým pojednáním přehled o problémech oboru a o zásadách jeho studia. Po Prologu, v němž se stručně zmiňuje o smyslu a historii sociálně antropologických bádání, se v druhé kapitole, nazvané *Kultura a lidská situace*, zabývá problémy výchovy a přirozenosti, vztahy kultury a jazyka, a v duchu psychoanalytické teorie S. Freuda, jehož byl Murphy velkým obdivovatelem, se významně věnuje projevům lidské přirozenosti a socializace.

RECENZE

Pozornosti etnologii si zaslouží Murphyho postřehy v kapitole Společenské systémy. Připomíná zde funkcionalistickou teorii B. Malinowského i strukturalistickou teorii C. Lévi-Strausse a usiluje o hledání jakéhosi společného jmenovatele pro pochopení jednotlivců jako jedinečných osobností, v mnoha směrech se od sebe odlišujících. Vychází z toho, že každý je jakýsi "funkcionář", neboť každý člověk má postavení v rodině, v obci, v etnické nebo profesní skupině, které přináší určité povinnosti i práva. Čtvrtá kapitola: Manželství a rodina, je pojata spíše sociologicky než etnologicky a projevuje se v ní více vliv Freudův než Lévi-Straussův, jehož dílo *Les structures élémentaires de la parenté* (Paris 1949) zde cituje. Pro etnologu je přínosná i pátá kapitola o příbuzenských systémech, stejně jako pozoruhodná šestá kapitola, nazvaná Etnologie a hospodářství. Autor zde vychází z premisy, že "kdo si zahrává s přírodou, zasahuje až k prameni života lidské společnosti."

Sedmá kapitola: Řád a autorita, je zejm. o principech sociální kontroly, jak to vyjadřují názvy oddílů této kapitoly: Prestiž a moc, Společnost a jedinec, Společenská třída, a další. Sedmá kapitola, věnovaná náboženství, se zabývá výklady o animismu, magii, o rituálech obecné a o monoteistických náboženstvích. Autor konstatuje, že význam víry a rituálů je možné pochopit pouze jako součást celkového souboru významů - to znamená v kulturním kontextu, a výzkum procesů vývoje lidské kultury chápe jako velké téma kulturní evoluce a pokládá jej za jeden z nejtálejších badatelských úkolů etnologie. Zdůrazňuje to i v deváté kapitole, nazvané Vyvíjející se svět. Zmiňuje se zde mimo jiné také o tom, že výzkum zemědělských komunit se stal součástí obecnějšího zkoumání společenských přeměn, odrazovým můstkem ve snahách porozumět národním kulturám, a zároveň důležitým materiálem pro urbánní etnologii, neboť jak uvádí v oddílu Antropologie a

moderní život, "město dorazilo na vesnici, ale vesničané zároveň odešli do města." V desáté kapitole, nazvané Terénní výzkum, Murphy zdůrazňuje, že tato metoda je těžištěm práce antropologie (evropské etnologie), že člověk toho musí o antropologii hodně vědět, aby ocenil složitost kulturního popisu, a doporučuje věnovat velkou pozornost dokonalé přípravě.

Epilog konstatuje, že antropologie se snaží o odhalení, dešifrování a porozumění místa člověka ve světě v jeho kulturní rozrůzněnosti, že má také významnou vzdělávací funkci a že "jejím skutečným cílem není nic menšího než popsat a vysvětlit způsoby lidské existence." Přes určité rozdíly v teoretických a metodologických základech americké antropologie a evropské etnologie je Murphyho kniha v našem současném společenskovědním bádání velmi inspirativní.

Josef Jančář

MARIJA STANONIK: ŠTIRI MATERE - ENA LJUBEZEN. ZGODBA NEKE DRUŽINE [Čtyři matky - jedna láska. Historie jedné rodiny]. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo 1997, 180 stran, dokumentární fotografie.

Etnoložka M. Stanonik, vědecká pracovníce Ústavu pro slovinský národopis (Inštit za Slovensko narodopisje) Akademie věd a umění v Lublani, vydala publikaci o životních osudech jedné slovinské rodiny ve dvacátém století. Na základě korespondence a osobních zápisů seznamuje s životními příběhy jednotlivých příslušníků rodiny, a tak zároveň odkrývá dějiny Slovinců v našem století. Na rozdíl od "velké historie" jde o pohled ze spodu, o sondu do životních postojů a filozofie "obyčejných" lidí, do jejichž života zasáhly historické události, jako je první a druhá světová válka, násilné vyhnání z domova, vojenská služba mimo rodné Slovensko, rodinná tragédie spojená s úmrtím matky.

Matevž Demšar, rolník na horské usedlosti nedaleko Žirů ve středním Slovinsku, otec sedmi dětí, musel už na sv. Annu 1914 opustit své hospodářství, ženu i děti, když byl jako voják povolán do rakousko-uherské armády. Prošel východní frontou v Halliči, na italské frontě v Tyrolích byl těžce raněn a na následky zranění zemřel. Jeho dopisy a korespondenční lístky ženě a dětem se staly M. Stanonik pramenem k poznání válečné doby. Informace, které z korespondence vytěžila, rozčlenila tematicky, aby byly patrné okruhy, jež tento voják první světové války a jeho blízcí považovali za důležité. Údaje o tom, co prožíval jako voják na frontě jsou stručné a strohé, válečná mašinerie je cenzurovala. A tak se korespondence týká provozu hospodářství, života v zázemí poznamenaného válkou (odvody na frontu), slavení svátků (Mikuláš, vánoce), vztahů v rodině a mezi sourozenci.

Další část knihy vyplňuje analýza dopisů Marije Demšar, kterou postihl smutný osud mnoha Slovinců, vysídlených za druhé světové války z jejich domovů po okupaci země fašistickým Německem. Z části Slovinska, z tzv. Štajerske (bývalé rakouské dolní Štýrsko) byla v důsledku nacistické národnostní politiky vysíd-

RECENZE

lena nejdříve inteligence, v druhé etapě ti, kteří se zde usadili po roce 1914. K nim patřila dcera M. Demšara Marija, která na Štajersko přišla, aby zde vedla zemědělské hospodářství svého bratra, povolanoého do jugoslávské armády. Byla vysídlena do východochorvatského města Šidu (oblast Sremu), kde pracovala jako zemědělská dělnice na statku, náležejícím matce malíře Sávy Šumanoviče. Ze zápisů Marije Demšar a její korespondence s rodinou a přáteli se dovídáme o práci, vztahu k novému prostředí, konci války a o cestě domů. Do rodného Slovinska se vrátila v roce 1945 a zanedlouho se provdala za vdovce se dvěma dětmi, které ztratily matku krátce před koncem války.

Dopisy, které jejím muži, vojáku jugoslávské armády (1927) psal jeho otec do bosenské Banja Luky a dopisy, které ona sama odesílala svému synovi Janezovi (1968-1970) do Slavonské Požeji a Dakova, kde sloužil jako voják základní služby, zahrnují další část publikace. Stejně jako předcházející jsou utříděny tematicky, např. Pozdravy, Krajina, Vojna, Počasí, Domácí práce, Noviny z domova, Rodinné vztahy.

Druhou část publikace vyplňují Spomini (Vzpomínky) Bredy Karner, která spolu s bratrem Cyrilem nečekaně osířela v únoru 1945. Pod názvem Na listih vam tožim (V dopisech vám žalují) líčí s dokumentární přesností pocity pětileté dívky z doby konce války a události kolem tragického úmrtí matky, způsobeného nastraženou minou na cestě. Dovídáme se i o jejich dalších osudech v poválečné době, kdy se otec znovu oženil, protože Čas se ne ustaví (Čas se nezastaví), jak nazvala jednu z kapitol.

Knihu doprovázejí dva texty. Na přední záložce se Mojca Ramšak obrací formou fiktivního dopisu na imaginárního předka a vysvětluje význam písemného svědectví, jež nám ve svých dopisech zanechal. Jeho osobní dopisy, pečlivě sebrané a utříděné, se staly součástí memoárové literatury a zároveň jsou etnologický pramen, který subjektivně z-

radlí podmínky každodenního života. Na zadní záložce se Rajko Muršič zamýšlí na objektivitou vědeckého popisu skutečnosti - Etnologie v dopisech: etnografie, která se píše sama.

Práce je inspirativní a vyzývá k následování.

Miroslav Válka

JOKAI MÁRIA-MÉRY MARGIT: SZLOVÁKIAI MAGYAR NÉPVISELETEKY (Lidový odev maďarského etnika na Slovensku). Bratislava 1998, 52 stran, ilustr.

Materiál ke knize o lidových krojích Maďarů sbíraly autorky v sedmdesátých a osmdesátých letech ve 200 vesnicích jižního Slovenska. Výsledky své práce rozdělily do 11 okrsků, počínaje Žitným ostrovem a konče na východě v okolí Drodrogu a Uhu. Je to práce průkopnická, v literatuře se psalo doposud jen o Žitném ostrově a méně o okolí Zoboru. Nejvíce pozornosti je věnováno právě oblečení v enklávě Zoboru (73 s.), území mezi Žitavou a Hronavě (107 s.) a okolí Iplu (82 s.), méně východnějším územím. Na konci knihy je sice maďarsko-slovenský seznam obcí, všechny maďarské geografické výrazy ale přeloženy nejsou, čímž se ztěžuje orientace. Velmi by prospěla mapka jednotlivých okrsků. Kniha je doprovázena bohatou fotografickou dokumentací a nákresy krojových součástí (osvědčené Radky Mikulové). To vše umožňuje srovnání nejen s okolním územím, ale je zajímavý i pro badatele na Moravě. Je proto škoda, že tu není slovenské resumé; ke knize je přiloženo obsáhlé německé resumé, ale tu už dnes každý z mladé generace neovládá.

Přestože je zde zachycen vývoj kroje ve 20. století (byť mnohdy na fotografiích s rekonstrukcemi z jeho poslední čtvrtiny), daly se ještě z paměti informátorů zachytit některé přežitky. Takovým je např. zavinování novorozeňat do kusů plátna, bez použití šitých součástí (střední část jižního Slovenska). Běžně

žily velké křestní roušky, známé z Moravy často jen z datovaných muzejních dokladů z minulých staletí. Dětskému oblečení je vůbec věnována značná pozornost.

Z oblečení dospělých je pozoruhodná zmínka o dlouhých košilích, nošených na Žitném ostrově jako jediný oděv v létě ještě na počátku 20. století, u žen často jen se zástěrou. U mužů k tomu přistupovaly široké plátěné gatě; soukenné, zprvu s jedním bočním rozparkem, později a častěji dvourozparkové, které měl na sobě poprvé ženich, pak se nosily na svátek v zimě, poté na svátek obecně. Na západě je zmínka i o kožených kalhotách. V paměti informátorů žily ještě bílé haleny, nezdobené i zdobené, kožíšek kódmón, šuba, na východě guba, místy u bohatších i přehozový kožich bunda. Z obuvi jsou vedle běžných holínek na západě zmínky o krcpích a pak o "papučích" pletených z kukuřičného listí.

U spodního ženského oblečení se zřídka objevuje varianta rubáče (či spíše mu odpovídající hanácké trháčky). Košile a rukávce mají vedle tunikového hlavně stříh raglánový v různých variantách, příramkový jsem nenašla. Všechno zmizelo během první poloviny 20. století a bylo nahrazeno zrustikalizovaným městským prádlem. K ideálu ženy patřil plochý hrudník, stlačený živůtkem, ale přitom oblá postava, k jejímž dosažení sloužilo množství spodních sukní. Obecně platilo, že sukně, silně zkracované od druhé čtvrtiny 20. století, plátily za selské, dlouhé za městské. Městské oblečení dvacátých let ovlivnilo snížení pasu sukní (např. v Bině). Kabátky se dříve nosily jen v zimě, na vyobrazeních jsou většinou stříhu kacabajek a jupek. Stejně jako u mužských vest a kabátků i zde se často uplatňovaly k ozdobě a zapínání stříbrné knoflíky a dvoudílné spony. Takřka všude se na krku nosily šátky nebo půlky z různého materiálu a různých rozměrů. Pozornost je věnována pokrývkám hlavy, odpovídajícím věku nositelky a dané situaci. Jako obuv

RECENZE

místy sloužily čizmy. Obecně se chodilo v nejparádnějším oblečení na tanec, oděni do kostela bylo střídmější, se šátkem pod bradu.

Nakonec velice než opakovat, jak je důležité pro větší publicitu poctivě provedené práce připojovat příslušné resumé.

Miroslava Ludvíková

MARTA ŠRÁMKOVÁ: POD BRNĚNSKÝMI VĚŽEMI. ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ POVĚSTI. Brno, Doplněk 1995, 162 stran.

Folkloristku Martu Šrámkovou není asi třeba představovat tomu, kdo se zajímá o moravské a zejména pak brněnské pověsti. Na jejich adaptaci pro laického čtenáře začala pracovat s O. Sirovátkou (roku 1982 společně vydali knihu *Brněnské kolo a drak*). V devadesátých letech vydala samostatně dvě sbírky brněnských pověstí: *Pod brněnskými věžemi* a *Před brněnskými hradbami*. Soubor pověstí vázících se k hradu Špilber-

ku otiskla v práci *V Brně na Špilberku stojí vraný kůň* (1995).

V recenzované knize autorka vypráví pověsti o Brně, které leželo uvnitř starých městských hradeb, a připojuje několik také o hradu Špilberku. Uspořádáním sbírky vlastně vytvořila jakéhosi pověstového průvodce městem: začíná u Staré radnice, ulicí Mečovou nás vede na Dominikánské náměstí, Veselou k Besednímu domu, potom ke kostelu sv. Tomáše a sv. Jakuba, odsud na Českou a náměstí Svobody, dále Koblížnou na území bývalého jezuitského kláštera, vrací se na Poštovskou, všímá si minoritského a voršílského kláštera, ulice Orlí, pak pokračuje Josefskou ke kapucinskému klášteru, na Zelný trh a Petrov. Svoji pouť končí na Špilberku.

Některé pověsti jsou tak známé, že nám připadá skoro zbytečné o nich mluvit. Nejdříve si asi vzpomeneme na draka a kolo - předkové je ověnčili hned několika příběhy. Lidskou fantazii inspirovaly také církevní a světské budovy. Bohatě opředeny pověstmi jsou zejména domy na ulicích České a Orlí.

"Ještě na konci minulého století měli skoro v každé brněnské rodině kopii obrazu Madony s Jezulátkem...", praví Šrámková v úvodu ke kapitole Černá madona. Jde o známý obraz, jemuž pověst přisoudila jako autora evangelistu Lukáše a který původně visel v kostele sv. Tomáše. S tímto obrazem konaly brněnské ženy procesí městem v památném roce 1645 a znovu o třicet let později, když hrozil mor. Panna Maria se objevuje i v dalších vypravováních. V jiných se zase setkáváme s motivem dítěte zabitého brzy po porodu. Nechybí ani pomazané hlavy. Karel IV. ještě jako markrabě daroval minoritům krásnou modlitební knihu, smrt císaře Josefa I. roku 1711 předpověděla na zem spadlá koruna z jeho obrazu a Josef II. zase nechal do skal v kopci Petrově zazdít Bídu, protože zjistil, že je nejhorším nepřitelem jeho říše.

V knížce *Brněnské kolo a drak* mohli autoři ze shromážděného materiálu uve-

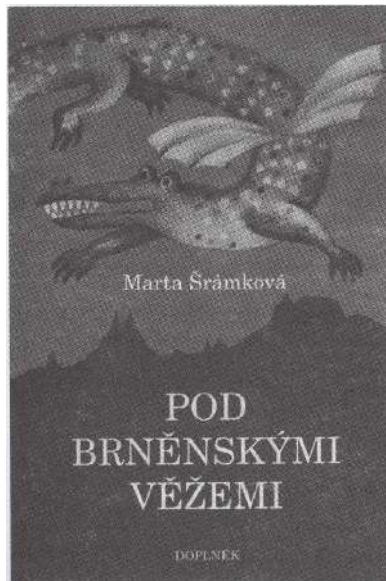
řejnit jen část. Recenzovaná sbírka zprístupňuje dobrou polovinu látek, jež dosud otištěny nebyly. To znamená, že vedle českých a německých publikovaných materiálů autorka využila i rukopisy. Jedná se o zápisy Alžběty Čihařové ze šedesátých a sedmdesátých let 20. století, uložené ve sbírkách Ústavu pro etnografii a folkloristiku AV ČR v Brně, a také o vlastní sběry autorky.

M. Šrámková se projevila jako zkušená vypravěčka. Byl před ní položen nelehký úkol: jazykově sjednotit velmi různorodé předlohy. Jak sama v doslovu uvádí, snažila se "respektovat charakter kompozice lidového vyprávění... a v zásadě i jeho styl". Vrátila do pověstí náboženské prvky, které tam právem patří. Snaží se prostřednictvím textů komunikovat se čtenářem, probouzí jeho fantazii, zájem o jiné řešení zápletky, než předkládá ona sama atd. I když nemůžeme pověsti považovat za historické prameny k té či oné události, představují cenný pohled na myšlení našich předků. Autorka se do nich dokázala vcítit a reprodukovala jejich poselství přesně. Jedno mi však ve sbírce chybí, a to přesně citování tištěných pramenů, které využila.

Andrea Zobačová

ČEJKOVICE 1248-1998. Vydal Obecní úřad v Čejkovicích 1998, 463 stran, čb. foto v textu, 16 barevných příloh.

V současné době lze zaznamenat zvýšenou aktivitu samosprávních úřadů, které vydávají vlastivědné monografie svých obcích. Je to nejen zájem o rodnou obec nebo kraj, ale zřejmě i přirozená reakce na proklamovaný internacionalismus bývalého režimu, který potlačoval krajové zvláštnosti a regionalismus vůbec. Potěšitelné je také to, že zpracování jednotlivých monografií se ujímají kolektivy našich předních odborníků (archeologů, historiků, etnografů, uměleckých historiků), kteří publikacím vtiskují vysokou úroveň.

RECENZE

K 750. výročí první písemné zprávy vydaly jihomoravské Čejkovice vlastivědnou monografii, v níž je nejvíce pozorností věnováno dějinám a národopisu, ve dvou úvodních kapitolách jsou zpracovány také údaje o přírodních poměrech (L. Ambrozek) a pravěkých archeologických památkách (L. Poláček, J. Škojec). Nejstarší dějiny obce spojené s templářským řádem objevně analyzuje historik L. Jan, který popsal rovněž mladší období do začátku třicetileté války. Využívá i méně známé prameny - vyzvednout lze zejm. kroniky novokřtěnců, které poskytují k dějinám Moravy množství nových informací, historiky doposud neprávem opomíjených. Je to zvl. edice hlavní kroniky novokřtěnské obce, která byla zpřístupněna A. J. F. Zieglerem (New York 1943). Na druhé straně je dokladový doprovod textu v příslušných pasážích zbytečně ochuzen o ukázky z archeologického fondu, získaného při výzkumu čejkovické tvrze. Pokud se zde objevují ilustrativní materiály z okruhu obecné ikonografie, měly zde být zastoupeny i ukázky keramiky, kachlů a jiných místních nálezů. K nim patří např. i vzácná kostěnná destička z kapesních slunečních hodin, nalezená na tvrzi, která je nepochybně novokřtěnským výrobkem. (Analogické destičky byly získány také při výzkumu novokřtěnské lokality ve Stachotíně.)

V pobělohorských konfiskacích připadlo čejkovické panství olomouckým jezuitům a po zrušení jejich řádu bylo včleněno r. 1783 mezi majetky vládnoucí habsbursko-lotrinské dynastie. Toto období až do rozpadu monarchie zpracovali L. Vykoupil, J. Ziegler a L. Jan. Čejkovice jsou zde charakterizovány jako vyspělé zemědělské sídlo s výrazným vinohradnictvím, ale také jako uvědomělé kulturní středisko národního obrození, jehož projevy se v moravském prostředí silněji uplatňovaly až po polovině 19. století. Z významných rodáků je uveden vlastenecký žurnalista J. S. Wurm, své místo mají v kapitole i léta, která v Čejkovicích s rodiči strávil mladý Tomáš

Masaryk. ("Můj vlastní dětský domov to byly Čejkovice", říká v Čapkových Hovorách).

Mladší dějiny obce jsou obsaženy ve dvou kapitolách, které napsali J. Ziegler a L. Jan, M. Ritterová a V. Štěpánek. V souvislosti s hodnocením nejnovější historie obcí v obecnějším měřítku často vyvstává jistá obezřetná až rozpačitá forma stylizace, zato v praxi sledujeme rychlou proměnu politických i kulturních poměrů: návrat k demokratickým principům, obnovu společenského a zvláště náboženského života, rozvoj místních tradic. Tyto změny mohou obyvatelé venkova prožívat mnohem radostněji, protože sem nedoléhá tak silně negativní stránka současných životních proměn. Část monografie věnovanou lidové kultuře sestavil V. Štěpánek s příspěvním E. Pavlíkové (lidový oděv), Z. Jelínkové (lidový tanec, hudba, zpěv) a J. Pavlíka (o folklorním souboru Zavádka). Čejkovice byly výraznou lokalitou národopisné oblasti hanáckého Slovácka. Působením vlivů z obou sousedních regionů (Slovácka a Brněnska) došlo k vytvoření specifických podob tradiční kultury. V zaměstnání obyvatel představovalo důležitou roli vinohradnictví, které se odrazilo i v dalších sférách společenského života. V obci se udržely také tradiční formy kroje a folklorních projevů, které byly v období druhé existence folkloru využity pro činnost souboru Zavádka, jednoho z nejúspěšnějších kolektivů v hodoninském okrese. Monografii uzavírá stať M. Plačka o čejkovické tvrzi, která podává zasvěcený přehled o jejím stavebním vývoji.

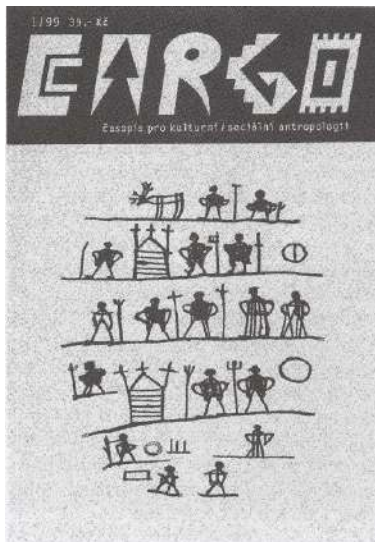
Vlastivědná monografie o Čejkovicích se řadí k fondu nově vznikajících publikací, vyznačujících se komplexností zahnuté problematiky a zároveň odbornou i čtivou formou zpracování. Jsou to ediční počiny nové doby, které mohou otevřené a bez předsudků hovořit o všem, co zajímá obyvatele obce či regionu, a které mají obecný význam i pro zvyšování celkové kulturnosti současného člověka. Nadto vřejnost na-

bývá jistoty, že samosprávné orgány hospodaří - alespoň na tomto úseku - se svěřenými prostředky racionálně a nadmíru rozumně.

Jiří Pajer

CARGO. ČASOPIS PRO KULTURNÍ / SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGII

"Na počátku Bůh stvořil ráj, buš, všechna zvířata a všechnu potravu. Do ráje umístil Adama a Evu, potom zhotovil a dal jim cargo. Oni spolu v zahradě (ráji) souložili a tak je Bůh vyhnal do buše, kde museli žít bez carga. Na světě potom již nebylo cargo až do času Noeho. V této době přišla potopa, kterou přežil pouze Noe se svou rodinou. Jelikož byl Noe poslušný Božího slova, Bůh mu odpustil a poslal mu cargo. Také tři synové Noeho měli přístup ke cargo. Šém a Jefet odešli do země bílého muže a do Izraele, oni a jejich potomci pokračovali v poslušnosti božímú slovu a nadále dostávali cargo. Chám byl před Bohem vzpurný, ten se rozzlobil a odejmul mu právo na cargo. Chám odešel

na Novou Guineu. Lidé z Nové Guineje jsou potomci Cháma, a proto nebyli nikdy poslušni Božího slova. Následkem Chámovy hříchu nemají cargo..." (Cargo 1998, č. 1, s. 52).

Tolik úryvek z domorodé verze Starého zákona z Nové Guineje, v němž je jasně patrná snaha domorodců vysvětlit majetkovou nerovnost mezi sebou samými a bílými kolonizátory náboženskými představami. Cargo (lodní nebo letadlové náklady posílané do kolonií z mateřské země) bylo chápáno jako projev přízné zemědělných předků či boha; fakt, že původním obyvatelům se žádné takové milosti nedostávalo, je vedl k ještě většímu uctívání svých předků nebo k přestupu ke křesťanství. Kult cargo je v antropologické literatuře popsán z Nové Guineje, Melanésie i odjinud, revoluční je však vznik nového druhu Carga, a to v České republice. Nejedná se v něm nicméně o statky hmotné, nýbrž duchovní: Cargo je časopis pro kulturní / sociální antropologii vydávaný studenty Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

Zájemci o bližší seznámení se s tímto typem Carga mohou zatím sáhnout po dvou jeho vydáních, a to z dubna 1998 a z ledna 1999. V letošním roce by se měli od občanského sdružení "Cargo Publishers" dočkat dalších tří čísel a snad i jiných vydavatelských počínů (překlady knih s antropologickou tematikou ap.). Náklad časopisu stoupl oproti roku 1998 z dvou set na čtyři sta kusů, přesto je pravděpodobné, že se na pultech knihkupectví Fišer v Praze a Šabata v Brně dlouho neohřeje a stejně rychle zmizí i z kateder etnologie či antropologie v Praze, Plzni a Brně. Důvod je nasnadě: bezmála devadesát stran kvalitního společenskovedního čtení nejen se studentskou tematikou v dobré formální úpravě za více než přijatelnou cenu 39 Kč. Pro ty, kdo by pochybovali o kvalitách časopisu Cargo, nebo těm, na něž se už nedostalo, je určen tento výběr z dosud vyšlých čísel.

Časopis je kromě *Slova úvodem* a *Slova závěrem* členěn do několika oddílů: pod hlavičku *Statí* jsou zařazeny překladové a původní příspěvky nejružnějšího tematického zaměření, část *Ex cathedra* je věnována interním záležitostem pražské katedry etnologie. *Knižní servis* a rubrika *Krátce* upozorňují vesměs na literární novinky či přednášky, výstavy a jiné možnosti samovzdělávání. V prvním čísle nechyběly ani zábavné útvary jako fejton a comics.

Pro čtenáře mimo Prahu jsou bezpochyby nejzajímavější články v části *Statí*. Rozsáhlá studie Michaela Dietlera 'Naši předkové Galové': archeologie, etnický nacionalismus a manipulace s keltskou identitou v moderní Evropě, převzatá a přeložená z *American Anthropologist* a publikovaná ve dvou dílech (Cargo 1998, č.1 i 1999, č.1), nastiňuje na příkladu Francie vývoj politického využití archeologických výzkumů a historie při umělém vytváření dříve neexistující národní identity v duchu 'nacionalismus plodí národy, ne naopak' (Gellner 1993). Esej Martina Hříbka (člena redakce) napsaný na základě literatury Sanskritizace - způsob sociální mobility v kastovním systému (Cargo 1999, č.1) poukazuje na mechanismus, jímž si ve zdánlivě strnulé indické společnosti může níže postavená skupina 'polepšit' - děje se tak nejprve ekonomickým vzestupem a následným přijetím kulturních norem vyšší vrstvy (sanskritizace) s mytickým odůvodněním případných rudimentů. Na druhé straně zde však působí proces tzv. westernizace, kdy jak výše, tak níže postavené třídy přejímají některé evropské (západní) kulturní prvky. Článek Etnologický výzkum (o projektu prof. Stanka) (Cargo 1999, č.1) z pera Mariany Pfliegerové (členky redakce) referuje o terénním výzkumu zaměřeném na voliče extremistických stran v České republice a je zajímavý z hlediska metodického zejména pro studenty bez praktických zkušeností, zároveň ale plní funkci avíza připravované publikace výsledků. Ve-

lice autentický a poutavý z lidského hlediska je příspěvek Petra Prokopíka (člena redakce) V romské osadě Svinia (Cargo 1999, č. 1), kde autor popisuje z pozice přímého účastníka loňskou červencovou povodňovou tragédii na východním Slovensku a následnou tragédii sociální při pomoci postiženým Romům.

Z nastíněného vyplývá, že Cargo nezapře svůj studentský původ, ten však není na škodu. Vedle překladových a kompilačních prací na témata v tuzemských poměrech mnohdy opomíjená je zde totiž prostor pro uveřejnění prvnických prací budoucích etnologů, které jsou zajímavé pro jejich kolegy, ale i zkušeným badatelům mohou přinést podnětné postřehy. Důležitá a zdaleka ne samozřejmá je také funkce vnitřního regulátoru, již časopis plní nejen na domovské katedře, ale i na ústavech mimo-pražských. Cargo je tak určeno o něco málo více studentům a akademikům než odborné veřejnosti, ani ta však nebude po přečtení litovat. Neškodilo by ale, kdyby si časopis jako první prošel jazykový korektor.

Sylvie Voláková

VOLODYMYR ŠUCHEVYČ

Letos v květnu si připomeneme sto-padesáté výročí narození vynikajícího ukrajinského etnografa, folkloristy, publicisty, pedagoga a společenského činitele Volodymyra Šuchevyče. Nejvýrazněji se tento východohaličský aktivista zapsal do historie převážně svými výzkumy v oblasti Huculštiny. Stýkal se s mnohými tehdejšími významnými činiteli ukrajinské kultury, jako např. s I. Frankem, M. Kocjubynským, M. Pavlykem, ale důležitou roli sehrály i jeho kontakty s naším tehdejšími nejvýznamnějším folkloristou ve východní Haliči, Františkem Řehořem (1857-1899). Šuchevyčovo pětisvazkové životní dílo *Huculštiny* bylo velmi vysoce oceněno a dodnes zůstávají některé jeho části nepře-konány.

OHLEDNUTÍ

Volodymyr Šucevyč se narodil 15. května 1849 v Tyškvicjach (horođenivsk'ký okres) v rodině kněze. Postupně studoval na kolomyjském, stanislavovském a černiveckém gymnáziu, na nichž bylo potlačováno jakékoliv pokrokové myšlení, byla zakázána výuka ukrajinského jazyka i literatury a výuka historie byla na nízké úrovni. Národní vědomí ukrajinských gymnazistů bylo tehdy ovšem posilováno odkazem díla Tarase Hryhorovyče Ševčenka a nejrůznější články v časopisech, jako Základ, Večernice a Meta. Kvůli sporům s konzervativními učiteli v Černovcích byl Šucevyč z gymnázia vyloučen a po absolvování osmé třídy akademie byl naverbován do vojska. Tři roky pak sloužil v Budapešti, ve Vídni a ve Lvově. V Budapešti si udělal maturitu a zapsal se na filozofickou fakultu, ve Vídni navštěvoval přednášky z matematiky, fyziky a ukrajinského jazyka a v roce 1877 zakončil svá vysokoškolská studia ve Lvově. Za tři roky byl pak jmenován profesorem reálky ve Lvově, kde vyučoval zoologii, botaniku, mineralogii, geologii a fyziku až do odchodu do důchodu v roce 1913.

V roce 1870 byla ve Lvově založena společnost Družný lichvář pro pomoc nemajetným studentům, jejímž kontrolorem byl V. Šucevyč. Ten byl dále aktivně činný ve společnosti Osvěta, Ukrajinské pedagogické společnosti, byl zakladatelem společnosti Ruská beseda (předsedou 1895-1910), Bojan (1891-1903) a hudební Lysenkovy společnosti (1903-1915). Uvědomoval si, že je třeba pro děti i učitele vydávat časopisy v jejich rodném jazyce, a proto redigoval dětský časopis Zvonek (1890-1895) a od roku 1893 periodický časopis Učitel, ve kterých otiskoval díla ukrajinských autorů, pedagogické články. Vydával ale i dětské knihy. Šucevyč spolupracoval i s dalšími časopisy, jako byly Dílo, Hvězda, Zrcadlo a Nové zrcadlo.

Byl hlavním organizátorem cesty souboru Bojan na Jubilejní zemskou výstavu do Prahy v roce 1891, kde členo-

vé souboru zazpívali v Národním divadle ukrajinské písně, a podílel se také na příjezdu českých Sokolů do Lvova v roce 1892. Během oslav desátého výročí Bojana založil V. Šucevyč v roce 1903 Svaz pěveckých a hudebních společností. Tento Svaz se zasloužil o založení první hudební ukrajinské školy - Vyššího hudebního institutu ve Lvově. Šucevyč se také zúčastňoval politického dění v Haliči, a to svým aktivním vystupováním v Ukrajinské národně-demokratické straně, založené v roce 1899. Zemřel během první světové války, 15. dubna 1915, a je pochován na proslulém Lyčakivském hřbitově ve Lvově.

Největší část svého života ovšem Volodymyr Šucevyč strávil etnografickými výzkumy, pořádáním výstav a budováním muzeí. Zkoumat Huculščynu začal v roce 1873 při cestě vzhodními Karpatami a zamiloval si tento malebný kraj i s jeho obyvateli, Huculy. Zajímal se o způsob života Huculů, o jejich originální umění a folklor, a neopomenul ani botanický a zoologický výzkum. Velmi rád pobýval, a to hlavně v létě, v huculských vesnicích, nejčastěji v Kosmači a v Javorově. V prvních letech se Šucevyč zabýval převážně folkloristikou. Zapisoval lidové vyprávění o karpatských zbojnicích (hajdamácích), které potom publikoval v časopise Hvězda a v pátém díle monografie *Huculščyna*. Nejvíce etnografického materiálu (kroje, řemeslnické výrobky atd.) nasbíral v Javorově. Huculskými předměty potom zásoboval nejrůznější výstavy a muzea.

Podílel se na organizaci etnografické výstavy v muzeu Didušyc'kých ve Lvově (1885), na výstavách ve Lvově a v Ternopoli v roce 1887, na tři sta jeho huculských předmětů bylo také na průmyslové výstavě ve Vídni v roce 1890, ve Lvově 1894, na výstavě domácích výrobků v Kolomyji v roce 1912. Byl i členem rady Průmyslového muzea ve Lvově (založeno 1873), podílel se na organizaci Ukrajinského národního mu-

zea, pomáhal shromažďovat etnografický materiál Fedoru Vovkovi pro Petrohradské etnografické muzeum. Měl se zúčastnit i Archeologického sjezdu v Kyjevě v roce 1899, kde by vystoupil s referátem "Dialekt a náboženství Huculů", ale nakonec se sjezdu na protest proti diskriminaci ukrajinského jazyka spolu s dalšími haličskými vědci nezúčastnil. Při svých badatelských cestách zkoumal nejen kulturu Huculů, ale zajímalo ho i Pokutí a Bojkivščyna (oblast obydlená Bojky).

Velkou oporou při výzkumech mu byl jeho přítel, český folklorista František Řehoř, žijící ve Volkově nedaleko Lvova. Spojovaly je hlavně zájmy o huculskou problematiku, a proto také svými podnikli nesčetné množství studijních cest. Řehoř rovněž Šucevyčovi dopomohl publikovat v některých našich časopisech a napsal o něm: "Ostatně i bez jeho návštěvy u nás zvýšily by se k prof.

V. Šucevyč v huculském kroji

OHLÉDNUTÍ

Šucevčovi naše sympatie už proto, že jest tou dobou mezi Rusíny snad největším ctitelům všeho, co je české. Mezi zesnulým J. V. Fričem a jím dá se vésti paralela: neníť na haličské Rusi spolku, aby v něm prof. Šucevč neměl účast, a nebude tuším druhého, jenž by tak dokonale znal svůj lid jako on" (Vladimír Šucevč. Světozor 25, 1891, s. 430-431).

Vyvrcholením Šucevčovy dlouholeté etnografické práce byla jeho pěti-svazková *Huculščyna* (1899-1908), kterou vydala Vědecká společnost T. H. Ševčenka ve Lvově. V tomto celoživotním díle publikoval výsledky své dvacetileté práce. V prvním svazku byly obsaženy statistické údaje, provedl v něm fyzicko-geografický a etnografický obraz Huculščyny a popsal i obydlí, potravu a oděv Huculů. V druhém svazku psal o způsobu obživy Huculů a o jejich řemeslné výrobě; ve třetím pak popisoval rodinný život a ve čtvrtém národní kalendář. Poslední a pátý svazek obsahoval vyprávění, pohádky, legendy, pověsti o zbojnicích, zprávy o národní medicíně a huculský slovník.

Profesor Ilovské reálky Volodymyr Šucevč patřil k největším buditelům ukrajinského národa na přelomu 19. a 20. století, z jehož etnografické činnosti čerpá dodnes moderní ukrajinská etnografie. Především jako učenec s blízkými vztahy s českými vědeckými kruhy si V. Šucevč zasluhuje, abychom vzpomněli jeho jméno při tomto významném výročí.

Petr Kaleta

CO SE SKRÝVÁ ZA FEJETONY Z ROKU 1912?

V červenci, srpnu a září roku 1912 se v Lidových novinách postupně objevily čtyři fejetony s názvem Na Kopanicích. Na první pohled podčármičky, které měly čtenáře seznámit se zapomenutým koutem moravsko-slovenského po-

mezí, ve skutečnosti však články, které se nikoliv nahodile dotýkají konkrétních osob a které ve své době vyvolaly ohlas v zainteresovaných kruzích. Byly podepsány nám neznámými pseudonymy Jožika, Josica a poslední dva fejetony jako Jošika. První z nich vyšel 31.7. zarámovaný zařikáváním žitkovské bohyně. Popisoval výlet skupiny slovenských přátel na Kopanice, které byly vylíčeny jako chudý zaostalý kraj, kde jsou lidé závislí na pověrách, alkoholu, děti nechodí do školy, mravy jsou uvolněné a je zde povinnost robotovat, mj. hrozenkovskému faráři Hoferovi. Ten je zobrazen v neuctivých barách také pro svůj údajně odmítavý vztah k pokrokovým učitelům. *Kdo je prostředníkem mezi bohem a chudým kopaničářem? Rectus-Hofer-Posolda*, končí svůj fejeton Jožika a poukazuje tak na jména, jimiž se farář Hofer podepisoval pod své příspěvky v tisku. Druhý fejeton ze dne 7.8. kritizuje neutěšené poměry v kopaničářských školách a třetí, ze dne 16.8., rovněž, tentokrát se zdůrazněním hlavního viníka, za kterého je znovu označen farář Hofer. Kdo vlastně byl farář Hofer, který, jak se zdá, se stal hlavní příčinou pro napsání těchto fejetonů?

Narodil se v roce 1871 ve Snovíčkách u Vyškova v rodině cihlářského dělníka. Studoval na gymnáziu v Uherském Hradišti, po maturitě začal studovat bohosloví v Brně, ale po několika týdnech odešel. Po dvouleté vojenské službě byl výpomocným učitelem v Komárně u Opavy, ale poté opět vstoupil do semináře v Olomouci, kde také v roce 1900 začal svou kněžskou dráhu. Po vypuknutí aféry kolem olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna, kterou v podstatě vyprovokoval a která skončila až arcibiskupovým odvoláním v roce 1904, působil mimo Olomouc a v letech 1910-1920 ve Starém Hrozenkově na Kopanicích. Hojně publikoval pod různými pseudonymy (jak již bylo uvedeno např. Jakob Posolda, Josef Hřiva nebo Rectus) a ve své době byl v církevních kruzích známý a sledovaný. S římsko-

katolickou církví se ovšem později oficiálně rozešel, oženil se a působil jako učitel. Zemřel v Luhačovicích 8.3.1947.

V době, kdy žil ve Starém Hrozenkově, se Josef Hofer zajímal o lidovou kulturu Kopanic a již po dvou letech působení vydal práci Bohyně na Žitkově (1912). Vedle toho publikoval svou beletristickou tvorbu v různých časopisech a knižně v Kopaničářských povídkách (1-1916, 11-1923, 111-1931 jako příloha časopisu Pozor v Olomouci).

Hoferova reakce na fejetony, kde byl ostře napadán, na sebe nenechala dlouho čekat. Přesně za týden po otištění prvního z nich vyšel 7.8. ve Slovácckých novinách článek "Pokrokový" lotr, kde se Hofer velmi ohrazuje zejména proti pasážím, které se dotýkají mravnosti lidu na Kopanicích: *Jakýsi 'pokrokový' učitel, dle kopaničářských písní v článku citovaných, patrně nějaký sběratel písní pro kopanicích, maluje naše kopaničářky, jako by byly oddány opilství, smilstvu a cizoložství*. Poměrně nevybíravé útoky adresuje Hofer někomu, koho pravděpodobně zná a o kom se domnívá, že je autorem fejetonu. Následná odezva se objevila také rychle. V Zájmech Slovače vyšel článek zaměřený proti Hoferovi, na který reagoval Hofer opět ve Slovácckých novinách 31.8., tentokrát pod názvem "Pokrokové" Zájmy. Ironicky zde zmiňuje žádost nezdenického učitele Joži Černíka, sběratele kopaničářských písní, který jej žádá, aby jmenoval onoho člověka, jenž je podle Hofera autorem fejetonů, nebo aby prohlásil, že tím autorem není Joža Černík. Hofer samozřejmě nejmenej a dodává pouze: *Zatím jsem však udělal následující opatření. Mezi kopaničářkami jsem rozhlásil, jak o nich jakýsi ten sběratel písní v 'Lidových novinách' píše a dal jsem jim i pokyn, aby mu, až sem opět někdy pro kopaničářské písně zabloudí, důkladně nějakou pěkně zazpívaly, jež mu tak honem nevyšla z paměti. Že to udělají, za to ručím. Bude to asi píseň bez nápěvu, ale za to plná citu. Že bude mólová, netřeba podotýkat.*

OHLÉDNUTÍ

Mezi hlavními aktéry této aféry, k nimž Hofer mezi řádky směřuje, se tak ocitá Josef Černík, jeden z nejvýznamnějších představitelů písňového sběratelství na Kopanicích. Narodil se 24. ledna 1880 ve Staříči u Místku, dětství a mládí však prožil v Bojkovicích na Uherskobrodsku, kde byl jeho otec ředitelem školy. Po studiu gymnázia v Uherském Hradišti navštěvoval dva roky učitelský ústav v Příboře a rok v Brně, kde se potkal jako žák s Leošem Janáčkem. V roce 1900 odešel učít do Nezedenic u Uh. Brodu, kde působil (s přerušením v letech 1904-1906, kdy studoval na varhannické škole u L. Janáčka a V. Nováka v Praze, a v letech 1914-1917, kdy učil v Záhorovicích) až do roku 1918. Poté učil rok v Uherském Hradišti a v letech 1919-1933 v Brně. V roce 1902 vydal první sbírku Zpěvy moravských kopaničárů, v roce 1908 potom její druhé, rozšířené vydání, a zapsal se tak mezi nejvýznamnější sběratele lidových písní na Moravě.

Hoferův útok na sběratele lidových písní, který se ve Slováckých novinách objevil, vzbudil v tehdejších národopisných kruzích poměrně velké pozdvižení. Sběratel Hynek Bím adresoval 4.9. dopis Leoši Janáčkoví, předsedovi Pracovního výboru pro lidovou píseň: *V 63. čísle Slováckých Novin ze dne 31. srpna 1912 píše farář Hofer (Rectus, Posolda - který psal svého času proti Kohnovi) ve St. Hrozenkově obvyklým, surovým způsobem a vystupuje úžasně sprostě proti sběratelům písní [...] K násilnostem štvát lid je věc trestná a prosím p. řediteli, abyste buď sám jako předseda komise nebo my všichni v komisi vzali sami sebe a ostatní sběratele v ochranu proti takovému neurvalému jednání [...] Je práce sběratelská dosti obtížná bez štvání. A rozmyslet by si musel každý, aby šel k lidu k násilnostem poštvanému. Mělo by se to odevzdat státnímu nadvládnictví v Uh. Brodě a soudně toto vyhržování jménem ministerstva prodnat. Neboť může se stát, že podobný Hofer také v jiném kraji na důkazy*

své kněžské všemohoucnosti a nedotknutelnosti s výsměchem práci sběratelskou zneвозмоžní.

*No ale svou povinnost již dříve než došel Váš list jsem vykonal, napsal v odpovědi Bímovi Leoš Janáček, který zároveň nezapřel použití nadsázky: Zajičku, to jste se lekl! Ne aby hned jel na Kopanice a lid poučil o síle myšlenky, že jeho kulturní poklad zachraňuji - a tím čelit hrubosti a nevzdělanosti! Žalovat! (Originál této odpovědi není k dispozici, vycházíme z přepisu, který Bím použil v jednom ze svých dopisů v roce 1948.) Janáček zaslal Hoferovi 5.9. dopis nezávisle na jiné korespondenci. O dva dny později, 7.9., Hofer odpověděl a tón jeho dopisu již byl daleko věcnější a kultivovanější než v novinách. Dává zde najevo, že mu vadí pošpinění kopaničářského lidu, že ví odkud vřel vane (znovu nepřímou poukazuje na Černíka, když uvádí: *Hned první článek byl protkáán Kopaničářskými zpěvy*), odkazuje na poslední fejeton, který mezi tím 3.9. v Lidových novinách vyšel a který byl proti Hoferovi až nenávistně zaměřen, nezastírá důležitost zaznamenat projevy lidové kultury, ale vyžaduje přítom vkusné chování od sběratelů. *Pane profesore, mně nemějte za zlé, že jsem se musel odhodlat k tomuto kroku; na mém místě byste nejednal též jinak, psal Hofer Janáčkoví. Já povzbuzuji lid z kazatelny k písním, kárám ho, zpívají-li odrhovačky, sejdu-li se s mládeží, musí mi zazpívat, vidím-li pasáka neb pasačku mlčícího, nutím ho do zpěvu, a srdce mi poskočí, když je slyším zpívat kopaničářsky písničky. Kárám je, když kdo zahazuje kroj a mění ho za městský a abych je nadchl pro kroj, požádal jsem je z kazatelny, by mi všechna děvčata přinesla vzorky kopaničářských výšivek, že to urovnám a dám jim dle nejlepších vzorků zhotoviti kopaničářský ornát - a oni poslouchají, udělají mi vše.**

Z archivních i tištěných materiálů, které jsem měl k dispozici, nevyplývá, jak skončil tento spor, zda skutečnou žalobou nebo vyzněl do ztracena. (Hy-

nek Bím se k němu vrací již jen poznámkou v dopise neznámému adresátovi z roku 1948.) Podstata vzájemných útoků autora fejetonů z Lidových novin a faráře Josefa Hofera z Kopanic nekvěla totiž ani tak v otázce způsobů ochrany lidové kultury a osobní cti sběratelů, jak by vyplývalo z článků, jako v souboji ideovém, který v té době probíhal mezi tzv. klerikály a pokrokáři. (V citovaném Bímově dopise z roku 1948 je jasně patrné, že šlo o citlivý problém, které zainteresované strany vnímaly velmi jasně - Bím uvádí, že Sjezd pokrokové mládeže ve Strážnici v roce 1912 byl odvážný a nebezpečný podnik a že ve Strážnici byli klerikáli všemocnými pány a mstili se na tzv. pokrokářích zvláště v době první světové války, kdy se přičiňovali dostat na vojnu každého tzv. pokrokaře). S odstupem let se však z tištěných článků dobové souvislosti vytrácejí a zůstávají pouze silná slova, která se dotýkají lidové kultury i řady osobností, jež se na její dokumentaci cenným způsobem podílely. Možná se někdy podaří zjistit, kdo byl autorem zmíněných fejetonů, jež v roce 1912 vyvolaly odezvu u Hofera a následně v obci sběratelů, Josef Černík to s největší pravděpodobností nebyl. Pro nás je však i po tolika letech podstatnější, že polemiky bez věcnosti a s nepřátelským úmyslem daný problém vždy spíše zamílují a překrucují. A to bohužel často zůstává nezažatému a nepoučenému čtenáři utajeno.

Martina Pavlicová, Lucie Uhlíková

Použitá literatura:

- V.-V. Blažkovi: *Josef Černík, sběratel a harmonizátor kopaničářských písní* In: Slovácko 1965, s. 121-125.
- J. Pavelčík: *Kopaničářský spisovatel Josef Hofer*. Malovaný kraj 8, 1972, č. 3, s. 9.
- M. Kurfürstová: *Hynek Bím (1874-1958)*. Národopisné aktuality 21, 1984, s. 163-170.
- M. Toncrová: *Ke 30. výročí úmrtí sběratele lidových písní Hynka Bíma*. In: Slovácko 30, 1988, s. 194-195.
- P. Marek: *Prof. ThDr. Theodor Kohn*. Kroměříž 1994.

ERRATA 13

MEA CULPA

Jako kvartán Palackého gymnázia ve Valašském Meziříčí jsem si vysloužil trojku za diktát, v němž jedinou chybou, zato třikrát červeně podtrženou, byla chybějící tečka za poslední větou. Když jsem se proti této klasifikaci nesměle ohradil, vysvětlil mi stručně a rázně přísný, leč spravedlivý profesor Bohumil Cukr, že přece "každé malé dítě ví, že za větou se dělá tečka!" (Nebo vykřičník, nezřídka též otazník - dodávám z vlastních celoživotních zkušeností.) Neměl jsem mu toto vysvětlení za zlé a jám nepřímo vyslovená samozřejmě zásada dbát i zdánlivých nicotností se mi jednou provždy vryla do paměti. Snažil jsem se jí ve všem řídit, a to nejen na konci vět, ale též na konci nejrozmanitějších počinů, přestože jsem se vždy nesetkával s pochopením, někdy spíš s odporem. Pravidlo, o něž tehdy v diktátu šlo, jsem přirozeně dobře znal: leč příčinou chybějící tečky nebyla moje nevědomost, nýbrž nepozornost a chvat, s nímž jsem práci odevzdával.

K této minireminiscenci se dnes vracím proto, abych se pokusil vysvětlit a hlavně napravit chyby a nedostatky, které se vloudily do knihy *Počátky národopisu na Moravě* (Antologie prací z let 1786-1884) vydané vloni strážnickým Ústavem lidové kultury za přímé podpory Ministerstva kultury České republiky. Antologie se zrodila z původního skromného záměru uveřejňovat jednotlivě nejstarší texty k národopisu Moravy v Národopisné revui. Abych nezamířel, odkud vzešel nápad na vydání souboru relevantních příspěvků v knižní podobě, musím se vrátit k jednomu ze zasedání ředitelské rady ústavu, na níž mne tehdejší člen tohoto grémia Dušan Holý uvrtal do toho, abych pořídil výběr a překlady pro knižní edici. Tehdejší velkorysý ředitel ústavu Josef Jančář na její vydání pohotově a obětavě zajistil finanční prostředky. Pak už následovala jen úmorná práce s vyhledáváním a slo-

žitým opatřováním vhodných a reprodukování způsobilých podkladů, jejich nezřídka opakovaným kopírováním, se zajišťováním i s pořizováním překladů a s jejich revidováním, doplňováním o ikonografické prameny a mapy, se stavováním doprovodných textů, s intenzivní a časově náročnou spoluprací s grafikem u počítače a s úmorným korigováním. Dovedení tohoto úkolu do konce stálo víc než tři roky času naplněného usilovnou prací a mimořádným psychickým vypětím, když neustále a nečekaně vyvstávaly nesčetné komplikace, ať už pracovní či zdravotní, při nichž jsem ztrácel jistotu, že kniha spatří světlo světa.

I přes všechno vynaložené úsilí se nepodařilo docílit naprosté dokonalosti: antologie je bohužel místy poznamenaná rozmanitými závadami. V některých případech jde o zcela banální tisková či počítačová nedopatření vznikající při zalamování faksimilií originálních textových i obrazových předloh, které bývá provázeno několikerým přeléváním sazby. K těmto prohrěškům patří opomenutí rozdělovacího znaménka uprostřed slova (s.319), chybné dělení slov (s.408), odtržení části věty do dalšího odstavce (s. 219) apod. Důsledkem nepozornosti při korigování jsou však chybné, vynechané nebo přebývající litery (s. 218: švatry místo *švagry*, s. 219: příležitostech; s. 324: idové místo *lidové* kroje; s.331: Nečice místo *Nětčice*; s. 332: Záhlenice místo *Záhlinice*; s. 340: Veteřov místo *Věteřov*, s. 341: Neobuza místo *Neubuz*; s. 342: libovolno místo *libovolnou* cenu; s. 351: Bránky místo *Branky*; s. 390: Teschen 1918 místo *1818*; s. 394: litera "v" ve slově *Bukovina*; tvar pospolitostech místo *pospolitostí*; s. 396: v citaci Wurzbachova slovníku chybí písmeno k ve slově *Lexikon*; s. 397: v datu narození P. J. Šafaříka má být 13.5. místo 3.5.; s. 399: místo 1894-1897 má být *1794-1797*; s. 408: v titulku má být *Moravské Slovensko*, opakující se stejná slova (s. 314, pozn.1: 2x byli; s. 334: 2x už) anebo je text drob-

nou záměnou slov zkomolen (s. 140: místo spojky "a" má být sloveso - Salašáci jsou nomádští Valaši) apod.

Závažnější jsou nepřesnosti v převádění německých jmen obcí do češtiny. Z velmi vysokého počtu uvedených lokalit jsou některá jejich jména špatně přeložena, jiná zůstala nepřevedená či nejasně nebo chybně lokalizována (s. 29: Zernowitz jsou *Žeranovice* u Holešova, Eywanowitz nejsou Ivančice, ale *Ivanovice na Hané*, Czech nejsou Čechovice, nýbrž *Čechy pod Kosířem*; s. 200: Olmützer Kr. není olomoucký okres, ale *kraj*; s. 326: Biskupstvo je *Biskupství* v Náměšti na Hané; s. 332: Roštin je *Roštění*; s. 345 : v souladu s německou předlohou stojí vedle sebe názvy obcí Rusava a Rotalovice, aniž by bylo podotknuto, že jde o mladší a starší jméno *téže* obce s. 360: Drašlavice jsou *Drslavice* u Uherského Brodu; s. 381: Bukovice jsou *Bukovec* u Jablunkova; s. 325: Marchfurche není Moravská brázdá, nýbrž *Napajedelská brána*; s. 394: Vítkovci neleží ve Slovincu, jak to bylo nekriticky převzato podle B. Slavíka: Písemnictví na moravském Valašsku. Olomouc 1947, s. 180, nýbrž v charvátském *Slavonsku, Slavonii*). Je třeba poznamenat, že některé odlišné, zpravidla archaičtější názvy lokalit se do překladu textů mohly dostat jejich konfrontací na základě starých pomůcek, zejména map Moravy od J. Bayera se jmény poněmčenými a německými a od J. A. Šembery se jmény českými.

Leckteré křiklavé závady se projevují ve špatných překladech pojmenování některých národopisných reálií, např. z lidového stavitelství (s. 203: s Schindeldach není došková, nýbrž *šindelová střecha*), lidových obyčejů (s. 204: nejde o koláč nevěstin, ale o *nevěstinský koláč*) a hlavně lidového kroje (s. 33: r Rock tu neznamená suknicí či sukni, nýbrž *mužský kabát*; s. 123: všední oděv - místo v zimě má být v *létě vzdušný*, s. 162 a 320: e Tuchstiefel nejsou plátěné holínky, nýbrž *soukenné vysoké boty*, s. 319: nohavice nejsou z bílého

ERRATA 13

nebo modrého plátna, nýbrž *sukna*; s. 331: jde o vestu z tmavohnědého *sukna*; s. 333: e Zwirnspitze není krajkové lemování nití, ale *nitěná krajka*; s. 359: Sackucht asi není v tomto případě pytlovina, ale snad sáčky, *saský šátek*, atp.). To jen jen nepatrný zlomek překladatelských přehmatů, jichž naprostá většina byla našťásti včas odstraněna.

Omylů nezůstaly ušetřeny ani jiné údaje, např. bibliografické (s. 12: Moravské Slovensko bylo uzavřeno 2. sešitem 2. dílu až roku 1922; s. 406: chybně je udáno jméno autora bibliografie německého národopisu v Čechách A. *Hauffena*). I přes upřímnou snahu uhlídat korektnost překladů z němčiny do češtiny zůstaly místy nesprávné výrazy (s. 394: r Burggraf není zámecký hrabě, nýbrž *purkrabí*). - Ač jsem napsal, že se vyhýbáme překládání pojmu Slovaeki a slowakisch jako Slovácko a slovácký, které v době vzniku naprostě většiny práce pojatých do antologie ještě nefungovaly (s. 405), ojediněle přece jen uvizly (s. 26, 138, 140 a snad i jinde); mohla by to ospravedlňovat jen náhoda, že adjektiva "slovácký" užil ve spojení s písněmi F. Sušil už v roce 1835, což ostatně přetiskujeme v původní podobě (s. 189). Chybami je bohužel poznamenán Sušilův medailon (s. 396), v němž se uvádí letopočet 1854 místo 1853 jako rok vydání prvního sešitu třetí sbírky, v jejímž názvu je nepřesně uvedeno "do textu" místo "do textu." V medailonu K. J. Jurenda měl být v názvu jeho práce plurál *Grundrisse* (s. 391), Rohrer se psal německy jako *Joseph* (s. 394). Při změněném uspořádání oddílů v ediční poznámce zůstalo neopraveno pořadí poznámek 12 a 13, jejichž obsah je přehozen (s. 407). Do antologie byly některé obrazové přílohy zařazovány až při konečném zalamování, jak si to vyžadovalo dodržování typografické koncepce; tak se stalo, že nejsou opatřeny zcela úplnými popisky, jako např. u reprodukce Šemberovy mapy Moravy (s. 410-411) chybí údaj o tom, že jde o pouhý výsek, do něhož je vmontována kartuš.

Za nejnepříjemnější přehmat ovšem pokládám údaj o nezjištěném autoru dvou významných ikonografických dokladů hanáckého kroje z konce 18. století (s. 16), které jsou zde reprodukovány - jak je ostatně uvedeno

v legendách k vyobrazením (s.400) - z obálky Českého lidu (51,1964). Jsou o nich zmínky i jinde - s důsledně chybným příjmením Capleux místo správného *Capieux* (s. 384). Vzniklo to mým nepozorným čtením údaje z poznámkového aparátu článku V. Svobodové a J. Štíky (Hanácký kroj v literárních a ikonografických pramenech. Český lid 51, 1964, s. 137, pozn. 30, kde je o něm v tomto příspěvku jen jediná zmínka). Za těchto okolností bylo pak už přirozené, že jsem v žádném slovníku výtvarných umělců nemohl grafika s tímto zkomoleným příjmením nalézt, což si vyčítám jako projev heuristické nedůslednosti; hledání ve francouzských slovnících, zejména v rozsáhlém a vynikajícím díle Grand Dictionnaire Universel Larousse z poloviny 19. století bylo marné též proto, že *Capieux* nikdy ve Francii nepůsobil a pravděpodobně tam i přes svůj původ z francouzské rodiny zůstal neznám. Příčinu nezdaru svého počínání jsem odhalil teprve po vydání antologie při náhodném nahlédnutí do studie D. Stránské: Tři příspěvky k studiu lidového oděvu na Hané a severovýchodní Moravě (Časopis Slezského muzea B, 13, 1964, s. 143-144). V části nadepsané III. Dvě rytiny od J. S. *Capieuxe* jsou uvedena základní data o tomto grafikovi, bohužel bez udání pramene, jímž byl Stránské nepochybně jeden z nejdokonalejších slovníků výtvarných umělců (U. Thieme-F. Becker Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart 5, Leipzig 1911, s.539, kde však nacházíme zavádějící citaci Naglerova slovníku umělců, v němž jsme na uvedeném místě *Capieuxe* nenašli). Tento lexikon uvádí, že kreslil a grafik s francouzskými křestními jmény a s příjmením Jean Etienne *Capieux* vystupoval jako Johann Stephan C., že se narodil 8.1.1748 v městečku Schwedt (tj. na dolním toku Odry) a zemřel 8.7.1813 v Lipsku, kde studoval na akademii a přivydělával si v tamním malířském cechu. Od roku 1771 se věnoval studiu lékařství a přírodních věd a současně vyučoval kreslení, v roce 1773 přechodně i na akademii. Po procesu, v němž byl obviněn z užití dvojsmyslných vysvětlivek k satirické mapě "Leipzigiger Studentengeographie," odešel do Hamburku. Po roce 1775 se v Halle věnoval výhradně anatomickým a

přírodovědným kresbám, v čemž pokračoval od roku 1782 v Lipsku, kde natrvalo zakotvil jako univerzitní kreslířský mistr. (Takřka totožný výklad o něm uvádí Saur Allgemeines Künstler Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker 16. München-Leipzig 1997, s.242.) O jeho pracích s jinou než přírodovědnou a medicínskou tematikou, jmenovitě o figurálních studiích, popř. o jeho eventuelních cestách po Evropě, natož o kontaktu s moravským lidovým prostředím, jsem však zatím nezjistil zřehla ničeho. Po odpovědi na tuto otázku je tedy třeba ještě i nadále pátrat.

S přibývajícím věkem a neduhů hrozí i proslulým pedantům otupování pozornosti a dopouštění se poklesků, byť nikoli už mravopochestnostních. V případě antologie k nim docházelo i v důsledku neustálého opožďování překladatelských prací a zčásti též jejich nezbytných úprav, několikerého přelamování textů i vyobrazení, a mnohokrát opakovanými korektur, prováděných sestavovatelem i za hospitalizace. Napětí ještě stoupalo s opakovanými obavami ředitele ÚLK, že nebude s to ohlášené ministerské návštěvě včas vykázat, jak bylo naloženo s finančním příspěvkem. Kniha šla nakonec překotně do tisku a naděje na odstranění aspoň těch nejkríkavějších nedostatků a omylů klesla na bod mrazu. Bezprostředně po vytištění jsem nenašel dost chuti a odvahy ani k pouhému listování a prohlížení stránek, nad nimiž se mi po měsících neustálého uplatňování nej-různějších, nicméně užitečných změn zatmivaly oči. Když jsem se k tomu s nezbytným odstupem času přece jen odhodlal, byl jsem zděšen z počtu nalézáných chyb. Jejich seznam mi obětavě pomohl doplnit blízký spolupracovník dr. Miroslav Válka, jemuž vděčím za to, že už nyní mohu tento autokritický příspěvek v této podobě napsat a s omlouvou čtenářům a uživatelům antologie uveřejnit. I když jsem mnohé z toho nezpůsobil sám, nemohu a nechci se jako sestavovatel zřikat odpovědnosti za dosud zjištěná a jistě ještě další dosud neobjevená přehlédnutí a pochybení, která mne náramně mizí. Dělán za nimi, pane profesore Cukře, povinnou tečku. Ale může být tečka za všemi takovými otázkami definitivní ?

Richard Jeřábek

**SEZNAM KNIH A ČASOPISŮ Z MEZINÁRODNÍ VÝMĚNY
PUBLIKACÍ ÚSTAVU LIDOVÉ KULTURY VE STRÁŽNICI
ZA ROK 1998**

BELGIE

Liège

Chronique des Amis du Musée de la Vie Wallonne, 36e annee, N°s 1-4, 1994, Liège 1994; 37e annee, N°s 1-4, 1995, Liège 1995

Studium et museum, Vol. I, II, Liège 1996

DÁNSKO

København

Folk og kultur, Årbog for dansk, Etnologi og folkemindevidenskab 1998, København 1998

Folkeminder, 1998, København 1998

FINSKO

Helsinki

Lampela, Anssi: Rome and the Ptolemies of Egypt, Commentationes Humanarum Litterarum 111 1998, Helsinki 1998

Nummenmaa, Tapio: Divine Motions and Human Emotions in the Philebus and in the Laws, Commentationes Humanarum Litterarum 112 1998, Helsinki 1998

Turku (Abo)

Budkavlen, Årgång 77, 1998, Åbo 1998

Constantinescu, Nicolae: Romanian Traditional Culture, Scripta Ethnologica Aboensia 42, Turku 1996

Suikki-Honkanen, Katri: Los Pacos - Suomalaiskylä Espanjassa, Scripta Ethnologica Aboensia 43, Turku 1996

Norvanto, Teija: Martat maailmalla, Scripta Ethnologica Aboensia 44, Turku 1998

CHORVATSKO

Osijek

Vidović, Sanja: Beskralješnjaci neogena sjeverne Hrvatske, Osijek 1995

Šimić, Jasna: Umjetnost pretpovijesti istočne Slavonije i Baranje, Osijek 1995

Fabijan, Ksenija: Stari pisaići strojevi, Osijek 1995

Zagreb

Narodna umjetnost, Vol. 34, No. 2, Zagreb 1997; Vol. 35, No. 1, 2, Zagreb 1998

KANADA

Burnaby

Slovak Heritage Live, Vol. 5, No. 1 - 4, 1997, Burnaby (British Columbia) 1997; Vol. 6, No. 1 - 4, 1998, Burnaby (British Columbia) 1998

MAĐARSKO

Budapest

Néprajzi Értesítő, A Néprajzi Múzeum Évkönyve, LXXIX. 1997, Budapest 1997

Élő népművészet, Budapest 1994

Debrecen

A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1995 - 1996, Debrecen 1998

Eger

AGRIA (Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve), XXXIII., 1997, Eger 1997

Gitskey, István: Püspökök, írók, könyvtáarak, Studia Agriensia 16, Eger 1997

Hagyomány és korszerűség a XVI - XVIII. században, Studia Agriensia 17, Eger 1997

Csiffáry, Gergely: A Bélapátfalvi keménycserép, Studia Agriensia 18, Eger 1997

NĚMECKO

Bautzen (Budyšin)

Lětopis, Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, Gesamtband 45, Jahrgang 1998, Heft 1-2, Bautzen 1998

Düsseldorf

Jahrbuch für Volksliedforschung, 43. Jahrgang, 1998, Berlin 1998

Münster

Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde, 42. Jahrgang, 1997, Bonn und Münster 1997

POLSKO

Kraków

Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Herody, Tom XII, Krakow 1995; Tom XIII, Krakow 1996

Poznań

Brencz, Andrzej: Wielkopolska jako region Etnograficzny, Poznań 1996

Szulczewski, Jerzy Wojciech: Pieśń bez końca, Poznań 1996

Rzeszów

Barbizon Wiśniowski, Rzeszów 1997
Biedrońska-Słotowa, Beata: Gust sarmacki, Rzeszów 1995
Srebrne tabliczki wotywyne, Rzeszów 1997
Stary i Nowy Testament, Rzeszów 1997
Targońska, Anna: Plecionka, Rzeszów 1996

Toruń

Błachowski, Aleksander: Współczesna sztuka ludowa, Toruń 1997
Czachowski, Hubert: Pamiątka z wojska, Toruń - Warszawa 1997
Etnografischer Park, Toruń 1995
Sztuka ludowa Kaszubów, Przeszłość i terażniejszość, Bydgoszcz 1995
Sztuka ludowa Pałuk, Przeszłość i terażniejszość, Bydgoszcz 1996

Wrocław

Dziela wszystkie Oskara Kolberga, Informator wydawniczy, Poznań 1991
Gaj-Piotrowski, Wilhelm: Duchy i demony w wierzeniach ludowych z okolic Stalowej Woli - Rozwadowa i Tarnobrzega, Wrocław 1993
LUD, Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Tom LXXXI za rok 1997, Poznań - Warszawa - Wrocław 1997
National Museum Wrocław, Information, Wrocław 1995
Polscy naiwiści, (katalog), Wrocław

RAKOUSKO

Graz

Landesmuseum Joanneum Graz, Jahresbericht 1994, Neue Folge 24, Graz 1995

Kittsee

Namičev, Petar: Ländliche Architektur in Mazedonien, Kittseer Schriften zur Volkskunde, Heft 6, Kittsee 1996
Die Mährischen Kroaten - Bilder von Othmar Ruzicka, Kittseer Schriften zur Volkskunde, Heft 7, Kittsee 1996

RUMUNSKO

Timișoara

Analele Universitatii din Timișoara, roč. XXXIII, Timișoara 1995
Limă si literatură, 1997, Vol. I, II, București 1997
Probleme de filologie slava (Studii, articole, prelegeri), V, Timișoara 1997
Studii de limbi și literaturi moderne, Timișoara 1996

RUSKO

Moskva

Etnografičeskoje obozrenije, 1996, No 1 - 6, Moskva 1996;
1997, No 1 - 6, Moskva 1997; 1998, No 1 - 6, Moskva 1998

VELKÁ BRITÁNIE (Severní Irsko)

Hollywood

Ulster Folklife, Volume 43, Hollywood-Co. Down 1997

SLOVINSKO

Ljubljana

Etnolog, Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja, 7 (58), Ljubljana 1997

Škofja Loka

Loški razgledi, 44 - 1997, Škofja Loka 1997

SRBSKO

Beograd

Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 58 - 59, 1994 - 1995 Beograd 1995; 60, Beograd 1996

Novi Sad

Rad vojvođanskih muzeja 37 - 38, Novi Sad 1996

ŠVÉDSKO

Stockholm

Föremål som vittnesbörd, Stockholm 1992
Henschen, Ingegerd: Kattuntryck, Svenskt tygtryck 1720 - 1850, Stockholm 1992

ŠVÝCARSKO

Genève

Totem, Journal du Musée d'ethnographie de Genève, No. 21, 23, Genève 1998

USA

Pittsburgh

Ethnology, An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 1998, Vol. 37, Nr. 1-4, Pittsburgh 1998

Rochester

Morava Krasna, A Moravian Heritage Newsletter, Vol. 5, 1998, Rochester NY 1998

Sestavila Věra Zezulová

RESUMÉ

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/99

(Volkskundliche Revue 2/99)

Herausgegeben vom Institut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

tel. 00420-631-332090, 332092, fax 00420-631-332101

E-mail: ulk@brn.pvtnet.cz

"Národopisná revue" 2/99 befaßt sich mit der Volkskultur, die im Bereich der kommerziellen Verwertung sowie des Tourismus angewendet wird. Auf der theoretischen Ebene verfolgt dieses Thema die Studie "Folklorismus und Kommerzialisierung der Volkskultur" (Josef Jančář), weitere Autoren nehmen dann einzelne Erscheinungsformen dieser Tendenz unter die Lupe: Hana Kyseľová beschreibt das tourismusorientierte slowakische Folklorefestival (Hontianska paráda - ein nichttraditionelles Festival traditioneller Kultur), Běla Minaříková beschreibt die Lage im Volkskunsth Handwerk nach Auflösung des Zentrums für die Herstellung des Volkskunsthwerks (Ústředí lidové umělecké výroby) (Geschäft ist Geschäft), Marta Šrámková analysiert die gegenwärtige Produktion von Sagensammlungen (Muß die Herausgabe von Sagensammlungen nur Kommerz sein?), Jaroslav Štika zeigt, welche Rolle die Hausmannskost im Tourismus einzelner europäischen Länder spielt (Hausmannskost und Freilichtmuseen), Hana Dvořáková widmet sich in ihrer monographischen Studie einer Amateurherstellerin von Skulpturen, deren Garten zu einer vielbesuchten regionalen touristischen Attraktion wurde (Wir fahren auf eine Safari...)

In der Rubrik "Tradition im Wandel" finden wir ein Artikel über die gegenwärtige Form der Osterbegehung der Jungen in südlicher Walachei, die die Dörfer mit verschiedenen Typen von Holzinstrumenten begehen, sowie einen Beitrag zum Jubiläum der Folkloregruppe "Bejatka" aus Schlesien. Die "Gesellschaftschronik" wird den Jubiläen der Ethnologinnen Alena Jeřábková (geb. 1934) und Jiřina Langhammerová (geb. 1939) sowie der Volkskundlerin Věra Šejvlová (geb. 1919) gewidmet. Beigefügt ist ein Nekrolog über den bedeutenden Brüner Ethnolog Doz. Karel Fojtík sowie über den Liederautoren František Třetina. Neben weiteren regelmäßigen Rubriken, die sich mit Folklorefestivals, ethnographischen Konferenzen, Ausstellungen und Editionsaktivitäten befassen, widmet sich die Zeitschrift aktuell einer Diskussion über den Charakter und die Zielsetzung der Folklorefestivals. In der Rubrik "Rückblicke" erscheint dann ein Material über den ukrainischen Forscher Wolodymyr Schuchewytsch sowie ein Kommentar zu Feuilletons über die Volkskultur von Kopanice und die kontroverse Persönlichkeit des Pfarrers von Kopanice Josef Hofer.

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/99

(Journal of Ethnography 2/99)

Published by the Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

tel. 00420-631-332090, 332092, fax 00420-631-332101

E-mail: ulk@brn.pvtnet.cz

"Národopisná revue" 2/99 focuses on the folk culture which has been used commercially and in tourist industry. Josef Jančář deals with this issue in the terms of theory in his article Folklorism and Commercialization. Other writers are interested in specific features of this tendency, such as Hana Kyseľová in her description of a folklore festival in Slovakia which is open to tourists (The "Hontianská paráda" - a Non-traditional Festival of a Traditional Culture). Běla Minaříková deals with the state of folk crafts and art after the cancelling of an organization for the folk arts production, the ÚLUV (Business is Business). Marta Šrámková analyses the contemporary production of the collections of folk legends and tales (Is the Folk Legends Publishing Inevitably Commercial?). Jaroslav Štika shows how the folk foods have been used in the tourist industry of various European countries (Folk Foods and the Open-air Museums), and Hana Dvořáková presents a portrait of a non-professional statue maker whose garden has been a tourist attraction of the region (Let's Go to a Safari...).

The Transforming Tradition column offers an article on the custom of Easter carolling in contemporary society. The south Valachia boys go carolling through the villages of their region with various wooden instruments. Another article remembers the anniversary of the folklore ensemble Bejatka from Silesia. The Society's Chronicle column brings the life stories of Alena Jeřábková and Jiřina Langhammerová, ethnographers, and Věra Šejvlová (b. 1919), ethnography activist. These are followed by obituaries of doc. Karel Fojtík, an outstanding Brno ethnographer, and František Třetina, songwriter.

There are regular columns on folklore festivals, ethnography conferences, exhibitions, and publishing activities. A hot topic is a discussion on the character and vocation of folklore festivals. The Looking Back column brings material on the Ukrainian researcher Volodymyr Šuchevyč. It also offers notes and comments on the essays of the folk culture of the Kopanice region, and on an ambiguous personality of a priest Josef Hofer of the same region.

